

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

Π.Μ.Σ. «ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ»

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ «ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ»

ΘΕΜΑ:

**«ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ & ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ:
Η ΑΜΕΣΗ ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ
ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΤΗΣ Ε.Κ. ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ»**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ : ΛΕΩΝΙΔΟΥ ΠΕΤΡΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ : 1205M034

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΚΑΘ. ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΑΘΗΝΑ

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2007

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

▪ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ.....	4
▪ ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

«Η ΑΜΕΣΗ ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΠΟΥ ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΕΙ Η Ε.Κ.»

A. Η άμεση ισχύς των Συμφωνιών Σύνδεσης και Συνεργασίας της Κοινότητας με τρίτα κράτη	
A.1 Η εξέλιξη της νομολογίας του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για την άμεση ισχύ των Συμφωνιών Σύνδεσης	14
A.2 Η άμεση ισχύς Συμφωνιών Συνεργασίας και Ανάπτυξης.....	29
A.2.1 Συμφωνίες Συνεργασίας και οι «Συμφωνίες Ευρώπη».....	29
A.2.2 Συμφωνία Ευρω-μεσογειακής συνεργασίας	32
A.2.3 Συμφωνίες με τις αναπτυσσόμενες χώρες	33
B. Η άμεση ισχύς των Εμπορικών Συμφωνιών της Ε.Κ. στην κοινοτική έννομη τάξη	
B.1 Διμερείς και Πολυμερείς Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου	34
B.2 Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου με τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ.	42
B.3 Η Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (Ε.Ο.Χ.).....	45
Γ. Νομολογία των εθνικών δικαστηρίων για το ζήτημα της άμεσης ισχύος	
Γ.1 Γαλλία.....	48
Γ.2 Γερμανία	51

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

«Η ΑΜΕΣΗ ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΤΟΥ Π.Ο.Ε. ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ»

A. Η νομολογία Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. σχετικά με την επικλησιμότητα διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.	
A.1 Η εξέλιξη της θέσης και της επιχειρηματολογίας Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.	55
A.1.1 Το locus standi των ιδιωτών ενώπιον του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για προσφυγή ακυρώσεως κοινοτικών πράξεων υπό το άρθρ. 230 Σ.Ε.Κ.	55
A.1.2 Νομολογία για την GATT 1947.....	56
A.1.3 Νομολογία για τις Συμφωνίες Π.Ο.Ε.....	60
A.2 Οι εξαιρέσεις στην πάγια νομολογιακή θέση του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ.	73
A.2.1 Η αρχή της «έμμεσης ισχύος» ή «συμβατής ερμηνείας»	73
A.2.2 Η υπόθεση Fediol.....	74
A.2.3 Η υπόθεση Nakajima	77
A.3 Το άρθρο 50 TRIPs: Τάση μεταστροφής της νομολογίας;	81
B. Η θέση των αποφάσεων του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη	
B.1 Η θέση τους στο διεθνές δίκαιο	84
B.2 Η άμεση ισχύς τους στην κοινοτική έννομη τάξη.....	85
Γ. Η νομολογία των εθνικών δικαστηρίων	
Γ.1 Γαλλία.....	92
Γ.2 Γερμανία	93
Γ.3 Η θέση του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των Η.Π.Α.	95
▪ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	98
▪ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	108

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

A.D.A.	Anti-dumping Agreement
A.I.L.P.	Agreement on Import Licensing Procedures
A.T.B.T.	Agreement on Technical Barriers to Trade
Γ.Ε.	Γενικός Εισαγγελέας
Δ.Ε.Κ.	Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
D.S.B./O.E.Δ.	Dispute Settlement Body / Όργανο Επίλυσης Διαφορών
D.S.U.	Dispute Settlement Understanding/Μνημόνιο για κανόνες και διαδικασίες που διέπουν την Επίλυση Διαφορών
E.Z.E.Σ./E.F.T.A.	Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών/European Free Trade Association
E.K.	Ευρωπαϊκή Κοινότητα
E.O.K.	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
E.O.X./E.E.A.	Ευρωπαϊκός Οικονομικός Χώρος / European Economic Area
E.Σ.Δ.Α.	Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
FTAs	Free Trade Agreements
Γ.Σ.Δ.Ε./GATT 1947	Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου / General Agreement on Tariffs and Trade 1947
Γ.Σ.Δ.Ε.GATT 1994	Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου / General Agreement on Tariffs and Trade 1994
Γ.Σ.Ε.Υ./GATS	Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο των Υπηρεσιών/ General Agreement on Trade in Services
Δ.Δ.Ο./A.B.	Δευτεροβάθμιο Δικαιοδοτικό Όργανο/ Appellate Body
Θ.Ν.	Γερμανικός Θεμελιώδης Νόμος
I.D.A.	International Dairy Agreement
Π.Ε.Κ.	Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων
Π.Ο.Ε.	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
P.C.A.	Partnership and Co-operation Agreement
Σ.Β.	Σύμβαση περί της Βιολογικής Ποικιλομορφίας
Σ.Ε.Κ.	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας
Σ.Ε.Ε.	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Ένωσης
Σ.Ε.Ο.Κ.	Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας
Σ.Ε.Ο.Χ.	Συνθήκη ίδρυσης του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου
S.P.S.	Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures
Σ.Σ.Τ.	Συμφωνία Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Τουρκίας.
T.E.E./T.B.A.	Συμφωνία περί Τεχνικών Εμποδίων στο Εμπόριο/Trade Barriers Agreement
T.P.R.M.	Trade Policy Review Mechanism/Μηχανισμός Εξέτασης των Εμπορικών Πολιτικών
T.R.I.Ms	Agreement on Trade-Related Investment Measures/ Συμφωνία περί Επενδυτικών Μέτρων που επηρεάζουν το Εμπόριο
TRIPs/Δ.Ι.Τ.Ε.	Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights / Συμφωνία για τα δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας στον τομέα του Εμπορίου

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Οι σχέσεις μεταξύ ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου είναι μια ευρεία θεματική που χρήζει διερεύνησης, ώστε ο μελετητής του ευρωπαϊκού δικαίου να εντοπίσει και να κατανοήσει καλύτερα τα σημεία επαφής και τη διάδραση μεταξύ της ευρωπαϊκής και της διεθνούς έννομης τάξης. Μια σημαντική πτυχή των σχέσεων αυτών,¹ αποτελεί το ζήτημα της άμεσης ισχύος των διεθνών συνθηκών, που συνομολογεί η Ε.Κ. με τρίτα κράτη και διεθνείς οργανισμούς, στην κοινοτική έννομη τάξη. Στα πλαίσια της εργασίας αυτής, αφού προηγηθεί μια γενικότερη αναφορά στην άμεση ισχύ των εμπορικών συμφωνιών και των συμφωνιών σύνδεσης που συνομολογεί η Ε.Κ., θα γίνει ιδιαίτερη αναφορά στο καθεστώς των συμφωνιών του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη και κατά πόσο αυτές έχουν άμεση ισχύ και μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση εξέτασης της νομιμότητας των κοινοτικών πράξεων, κάτι που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αφού το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. έχει τηρήσει έως σήμερα μια αρνητική στάση απέναντι στις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., σε αντίθεση με τις άλλες διμερείς και πολυμερείς διεθνείς συνθήκες που συνομολογεί η Ε.Κ.

Σχετικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των διεθνών συνθηκών στην κοινοτική έννομη τάξη εν γένει, τίθενται σημαντικά ζητήματα αναφορικά με το κατά πόσο μια διεθνής συνθήκη που συνομολογεί η Ε.Κ. αποτελεί τμήμα της κοινοτικής έννομης τάξης, εάν οι διατάξεις μιας συνθήκης μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βάση εξέτασης της νομιμότητας κοινοτικής πράξης, καθώς και αν οι διατάξεις αυτές είναι ιεραρχικά υπέρτερες του κοινοτικού δικαίου. Επομένως, είναι σημαντικό να γίνει μια παρουσίαση και μελέτη των θέσεων του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για τα θέματα αυτά, όπως έχουν διαμορφωθεί από τη νομολογία του, ώστε να συγκριθούν με τις θέσεις του αναφορικά με τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., που σήμερα αρνείται να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ τους στην κοινοτική έννομη τάξη.

¹ Σημειώνεται ότι εξίσου σημαντικό με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., είναι το ζήτημα του νομικού καθεστώτος των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του Ο.Η.Ε. στο εσωτερικό της Ε.Κ. Επιπρόσθετα τίθεται και το ζήτημα της άμεσης ισχύος διατάξεων της Ε.Σ.Δ.Α. στην κοινοτική έννομη τάξη και της ορθής ερμηνείας του κανονιστικού τους περιεχομένου από το Δ.Ε.Κ., όπως αυτό έχει ερμηνευθεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, προκειμένου να υπάρξει το υψηλότερο δυνατό επίπεδο ένδικης προστασίας του ατόμου.

Το 1994 συνήφθη η βασική συμφωνία ίδρυσης του Π.Ο.Ε. Η GATT 1994 διατήρησε κάποια εκ των στοιχείων της GATT 1947 και συμπεριελάμβανε συμπληρωματικές συμφωνίες που ρύθμιζαν επιμέρους ζητήματα για την ερμηνεία της συνθήκης και τη λήψη των αποφάσεων, όπως ήταν αυτή για την αναγνώριση κάποιων εξαιρέσεων στη ανάληψη υποχρεώσεων (*waivers*). Όσον αφορά τις υπόλοιπες πολυμερείς συμφωνίες, κυριότερες είναι η GATS (*General Agreement on Trade in Services*) για τις υπηρεσίες, η TRIPs (*Agreement on Trade Related Intellectual Property Rights*) για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, η ADA (*Anti-Dumping Agreement*) για τα μέτρα αντι-ντάμπινγκ, η SPS (*Agreement on Sanitary and Phytosanitary Measures*) για τα υγειονομικά και φυτοϋγειονομικά μέτρα και η TRIMs (*Trade-Related Investment Measures*). Οι άλλες συμφωνίες αφορούν τα τεχνικά εμπόδια στο εμπόριο, δασμούς, κανόνες προέλευσης, διαδικασίες αδειοδότησης για εισαγωγές, ρήτρες διασφάλισης (*safeguards*) κ.α. Πέραν αυτών, ο Π.Ο.Ε. περιλαμβάνει και μια σειρά από μηχανισμούς στη θεσμική του διάρθρωση, με σημαντικότερο το σύστημα επίλυσης διαφορών που αποτελείται από το Dispute Settlement Understanding (DSU) και το Dispute Settlement Body (DSB) μαζί με τα Panels (Ομάδες εμπειρογνομόνων / ειδικών) και το Δευτεροβάθμιο Δικαιοδοτικό Όργανο (Δ.Δ.Ο.) / Εφετειακό Σώμα (*Appellate Body*). Επιπρόσθετα, υπάρχει και ο μηχανισμός T.P.R.M. (*Trade Policy Review Mechanism*) που σκοπό έχει την ύπαρξη διαφάνειας και την τήρηση των υποχρεώσεων που υπέχουν τα συμβαλλόμενα μέρη στα πλαίσια των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.²

Βασικός σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διαπιστωθεί κατά πόσο κάποιες διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. που χαρακτηρίζονται από λεπτομερειακή και σαφή διατύπωση, μπορούν να αναγνωριστούν από το Δ.Ε.Κ. ως έχουσες άμεση ισχύ, για την αποτελεσματικότερη προστασία του ατόμου, κάτι που ενισχύεται ακόμα περισσότερο από το γεγονός ότι την GATT 1994 διαδέχθηκε ένας διεθνής οργανισμός, καθώς και από πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις. Επιπλέον, πρέπει να εξεταστούν οι λόγοι που προβάλλει το Δ.Ε.Κ. για την άρνηση της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., και κατά πόσο αιτιολογούν τη διαφορετική νομολογιακή του θέση σχετικά με τις υπόλοιπες διεθνείς συνθήκες που συνομολογεί η Ε.Κ. και εάν η στάση του οφείλεται στο φόβο ότι η αναγνώριση άμεσης ισχύος θα δώσει απεριόριστη δυνατότητα αμφισβήτησης της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων

² Loibl G. (2006), "International Economic Law" στο Evans M. (ed.), *International Law*, 2nd ed., p.p. 689-720 (700-703).

στα άτομα και στα κράτη μέλη και στην επιθυμία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων να διαδραματίζουν το ρόλο των «gatekeepers». Επιπλέον, σημαντικό είναι, λαμβάνοντας υπόψη και μια άλλη διάσταση της προβληματικής, να εξεταστεί η θέση του εθνικού δικαστή και κατά πόσο αυτή επηρεάστηκε από την εξέλιξη της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων, ενώ γίνεται αναφορά και στη θέση του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των Η.Π.Α.

Έτσι, για την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τα ερωτήματα αυτά, πρέπει να αναλυθούν μια σειρά από θέματα. Ένα ζήτημα είναι η δικαιοδοσία των ευρωπαϊκών δικαστηρίων στην ερμηνεία και εφαρμογή του δικαίου του Π.Ο.Ε. Ένα άλλο πεδίο αφορά τις συνέπειες του δικαίου του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη. Στην υπόθεση *International Fruit Company*, το Δ.Ε.Κ. επεχείρησε για πρώτη φορά να χαρακτηρίσει το νομικό σύστημα της GATT. Είπε ότι τα άτομα δεν μπορούν να βασιστούν σε διατάξεις αυτής ενόπιον των εθνικών δικαστηρίων για να ακυρώσουν ένα κοινοτικό ή εθνικό μέτρο. Επομένως στην GATT δεν αναγνωρίζεται άμεση ισχύς στην κοινοτική έννομη τάξη, κάτι που επεξέτεινε και στις Συμφωνίες του διαδόχου οργανισμού, Π.Ο.Ε. Ωστόσο, υπήρξαν και αποκλίσεις στη θέση αυτή του Δ.Ε.Κ. (βλ. υποθ. *Nakajima*, *Fediol*), που θα πρέπει να εξεταστεί η νομολογιακή τους εξέλιξη.

Πέραν των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μελέτη του νομικού καθεστώτος των εκθέσεων (reports) των Panels και του Εφετειακού Σώματος (Appellate Body) του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη, με δεδομένο ότι αποτελούν και αυτά τμήμα του δικαίου του Π.Ο.Ε. Με αποφάσεις του, το Δ.Ε.Κ. απεφάνθη ότι τα reports της GATT 1947 δεν έχουν άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη, κάτι που επεκτάθηκε και στον Π.Ο.Ε., τηρώντας μια εκ διαμέτρου αντίθετη στάση αναφορικά με τις αποφάσεις οργάνων συσταθέντων στα πλαίσια άλλων διεθνών συνθηκών, όπως είναι οι αποφάσεις του συμβουλίου μιας Συμφωνίας Σύνδεσης, το νομικό καθεστώς των οποίων θα εξεταστεί επίσης.

Σημειωτέον, ότι τα πλαίσια εντός των οποίων κινείται η έρευνα είναι αυστηρώς νομικά, αποφεύγοντας τις πολιτικές προσεγγίσεις, αφού οι τελευταίες μπορούν να οδηγήσουν σε πολύ διαφορετικά συμπεράσματα αναφορικά με το ρόλο και τη θέση των κοινοτικών δικαστηρίων. Επιπλέον, δεν θα πρέπει να θεωρούνται μόνο τα κοινοτικά δικαστήρια υπεύθυνα για την μη απόδοση άμεσης ισχύος στις Συμφωνίες Π.Ο.Ε. και στις αποφάσεις των panels, αφενός διότι αιτιολογούν τη θέση τους με επιχειρήματα και αφετέρου επειδή και ο εθνικός δικαστής, πέραν του κοινοτικού, θα μπορούσε να προβεί σε μεταστροφή της νομολογίας σχετικά με τις

Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. και τις αποφάσεις των panels, με δεδομένες και τις πρόσφατες νομολογιακές εξελίξεις που ανοίγουν κάποια παράθυρα ευκαιρίας.

II. ΣΧΕΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αναφορικά με το ζήτημα της αναγνώρισης άμεσης ισχύος για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. από τον κοινοτικό και τον εθνικό δικαστή, το ζήτημα αυτό (που είχε τεθεί πολύ νωρίτερα στα πλαίσια της GATT 1947) ανέκυψε λίγο μετά την υπογραφή των συμφωνιών του Γύρου της Ουρουγουάης το 1994, λόγω σειράς προσφυγών και προδικαστικών ερωτημάτων προς τα κοινοτικά δικαστήρια από άτομα και κράτη μέλη, που επικαλούνταν διατάξεις των συμφωνιών αυτών προκειμένου να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα κοινοτικών πράξεων. Έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς πολλές θέσεις από διάφορους μελετητές του διεθνούς και ευρωπαϊκού δικαίου δείχνοντας προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση, συνεισφέροντας στον σχετικό διάλογο που διαμείβεται μεταξύ των θεωρητικών.

Κάνοντας μια γενική επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας, διακρίνει κανείς μελετητές των οποίων οι θέσεις και απόψεις απετέλεσαν την πυξίδα για τους υπολοίπους, οι οποίοι ωστόσο δεν αναπαρήγαν απλώς τις θέσεις αυτών αλλά συνέβαλαν με δικές τους τοποθετήσεις επί του θέματος. Έτσι, οι θέσεις που έχουν εκφραστεί διαμορφώνουν δύο τάσεις, με κάποιους μελετητές να υποστηρίζουν την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και κάποιοι άλλοι να την απορρίπτουν. Πρέπει να σημειωθεί ότι αναφορικά με το ζήτημα της σχέσης του δικαίου της GATT 1947 με εκείνο της Ε.Κ. αφιερώθηκε ένα συλλογικό έργο με την επιμέλεια των M. Hilf, F. G. Jacobs και E. U. Petersmann, που αποτύπωνε τη θεωρητική συζήτηση της περιόδου αυτής σχετικά με το υπό εξέταση ζήτημα (J. Tumlrir, P. Pescatore, U. Everling, M. Marescau κ.α.).³ Σημειώνεται, ότι το 2002 οι Prinssen J. και Schrauwen A. επιμελήθηκαν συλλογικού έργου για την άμεση ισχύ.⁴ Επιπλέον, υπάρχει πλούσια πρόσφατη αρθρογραφία επί του θέματος, σε επιστημονικά περιοδικά όπως το Common Market Law Review και το Journal of International Economic Law. Ωστόσο, η ελληνική βιβλιογραφία αναφέρεται ακροθιγώς μόνο και σε περιορισμένο αριθμό μελετών στο ζήτημα της άμεσης ισχύος.

³ Hilf M., Jacobs F., Petersmann E. eds. (1986), *The European Community and GATT*, Studies in Transnational Economic Law, vol. 4, *passim*.

⁴ Βλ. Prinssen J and Schrauwen A. eds. (2002), *Direct Effect: Rethinking a classic of EC Legal Doctrine*, The Hogendorp Papers, vol. 3, Europa Law Publishing, The Netherlands.

Ξεκινώντας με τους υποστηρικτές του δόγματος της άμεσης ισχύος των διεθνών συνθηκών, και ειδικότερα εκείνων του Π.Ο.Ε., χαρακτηριστικότερες είναι οι θέσεις που αρχικά διετύπωσε ο J. Tumlir και ακολούθως ασπάστηκε και επεξέτεινε ο Ernst Ulrich Petersmann, χωρίς ωστόσο να έχουν επιβεβαιωθεί έως σήμερα με βάση τη νομολογία του Δ.Ε.Κ. Ο J. Tumlir βλέπει την άμεση ισχύ των εμπορικών συμφωνιών ως ένα «όπλο» κατά των εθνικών προστατευτικών αντανακλαστικών στο εμπόριο και υποστηρίζει ότι θα πρέπει τα άτομα να μπορούν να προσφεύγουν ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, επικαλούμενα διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. που έχουν παραβιαστεί από εθνική νομοθεσία.⁵ Ο Petersmann, υποστηρίζει τη «συνταγματοποίηση» των αρχών του διεθνούς εμπορίου, ανάγοντας το δικαίωμα του ατόμου να εμπορεύεται απρόσκοπτα με τρίτους, σε θεμελιώδες δικαίωμα.⁶ Επιπλέον, εκφράζει τη θέση ότι τους αμοιβαίους εμπορικούς κανόνες στα πλαίσια των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. θα πρέπει να μπορούν να τους επικαλεστούν τα άτομα, με σκοπό τη διασφάλιση της τήρησης, από τα κράτη, των διεθνών υποχρεώσεών τους αναφορικά με τη μη διάκριση και την ελεύθερη πρόσβαση στην αγορά.⁷

Ο M. Hilf τόνισε ότι οι διατάξεις της GATT είναι αρκετά λεπτομερείς ώστε να μπορούν να τις εφαρμόσουν τα δικαστήρια, ενώ συγκρίνοντάς τις με διατάξεις της Σ.Ε.Κ δεν εντοπίζει διαφορές στην επικλησιμότητά τους ενώπιον δικαστηρίων (justiciability).⁸ Ο S. Griller, τόνισε πως το γεγονός ότι περάσαμε από την GATT 1947 στον Π.Ο.Ε., έναν διεθνή οργανισμό με σαφέστερες και λεπτομερείς διατάξεις και υποχρεώσεις, αναιρεί πλέον το επιχείρημα των δικαστηρίων ότι οι διατάξεις της GATT είναι γενικόλογες και δεν μπορούν να εφαρμοστούν από δικαστήριο, ενώ εύλογο είναι το ερώτημα, για ποιο λόγο να παράγεται δίκαιο σχεδιασμένο να προστατεύσει τα άτομα, όταν τα ίδια τα άτομα δεν μπορούν να βασιστούν σ' αυτό.⁹

⁵ Βλ. Tumlir J. (1993), "International Economic Order and Democratic Constitutionalism", *ORDO*, vol. 34, p.p. 71 (82), όπως παραπέμπεται στο Cottier T. and Schefer K.N. (1998), "The Relationship Between World Trade Organization Law, National and Regional Law", *Journal of International Economic Law*, vol. 1(1), p.p. 83-122 (93), υποσημ. 32.

⁶ Βλ. Petersmann E. (1994), "The Dispute Settlement System of the World Trade Organization and the Evolution of the GATT Dispute Settlement System Since 1948", *Common Market Law Review*, vol. 31, p.p. 1157, 1242, όπως παραπέμπεται στο Cottier T. and Schefer K.N. (1998), "The Relationship Between World Trade Organization Law, National and Regional Law", υποσημ. 35, p.p. 83-122 (94).

⁷ Petersmann E. (2006), "Multi-Level Judicial Trade Governance without Justice? On the Role of Domestic Courts in the WTO Legal and Dispute Settlement System", *European University Institute (EUI) Working Papers, LAW No. 2006/44*, p.p. 1-24 (23).

⁸ Hilf M. (1986), "Application of GATT within EEC Member states" στο Hilf M., Jacobs F., Petersmann E.(eds.), *The European Community and GATT*, *op cit*, p.p. 153-186 (179).

⁹ Griller S. (2000), "Judicial Enforceability of WTO Law in the European Union Annotation to Case C-149/96, Portugal v. Council", *Journal of International Economic Law*, vol. 3(3), p.p. 441-472, *passim*.

Περνώντας στους μελετητές που αρνούνται την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., πρέπει να γίνει μνεία των θέσεων του J. Jackson, ο οποίος υποστηρίζει ότι με την αναγνώριση της άμεσης ισχύος των διεθνών συνθηκών, ελλοχεύουν σημαντικοί κίνδυνοι για τη θεσμική ισορροπία στο εσωτερικό της ομοσπονδιακής κυβέρνησης των Η.Π.Α. Ο J. Jackson διασπά την έννοια της άμεσης ισχύος σε τρία μέρη: την «αυτό-εκτελεστότητα» στενά νοούμενη (ενσωμάτωση της συνθήκης στο εθνικό δίκαιο), το *locus standi* των ατόμων ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων επικαλούμενα παραβίαση διατάξεων διεθνούς συνθήκης, και την ιεραρχία των κανόνων (ιεραρχία μεταξύ εθνικού και διεθνούς δικαίου, μονισμός / δυϊσμός). Αφού κάνει μια πολιτική ανάλυση των λόγων που θεωρεί ότι υπαγορεύουν τη μη αναγνώριση άμεσης ισχύος στις διεθνείς συνθήκες, τονίζει ότι οι σημαντικότεροι είναι «λειτουργικής φύσεως», με αναφορά να γίνεται στην ελλιπή δημοκρατική συμμετοχή στη διαδικασία συννομολόγησης συνθηκών.¹⁰

Επιστρέφοντας στη θεωρητική συζήτηση που λαμβάνει χώρα στην Ευρώπη, σημαντικές είναι οι θέσεις που εκφράζει ο J.P. Kuijper αναφορικά με την έλλειψη αμοιβαιότητας (*reciprocity*), επιχείρημα που κυριαρχεί μεταξύ των πολέμιων της άμεσης ισχύος στον ευρωπαϊκό χώρο, βασιζόμενος περισσότερο στη *realpolitik* και όχι στη νομική πτυχή του ζητήματος.¹¹ Ο P. Eeckhout, προειδοποιεί ότι υπάρχει κίνδυνος περιορισμού της αποτελεσματικότητας του δικαίου του Π.Ο.Ε. και των αποφάσεων των panels, απ' τη στιγμή που κάθε δικαστήριο θα μπορεί να ερμηνεύει τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. ανεξάρτητα, ενώ τηρώντας μια μετριοπαθή στάση είπε ότι δεν βρίσκει κάποιο λόγο μη επέκτασης της αρχής της «έμμεσης ισχύος» (*consistent interpretation*) και στον Π.Ο.Ε.¹²

III. ENNOIΕΣ

Στα πλαίσια της εισαγωγής αυτής χρήσιμο είναι να γίνει ένας εννοιολογικός προσδιορισμός και διάκριση των βασικών εννοιών που θα βρεθούν στο επίκεντρο της εργασίας αυτής και κυρίως εκείνης της «άμεσης ισχύος». Γενικότερα, τέσσερις είναι οι αρχές που σχετίζονται με το νομικό καθεστώς των διεθνών συνθηκών στο

¹⁰ Jackson J. (1992), "Status of Treaties in Domestic Legal Systems: A Policy Analysis", *American Journal of International Law*, vol. 86(2), p.p. 310-340, *contra*.

¹¹ Kuijper J. P. and Bronckers M. (2005), "WTO Law in the European Court of Justice", *Common Market Law Review*, vol. 42(5), p.p. 1313-1355, *passim*.

¹² Eeckhout P. (1997), "The Domestic Legal Status of the WTO Agreements: Interconnecting Legal Systems", *Common Market Law Review*, vol. 34(1), p.p. 11-58 (41).

εσωτερικό δίκαιο (κοινοτικό και εθνικό). Αυτές είναι η «άμεση εφαρμογή» (direct applicability), η «άμεση ισχύς» (direct effect), η «αρχή της υπεροχής» (supremacy), που σχετίζεται με την άμεση ισχύ, και η «συμβατή με το διεθνές δίκαιο ερμηνεία» (consistent interpretation). Αν και το Δ.Ε.Κ. αποσαφήνισε τις τρεις εξ αυτών, άφησε ασαφές το πότε μια διεθνής συνθήκη έχει άμεση ισχύ, αφού αν και έθεσε κάποια κριτήρια (πνεύμα, γενικό πλαίσιο, διατάξεις της συνθήκης – βλ. υπόθ. International Fruit Company), απέδωσε σε κάποιες το status αυτό, ενώ σε άλλες όχι. Έτσι, αναγνώρισε την άμεση ισχύ διατάξεων εμπορικών συμφωνιών και συμφωνιών σύνδεσης, ενώ αρνήθηκε για την GATT 1947 και τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. κάτι τέτοιο. Οι G. Betlem και A. Nollkaemper προσδιορίζοντας την έννοια της άμεσης ισχύος, είπαν ότι αυτή συνίσταται στην «αρχή που επιτρέπει σε ένα εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει έναν κανόνα του διεθνούς δικαίου ως αυτόνομο κανόνα επί τη βάση του οποίου θα αποφασίσει, όταν ο κανόνας αυτός δεν έχει μεταφερθεί καθόλου ή επαρκώς [στην εσωτερική έννομη τάξη]». ¹³ Η έννοια της άμεσης ισχύος (direct effect) έρχεται ως απάντηση στο ερώτημα, σχετικά με το πώς μπορεί να εκδηλωθεί η «πλήρης και νόμιμος ισχύς» μιας διεθνούς συνθήκης αφού αυτή ενταχθεί στο εσωτερικό δίκαιο κράτους μέλους ή της Κοινότητας. Σύμφωνα με τον καθ. Ε. Ρούκουνα, με τον όρο διάταξη αυτοδύναμης εφαρμογής (self-executing) «εννοούμε τους κανόνες εκείνους της ενταχθείσας στο εσωτερικό δίκαιο συνθήκης, οι οποίοι ως πλήρεις και νομικά άρτιοι δεν χρειάζονται συμπληρωματικές ενέργειες της νομοθετικής ή της εκτελεστικής εξουσίας για να εφαρμοσθούν από τα εθνικά δικαστήρια». ¹⁴ Ο J. Jackson, τονίζει τη διαφορά της άμεσης ισχύος από την άμεση εφαρμογή (direct applicability, λέγοντας ότι η τελευταία σημαίνει ότι η συνθήκη είναι αυτοεκτελεστή (self-executing) και μπορεί να εφαρμοστεί χωρίς πράξη μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο. ¹⁵ Με βάση τον ορισμό που δίνει ο De Witte για την αρχή της υπεροχής, «η υπεροχή αναφέρεται στην ικανότητα του κανόνα αυτού να υπερισχύει εσωτερικών κανόνων σε δικαστικές διαδικασίες». ¹⁶ Και οι δύο αυτές βασικές αρχές αναπτύχθηκαν, αρχικά στο ενδοκοινοτικό επίπεδο, απ' το Δ.Ε.Κ. από το 1963-4 με τις αποφάσεις Van Gend &

¹³ Betlem G. and Nollkaemper A. (2003), "Giving Effect to Public International Law and European Community Law before Domestic Courts. A Comparative Analysis of the Practice of Consistent Interpretation", *European Journal of International Law*, vol. 14 (3), p.p. 569-589 (571).

¹⁴ Ρούκουνας Ε. (2004), *Διεθνές Δίκαιο: Σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου – Τρόποι παραγωγής του διεθνούς δικαίου*, τεύχος πρώτο, γ' έκδ., σελ. 188.

¹⁵ Jackson J. (1992), *op cit*, σελ. 316-318.

¹⁶ De Witte B. (1999), "Direct Effect, Supremacy, and the nature of the legal order", στο Craig P. and De Búrca G. (eds.), *The Evolution of EU Law*, p.p. 177-214 (177).

Loos και Costa v. ENEL, περιγράφοντας τη σχέση μεταξύ ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου και τα κριτήρια για την ύπαρξη άμεσης ισχύος.¹⁷ Επιπλέον, σημαντική είναι και η πρακτική της «έμμεσης ισχύος» (indirect effect), η οποία θα πρέπει να διακριθεί από την άμεση ισχύ των συνθηκών. Η διαφορά τους έγκειται στο γεγονός ότι ενώ με την αρχή της άμεσης ισχύος το δικαστήριο μπορεί να επικαλεστεί τον κανόνα αυτό ως αυτόνομο για τη λήψη της απόφασης, στην περίπτωση της «έμμεσης ισχύος» ο κανόνας χρησιμοποιείται για την ερμηνεία ενός κανόνα του εθνικού δικαίου υπό το φως του διεθνούς δικαίου.¹⁸

IV. ΔΟΜΗ

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη. Στο Πρώτο Μέρος γίνεται αναφορά στο νομικό καθεστώς και δη στο ζήτημα της άμεσης ισχύος των εμπορικών συμφωνιών και των συμφωνιών σύνδεσης που συνομολογεί η Ε.Κ., στην κοινοτική έννομη τάξη. Το πρώτο κεφάλαιο είναι αφιερωμένο στην εξέταση του ζητήματος αυτού ως προς τις συμφωνίες σύνδεσης και συνεργασίας της Κοινότητας με τρίτα κράτη. Στα πλαίσια αυτά εξετάζεται η εξέλιξη της σχετικής νομολογίας του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. τόσο αναφορικά με τις κλασικές συμφωνίες σύνδεσης της Ε.Κ. με τρίτα κράτη με σκοπό την ένταξη (Ελλάδα, Τουρκία) όσο και σχετικά με τις λεγόμενες «Συμφωνίες Ευρώπη» με τις χώρες της πρώην Α. Ευρώπης, που εντάχθηκαν τελικώς, τις επιμέρους συμφωνίες σύνδεσης με χώρες της Μεσογείου που αναβαθμίστηκαν στα πλαίσια της Ευρωμεσογειακής Συνεργασίας καθώς και τις συμφωνίες στα πλαίσια της αναπτυξιακής συνεργασίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναλύεται η νομολογιακή θέση του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. αναφορικά με την άμεση ισχύ των

¹⁷ Το Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Costa v. ENEL* [Δ.Ε.Κ., 15.07.1964, υπόθεση 6/64 (*Flaminio Costa v E.N.E.L.*)], Συλλ. 1964, σελ. 585, παρ. 3.] καθιέρωσε την αρχή της υπεροχής του κοινοτικού έναντι του εθνικού δικαίου, αναφερόμενο σε μια «αυτόνομη έννομη τάξη» με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που τη διακρίνουν από τις άλλες διεθνείς συνθήκες, και που τοποθέτησε ανάμεσα στη διεθνή και στην εθνική. Στην *Van Gend en Loos* [Δ.Ε.Κ., 05.02.1963, υπόθεση 26/62 (*NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*)], Συλλ. 1963, σελ. 1, παρ. 3, 5., το Δ.Ε.Κ. αναφερόμενο στις σχέσεις και στην επαφή μεταξύ της κοινοτικής και της διεθνούς έννομης τάξεως, είχε πει ότι η Κοινότητα αποτελεί μια «νέα έννομη τάξη [εντός] του διεθνούς δικαίου», ενώ εξετάζοντας την ύπαρξη άμεσης ισχύος του άρθ. 12 Σ.Ε.Ο.Κ. έθεσε για πρώτη φορά τα βασικά κριτήρια της ερμηνευτικής προσέγγισης που ακολούθησε έκτοτε πιστά και στην εξέταση της άμεσης ισχύος διατάξεων διεθνών συνθηκών που συνομολογεί η Κοινότητα. Τα κριτήρια αυτά ήταν το πνεύμα (spirit) το γενικό πλαίσιο (general scheme) και το γράμμα (wording) της εκάστοτε διάταξης, προκειμένου να αναγνωρίσει ότι μια διάταξη διεθνούς συνθήκης απονέμει στα άτομα συγκεκριμένο δικαίωμα το οποίο μπορούν να επικαλεστούν ενώπιον του εθνικού δικαστή και να υπερασπίσουν από τυχούσα παραβίασή του από πράξη του κοινοτικού δικαίου.

¹⁸ Betlem G. and Nollkaemper A. (2003), *op cit*, σελ. 572.

διμερών και πολυμερών εμπορικών συμφωνιών της Ε.Κ. Ειδικότερα εξετάζονται υποθέσεις που αφορούν συμφωνίες ελευθέρου εμπορίου, εμπορικές συμφωνίες με τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. και η Συμφωνία Ε.Ο.Χ. Το τελευταίο κεφάλαιο του Πρώτου Μέρους Αποσκοπεί στην παράθεση και σύγκριση της θέσης του εθνικού δικαστή επί του ζητήματος ως προς εκείνη του κοινοτικού, με τη Γαλλία και τη Γερμανία να έχουν επιλεγεί ως παραδείγματα που εκπροσωπούν τόσο τη μονιστική νομική αντίληψη όσο και το δυϊσμό.

Στο Δεύτερο Μέρος της παρούσας εργασίας επιχειρείται μια ανάλυση της σχετικής με την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. νομολογίας, έχοντας ως μέτρο σύγκρισης τα συμπεράσματα που θα έχουν προκύψει από την προηγηθείσα ανάλυση στα πλαίσια του Πρώτου Μέρους. Στο πρώτο κεφάλαιο, αφού γίνει μια σύντομη αναφορά στο *locus standi* των ιδιωτών ενώπιον των κοινοτικών δικαστηρίων σήμερα και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, ακολουθεί μια ανάλυση της εξελικτικής πορείας της νομολογίας του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για την GATT 1947 και τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., έως σήμερα. Επιπλέον, αναφέρονται οι εξαιρετικές περιπτώσεις που έχει αναγνωρίσει ο κοινοτικός δικαστής όσον αφορά την ύπαρξη άμεσης ισχύος διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., ενώ εξετάζεται η πρόσφατη, σχετική με την TRIPs, νομολογία του προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπάρχει κάποια τάση μεταστροφής της πάγιας νομολογιακής θέσης των κοινοτικών δικαστηρίων. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζονται οι αποφάσεις του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών του Π.Ο.Ε. ως προς το ζήτημα της άμεσης ισχύος, έχοντας κατά νου τα όσα προέκυψαν από την εξέταση της άμεσης ισχύος αποφάσεων των συμβουλίων σύνδεσης. Στο τελευταίο κεφάλαιο αναλύονται οι θέσεις του Γάλλου και του Γερμανού δικαστή, ενώ γίνεται μνεία και τη θέσης του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των Η.Π.Α. Η επιλογή αυτή αιτιολογείται από το γεγονός ότι οι Η.Π.Α. είναι ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Κοινότητας και επειδή η τελευταία χρησιμοποιεί κατά κόρον το επιχείρημα περί απουσίας αμοιβαιότητας από τις Η.Π.Α. στην αναγνώριση άμεσης ισχύος για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. Τέλος, παρατίθενται τα συμπεράσματα που προέκυψαν από τη μελέτη του αντικειμένου της έρευνας, και επιχειρείται η απάντηση των αρχικώς τεθέντων ερωτημάτων.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

«Η ΑΜΕΣΗ ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΠΟΥ ΣΥΝΟΜΟΛΟΓΕΙ Η Ε.Κ.»

“On ne saurait contester que l’objet même d’un accord international, dans l’intention des Parties contractantes, puisse être l’adoption, par les Parties, de règles déterminées, créant des droits et obligations pour les individus, et susceptibles d’être appliquées par les tribunaux nationaux”¹⁹
CPJI, Compétence des Tribunaux de Dantzig, 1928.

A. Η άμεση ισχύς των Συμφωνιών Σύνδεσης και Συνεργασίας της Κοινότητας με τρίτα κράτη

A.1 Η εξέλιξη της νομολογίας του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για την άμεση ισχύ των Συμφωνιών Σύνδεσης

Με βάση το άρθρ. 310²⁰ Σ.Ε.Κ., η Κοινότητα δύναται να συνομολογεί συμφωνίες συνδέσεως με τρίτα κράτη και διεθνείς οργανισμούς, συμφωνίες οι οποίες είναι διαφόρων ειδών και διαφορετικού αντικειμένου και βαθμού εμβάθυνσης της συνεργασίας κατά περίπτωση. Η βασική τους θεσμική διάρθρωση συνίσταται στην ύπαρξη ενός συμβουλίου και μιας επιτροπής, που λαμβάνουν αποφάσεις. Πέραν των πρώτων συμφωνιών σύνδεσης με την Τουρκία και την Ελλάδα, σταδιακά η Κοινότητα πέρασε σε «δεύτερης γενιάς» συμφωνίες συνεργασίας με Κίνα, Ινδία κ.α. Από το 1991 και εξής οι λεγόμενες συμφωνίες «τρίτης γενιάς» περιλαμβάνουν συμφωνίες συνεργασίας με το Μαρόκο, την Τυνησία κ.α. ενδυναμώνοντάς τις μέσω της Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας, ενώ συνομολόγησε και συμφωνίες με σκοπό

¹⁹ Cour Permanente de Justice International (PCIJ), 03.03.1928, Série B, N° 15 (*Compétence des Tribunaux de Dantzig*), Recueil des Avis Consultatifs, p.p. 17-18.

²⁰ Το άρθρο 310 Σ.Ε.Κ. ορίζει ότι: «*Η Κοινότητα δύναται να συνάπτει, με ένα ή περισσότερα κράτη ή με διεθνείς οργανισμούς, συμφωνίες που συνιστούν σύνδεση, η οποία συνεπάγεται αμοιβαία δικαιώματα και υποχρεώσεις, κοινές δράσεις και ειδικές διαδικασίες*» - στο Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. επιμ. (2003), *Κείμενα Τεκμηρίωσης: Ευρωπαϊκοί Θεσμοί*, τόμος Ι, Κείμενα ισχύοντος δικαίου, Κέντρο Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης Παντείου Πανεπιστημίου, σελ. 207.

την προώθηση της ανάπτυξης αλλά και την προετοιμασία για ένταξη. Όλες αυτές οι Συμφωνίες αποσκοπούν σε μια ειδική σχέση της Κοινότητας με τις αντισυμβαλλόμενες χώρες και στην εμβάθυνση της μεταξύ τους συνεργασίας σε μια σειρά από τομείς πολιτικής, ενώ μια νέα κατηγορία είναι εκείνη των συμφωνιών εταιρικής συνεργασίας, όπως αυτή μεταξύ Ε.Κ.-Ρωσίας.²¹ Επιπλέον, στην κατηγορία των συμφωνιών συνεργασίας για την προώθηση της ανάπτυξης εντάσσονται οι Συμφωνίες Yaoundé, Lomé και Cotonou που αφορούν τις αναπτυσσόμενες χώρες του Ατλαντικού, της Καραϊβικής και του Ειρηνικού (Α.Κ.Ε.).²²

Το σημείο έναρξης της μελέτης του ζητήματος της άμεσης ισχύος και του νομικού καθεστώτος των διεθνών συνθηκών που συνομολογεί η Ε.Κ., είναι το άρθρο 300 Σ.Ε.Κ., που αναφέρεται στη συνομολόγηση συνθηκών από την Κοινότητα. Πέραν της διάταξης του άρθρου 281 Σ.Ε.Κ. που δηλώνει την πρόθεση των κρατών να δημιουργήσουν μια ξεχωριστή νομική οντότητα, η διεθνής νομική προσωπικότητα της Κοινότητας, απαραίτητη προϋπόθεση για την ικανότητα συνομολόγησης διεθνών συνθηκών, επιβεβαιώθηκε με την απόφαση του ΔΕΚ στην υπόθεση ERTA του 1971.²³ Σύμφωνα με το άρθρο 300 (7), οι συνθήκες που συνομολογεί η Ε.Κ. «...δεσμεύουν τα όργανα της Κοινότητας και τα κράτη μέλη».²⁴ Όταν αναφέρεται, σε σχέση με την Ε.Κ., ο όρος «συνθήκες» παραπέμπει σε αμιγώς κοινοτικές και σε μικτές συμφωνίες που συνομολογούνται από κοινού από τα κράτη μέλη και την Ε.Κ.

Το ΔΕΚ στην υπόθεση Kupferberg απεφάνθη σχετικά λέγοντας ότι η φράση του άρθρου 300 «δεσμεύουν ... τα κράτη μέλη» σημαίνει ότι οι συμφωνίες είναι δεσμευτικές για τα κράτη μέλη «κατά τον ίδιο τρόπο που δεσμεύουν και τα όργανα».²⁵ Όπως γίνεται κατανοητό, τα κράτη δεν αναλαμβάνουν υποχρέωση κατά το διεθνές δίκαιο αλλά κατά το κοινοτικό, δηλαδή η δέσμευσή τους αναφέρεται στη διευκόλυνση της εκπλήρωσης των υποχρεώσεων που έχει αναλάβει η Κοινότητα. Όσον αφορά τα κοινοτικά όργανα, εφόσον αυτά δεν είναι υποκείμενα του διεθνούς

²¹ Peers S. (2000), "EC Frameworks of International Relations: Co-operation, Partnership and Association", στο Dashwood A. and Hillion C. (eds.), *The General Law of E.C. External Relations*, Centre for European Legal Studies, σελ. 164-165.

²² Ott A. (2001), "Thirty Years of Case-law by the European Court of Justice on International Law: A Pragmatic Approach Towards its Integration" στο Kronenberger V. (ed.), *The European Union and the International Legal Order: Discord or Harmony?*, p.p. 95-140 (115).

²³ Δ.Ε.Κ., 31.03.1971, υπόθεση 22/70 (*Commission of the European Communities v. Council of the European Communities, European Agreement on Road Transport*), Σνλλ. 1971, σελ. 263, παρ.15-18.

²⁴ «Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας», άρθ. 300(7) στο Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. επιμ. (2003), *Κείμενα Τεκμηρίωσης: Ευρωπαϊκοί Θεσμοί, op cit*, σελ. 203.

²⁵ Δ.Ε.Κ., 26.10.1982, υπόθεση 104/81 (*Hauptzollamt Mainz K. C. A. Kupferberg & Cie. KG.a. A.*), Σνλλ. 1982, σελ. 3641.

δικαίου η διάταξη 300(7) ισχύει για το εσωτερικό της Κοινότητας όπως ισχύει και για τα κράτη μέλη.²⁶ Σε τελική ανάλυση, η Κοινότητα είναι η μόνη που υπέχει διεθνή ευθύνη έναντι των γ' κρατών και διεθνών οργανισμών, με τα όργανα και τα κράτη μέλη να προβαίνουν στις απαραίτητες ενέργειες στο εσωτερικό για την διευκόλυνση του έργου της.

Πάραυτα, η διατύπωση της διάταξης του άρθρου 300 (7) δεν αποσαφηνίζει το ζήτημα της άμεσης ισχύος των διεθνών συνθηκών στην κοινοτική έννομη τάξη, με αποτέλεσμα να αναζητηθούν απαντήσεις στα ζητήματα που τίθενται, μέσω της νομολογίας του Δ.Ε.Κ. Τα δύο βασικά ερωτήματα που τίθενται, των οποίων οι απαντήσεις θα οδηγήσουν σε σημαντικά συμπεράσματα για την άμεση ισχύ των συνθηκών, είναι: α) Εάν οι κανόνες που ενσωματώνονται στις διατάξεις των διεθνών συνθηκών που συνομολογεί η Ε.Κ. είναι τμήμα του Κοινοτικού δικαίου και β) εάν αυτοί οι κανόνες είναι ιεραρχικά ανώτεροι από το κοινοτικό δίκαιο, ερωτήματα στην απάντηση των οποίων, μεταξύ άλλων, θα δοθεί έμφαση στα πλαίσια της εργασίας αυτής μέσω της ανάλυσης της εξέλιξης της νομολογίας του Δ.Ε.Κ. για τις συμφωνίες σύνδεσης και εμπορίου, αλλά και ειδικότερα για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε.

Όσον αφορά το πρώτο εκ των δύο ερωτημάτων ο κοινοτικός δικαστής απεφάνθη καταφατικά στη θεμελιώδη απόφαση *Haegeman* του 1974. Η υπόθεση αυτή αφορούσε την ερμηνεία συγκεκριμένων διατάξεων της συμφωνίας συνδέσεως που είχε συνάψει η Ε.Ο.Κ. με την Ελλάδα (1961), καθώς και του Πρωτοκόλλου Ν° 14 που προσαρτήθηκε στο κείμενο της εν λόγω συμφωνίας, και σκοπός του προδικαστικού ερωτήματος του βελγικού δικαστηρίου προς το Δ.Ε.Κ. ήταν ο έλεγχος της νομιμότητας του άρθ. 9(3) του Κανονισμού 816/70 του Συμβουλίου της 28.04.1970, το οποίο επέβαλε δασμό στις εισαγωγές ελληνικού οίνου στο Βέλγιο και στο Μεγάλο Δουκάτο του Λουξεμβούργου.²⁷

Ο κοινοτικός δικαστής, διέτυπωσε μια θεμελιώδη θέση ερμηνεύοντας δυναμικά το άρθ. 300(7) Σ.Ε.Κ., που αποσαφηνίζει το γενικότερο νομικό καθεστώς των διεθνών συνθηκών στην κοινοτική έννομη τάξη. Αυτό που είπε το Δ.Ε.Κ. ήταν ότι «η συμφωνία αυτή είναι, όσον αφορά την Κοινότητα, μια πράξη των κοινοτικών οργάνων σύμφωνα με την παρ. β του άρθ. 177 [...] οι διατάξεις της συμφωνίας, από τη

²⁶ Στεφάνου Κ., Φατούρος Αρ., Χριστοδουλίδης Θ. (2001), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές: Ιστορία – Θεσμοί – Δίκαιο*, Α' Τόμος, σελ. 484-486.

²⁷ Δ.Ε.Κ., 30.04.1974, υπόθεση 181/73 (*R. & V. Haegeman v Belgian State. - Reference for a preliminary ruling: Tribunal de première instance de Bruxelles - Belgium*), Συλλ. 1974, σελ. 449.

θέση της σε ισχύ, αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της κοινοτικής έννομης τάξης».²⁸ Το Δ.Ε.Κ. με τη διατύπωση αυτή της θέσης αναφορικά με τη θέση του διεθνούς δικαίου στην κοινοτική έννομη τάξη, υιοθέτησε μια «μονιστική» αντίληψη.²⁹

Στην υπόθεση *Pabst & Richarz*³⁰ το Δ.Ε.Κ. εξέτασε τη διάταξη του άρθ. 53(1) της Συμφωνίας Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Ελλάδας, διαπιστώνοντας την άμεση ισχύ της. Ειδικότερα, η διαφορά που τέθηκε ενώπιον του γερμανικού Finanzgericht αφορούσε την εφαρμογή μιας ρύθμισης απαλλαγών (πριν εφαρμοζόταν ένας «εξισωτικός φόρος μονοπωλίου» στα εγχώρια προϊόντα), που θεσπίστηκε στη Γερμανία προκειμένου να εναρμονιστεί το γερμανικό μονοπώλιο οινοπνεύματος με το κοινοτικό δίκαιο, σχετικά με μια ποσότητα οινοπνεύματος από τη Γαλλία, την Ιταλία και την Ελλάδα.³¹ Το Δ.Ε.Κ. προέβη σε μια ερμηνεία του άρθ. 95 Σ.Ε.Ο.Κ. και του άρθ. 53(1) της Συμφωνίας Σύνδεσης. Το άρθ. 95 Σ.Ε.Ο.Κ. αναφέρεται στα φορολογικά μέτρα που μπορούν να θίξουν την ίση μεταχείριση εγχωρίων και εισαγομένων προϊόντων, και συνεπώς εφαρμόζεται και στην περίπτωση μέτρων που παρέχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση στα εγχωρίως παραγόμενα προϊόντα.³² Το άρθ. 53(1) της Συμφωνίας επιτελεί, σύμφωνα με το Δ.Ε.Κ., την ίδια ακριβώς λειτουργία με το άρθ. 95 Σ.Ε.Ο.Κ. αποσκοπώντας στην προετοιμασία και εναρμόνιση της Ελλάδας με το κοινοτικό δίκαιο πριν την ένταξή της στην Κοινότητα.³³ Το γερμανικό δικαστήριο σε πρώτη φάση, και εν αναμονή της θέσης του Δ.Ε.Κ., εξέφρασε την άποψη ότι η εν λόγω ρύθμιση απαλλαγών αντίκειται τόσο στο άρθ. 95 Σ.Ε.Ο.Κ., όσο και στο άρθ. 53(1) της Συμφωνίας Σύνδεσης με την Ελλάδα.³⁴

Το βασικό ερώτημα που απηύθυνε ο γερμανός δικαστής στον κοινοτικό ήταν, εφόσον έκρινε ότι το μέτρο αυτό ήταν ασυμβίβαστο με τη διάταξη του άρθ. 53(1),

²⁸ Βλ. υπόθεση 181/73 (*Haegeman*), *op cit*, παρ. 4 - 5.

²⁹ Το ζήτημα της άμεσης ισχύος διατάξεων της Συμφωνίας των Αθηνών απετέλεσε αντικείμενο εξέτασης από το Δ.Ε.Κ. και στην υπόθεση *Schroeder*, όπου το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να ερμηνεύσει τη διάταξη του άρθ. 41 της συμφωνίας και κατά πόσο αυτό απονέμει άμεσα δικαιώματα στα πρόσωπα. Το Verwaltungsgericht Frankfurt απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ. όταν κλήθηκε να εξετάσει προσφυγή του κ. Schroeder σχετική με τον Κανονισμό αρ. 1643/71 που καθόριζε ελάχιστες τιμές για εισαγωγή τοματών από την Ελλάδα στα κράτη μέλη. Το Δ.Ε.Κ. είπε ότι η Κοινότητα υιοθέτησε τον κανονισμό αυτό, βασιζόμενη στη διάταξη του άρθ. 41 της Συμφωνίας Σύνδεσης με την Ελλάδα που προβλέπει δύο συστήματα ελάχιστων τιμών. Η απόφαση του Δ.Ε.Κ. ήταν ότι δεν υπήρχε ιεραρχική σχέση μεταξύ του άρθ. 41 της Συμφωνίας και του άρθ. 2(1) του κανονισμού - Δ.Ε.Κ., 07.02.1973, υπόθεση 40/72 (*I. Schroeder KG v. the Federal Republic of Germany*), *Συλλ.* 1973, σελ.125, παρ. 1-2, 30-33.

³⁰ Δ.Ε.Κ., 29.04.1982, υπόθεση 17/81 (*Pabst und Richarz KG v. Hauptzollamt Oldenburg*), *Συλλ.* 1982, σελ. 1331.

³¹ Βλ. υπόθ. 17/81 (*Pabst und Richarz KG v. Hauptzollamt Oldenburg*), *ibid*, παρ. 1-3.

³² *Ibid*, παρ. 3.

³³ *Ibid*, παρ. 7.

³⁴ *Ibid*, παρ. 13.

εάν αυτή είχε άμεση ισχύ.³⁵ Εξετάζοντας κατά πόσο από το άρθρ. 53(1) απέρρευε ένα άμεσο δικαίωμα για τα άτομα, το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι οι παραγωγοί μπορούν να προσφεύγουν στα εθνικά δικαστήρια επί τη βάση της διάταξης του άρθρ. 53(1) της Συμφωνίας Σύνδεσης προκειμένου να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα εθνικών μέτρων. Συγκεκριμένα είπε ότι «*Η διάταξη αυτή, η διατύπωση της οποίας ομοιάζει με τη διατύπωση του άρθρου 95 τής Συνθήκης Ε.Ο.Κ., επιτελεί [...] την ίδια λειτουργία όπως το άρθρο 95...*» και επομένως «*από την διατύπωση του [...] άρθρου 53(1) και από το αντικείμενο και τη φύση της συμφωνίας συνδέσεως [...] συνάγεται ότι αντίκειται στη διάταξη αυτή η εθνική ρύθμιση απαλλαγών [...] Η διάταξη αυτή περιέχει μία σαφή και ρητή υποχρέωση, η εκτέλεση και τα αποτελέσματα της οποίας δεν εξαρτώνται από την έκδοση άλλης μεταγενεστεράς πράξεως. Υπό τις προϋποθέσεις αυτές, πρέπει να θεωρηθεί ότι το άρθρο 53(1) έχει άμεση εφαρμογή...*».³⁶

Επιπλέον, αντικείμενο εξέτασης από το Δ.Ε.Κ. ως προς την πιθανότητα να έχουν άμεση ισχύ βρέθηκαν και διατάξεις της Συμφωνίας Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Κύπρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Anastasiou*,³⁷ όπου το Δ.Ε.Κ. εξέτασε διατάξεις του Πρωτοκόλλου του 1977 που αφορούσε τα «προϊόντα προελεύσεως» και μεθόδους διοικητικής συνεργασίας. Ο κοινοτικός δικαστής αφού διαπίστωσε ότι οι εν λόγω διατάξεις πληρούσαν όλα τα κριτήρια που έχουν τεθεί νομολογιακά, έκρινε ότι αυτές έχουν άμεση ισχύ.³⁸

Όσον αφορά τη Συμφωνία Συνδέσεως της Ε.Κ. με την Τουρκία του 1964 (Σ.Σ.Τ. εφεξής), ο κοινοτικός δικαστής εξέτασε το 1987 τις νομικές συνέπειες των διατάξεών της για τους Τούρκους υπηκόους, κάτι που σε μεγάλο βαθμό οφείλεται στο γεγονός ότι τα άρθρ. 12, 13 και 14 αυτής αναφέρονταν απλά στις σχετικές με την ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων και υπηρεσιών διατάξεις της Σ.Ε.Ο.Κ. Όσον αφορά το ζήτημα της άμεσης ισχύος αποφάσεων του Συμβουλίου Σύνδεσης, οι αποφάσεις του δικαστηρίου πολλαπλασιάστηκαν μετά το 1976 και την υιοθέτηση των αποφάσεων 2/76 (περί του καθορισμού των όρων θέσεως σε εφαρμογή της ειδικής ενισχύσεως προς την Τουρκία), 1/80 (περί της αναπτύξεως της συνδέσεως) και 3/80 (περί της εφαρμογής των καθεστώτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στους Τούρκους εργαζομένους και στα μέλη των οικογενειών

³⁵ *Ibid*, παρ. 15(2).

³⁶ *Ibid*, παρ. 26-27.

³⁷ Δ.Ε.Κ., 05.07.1994, υπόθεση C-432/92 [*The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd. And Others*], Συλλ. 1994, σελ. I-3087.

³⁸ *Ibid*, παρ. 23-27.

τους) από το Συμβούλιο Σύνδεσης. Σε πολλές υποθέσεις το Δ.Ε.Κ. επιβεβαίωσε ότι οι Τούρκοι μετανάστες στην Κοινότητα και τα μέλη των οικογενειών τους έχουν άμεσα δικαιώματα, απορρέοντα τόσο από άρθρα της Συμφωνίας όπως το 12 και το 36, αλλά και από τα άρθρα 2 και 7 της απόφασης 2/76, τα άρθρα 6, 7 και 13 της απόφασης 1/80 και το άρθρο 3 της απόφασης 3/80, με μερικές εξαιρέσεις.³⁹ Η Σ.Ε.Κ. δεν διευκρινίζει το νομικό καθεστώς των αποφάσεων διεθνών οργανισμών στην κοινοτική έννομη τάξη με αποτέλεσμα να έχει ιδιαίτερη σημασία η μελέτη της σχετικής νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων για την εξαγωγή κάποιων συμπερασμάτων. Σημειωτέον ότι βασικό επιχείρημα των υποστηρικτών της ύπαρξης άμεσης ισχύος των αποφάσεων των panels και του Δ.Δ.Ο. του Π.Ο.Ε. είναι η αναγνώριση άμεσης ισχύος από τον κοινοτικό δικαστή στις αποφάσεις άλλων διεθνών οργανισμών, με κυριότερο παράδειγμα εκείνο των συμφωνιών σύνδεσης.⁴⁰

Στα πλαίσια αυτά, σημαντική είναι η υπόθεση *Demirel*.⁴¹ Το Διοικητικό Δικαστήριο της Στουτγκάρδης (Verwaltungsgericht) απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ. σχετικά με τις διατάξεις της Σ.Σ.Τ. που αφορούσαν την ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων. Ειδικότερα η ερώτηση που τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ζητούσε τη γνώμη του Δ.Ε.Κ. για το αν μπορούσαν να έχουν άμεση ισχύ οι σχετικές διατάξεις της συμφωνίας αυτής. Η υπόθεση ανέκυψε όταν η Meryem Demirel, Τούρκος υπήκοος, προσέφυγε κατά των αρχών του Schwäbisch Gmünd ζητώντας την ακύρωση της απόφασής της περί απέλασής της από τη χώρα, μετά τη λήξη της περιόδου ισχύος της άδειας διαμονής της (visa) στη χώρα. Η τελευταία, σύζυγος Τούρκου υπηκόου οποίος είχε έρθει στη Γερμανία το 1979 και εργαζόταν έκτοτε εκεί, πήγε με σκοπό την οικογενειακή επανένωση, ενώ η άδεια διαμονής ήταν προσωρινής διάρκειας και όχι για τον σκοπό αυτό. Επιπλέον, ο σύζυγός της δεν πληρούσε την απαραίτητη, σύμφωνα με τη γερμανική νομοθεσία, προϋπόθεση της συνεχούς διαμονής στη Γερμανία για μια οκταετία.⁴²

Συγκεκριμένα το γερμανικό διοικητικό δικαστήριο απηύθυνε δύο ερωτήματα στο Δ.Ε.Κ.: α) Εάν το άρθ. 12 της Σ.Σ.Τ. και το άρθ. 36 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αυτής, σε συνδυασμό με το άρθ. 7 Σ.Σ.Τ., καθιερώνουν μια

³⁹ Ott A. (2001), *op cit*, σελ. 116-117.

⁴⁰ Bogdandy A. (2005), "Legal Effects of World Trade Organization Decisions Within European Union Law: A Contribution to the Theory of the Legal Acts of International Organizations and the Action for Damages Under Article 288(2) EC", *Journal of World Trade*, vol. 39(1), p.p. 45-66 (55).

⁴¹ Δ.Ε.Κ., 30.09.1987, υπόθεση 12/86 (*Meryem Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*), *Συλλ.* 1987, σελ. 3719.

⁴² Βλ. υπόθεση 12/86 (*Demirel*), *ibid*, παρ. 2-3.

απαγόρευση (επιβολής πρόσθετων περιορισμών στην επανένωση οικογενειών από κράτος μέλος) με άμεση ισχύ στο κοινοτικό δίκαιο, που μπορούν να την επικαλεστούν άτομα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων, και β) εάν η φράση «ελεύθερη κυκλοφορία» νοείται ως αναγνωρίζουσα δικαίωμα στους Τούρκους υπηκόους που διαμένουν στην κοινοτική επικράτεια, να φέρνουν γυναίκα και παιδιά στο κράτος μέλος όπου είναι εγκατεστημένοι, στα πλαίσια της οικογενειακής επανένωσης.⁴³ Εξετάζοντας το πρώτο ερώτημα, το Δικαστήριο κλήθηκε να αποφανθεί ουσιαστικά κατά πόσο οι διατάξεις αυτές αποτελούσαν τμήμα της κοινοτικής έννομης τάξης και είχαν άμεση ισχύ. Το Δ.Ε.Κ., αφού επανέλαβε τη θέση που είχε διατυπώσει στην υπόθεση Haegeman, επιβεβαιώνοντας ότι οι διεθνείς συνθήκες που συνομολογεί η Ε.Κ. αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του κοινοτικού δικαίου, επεσήμανε ότι έχει δικαιοδοσία εξέτασης μιας συμφωνίας σύνδεσης. Παράλληλα, απέρριψε τα επιχειρήματα, αφενός σχετικά με την απουσία δικαιοδοσίας της Κοινότητας για διατάξεις που αφορούν δεσμεύσεις των κρατών στα πλαίσια μιας «μικτής συμφωνίας», αφού στην προκειμένη περίπτωση η ελεύθερη κυκλοφορία των εργαζομένων ρυθμιζόταν από την Ε.Κ. δυνάμει του άρθ. 48 Σ.Ε.Ο.Κ. (νυν άρθ. 39 Σ.Ε.Κ.) και αφετέρου σχετικά με το ότι είναι απαραίτητο τα κράτη μέλη να προβούν στη λήψη των αναγκαίων μέτρων προκειμένου να τεθούν σε εφαρμογή τα αποφασισθέντα στην Κοινότητα. Συνεχίζοντας, τόνισε ότι «η διάταξη μιας συμφωνίας που συνομολογήθηκε μεταξύ της Κοινότητας και μη κρατών μελών πρέπει να θεωρείται ως έχουσα άμεση ισχύ όταν, αφού εξεταστεί η διατύπωση και ο σκοπός και η φύση τη συμφωνίας, περιέχει μια σαφή και ακριβή υποχρέωση που δεν επαφίεται, η εφαρμογή της ή η ισχύς της, στην υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων»,⁴⁴ αναφερόμενο στα κριτήρια⁴⁵ που είχε θέσει στην International Fruit Company.

⁴³ Βλ. υπόθεση 12/86 (*Demirel*), *ibid*, παρ. 4(1) και (2).

⁴⁴ *Ibid*, παρ. 14.

⁴⁵ Το Δ.Ε.Κ. καθιέρωσε τα κριτήρια για την αναγνώριση άμεσης ισχύος μιας διάταξης πρώτα στο εσωτερικό της Κοινότητας, όσον αφορά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Αναφορικά με το κριτήριο της σαφήνειας (clear and precise) που θα πρέπει να πληροί μια διάταξη διεθνούς συνθήκης, το Δ.Ε.Κ., στην υπόθεση *Firma Fink-Frucht*, [Δ.Ε.Κ., 04.04.1968, υπόθ. 27/67 (*Firma Fink-Frucht GmbH v. Hauptzollamt München-Landsbergerstrasse*)], *Συλλ.* 1968, *σελ.* 223, παρ. 3-4], κλήθηκε να ερμηνεύσει το άρθ. 90 Σ.Ε.Κ. αναγνωρίζοντας την άμεση ισχύ του επειδή ήταν σαφές και συγκεκριμένο. Στην υπόθεση *Salgoil* [Δ.Ε.Κ., 19.12.1968, υπόθ. 13/68 (*SpA Salgoil v. Italian Ministry of Foreign Trade*)], *Συλλ.* 1968, *σελ.* 453, παρ. II(d)] τόνισε ότι δεν μπορεί να έχει άμεση ισχύ μια διάταξη η οποία αφήνει περιθώρια διακριτικής ευχέρειας στην εφαρμογή της από τα κράτη μέλη. Όσον αφορά την απαραίτητη προϋπόθεση η εξεταζόμενη διάταξη να είναι ανεπιφύλακτη χωρίς να απαιτούνται περαιτέρω μέτρα εφαρμογής ώστε αυτή να έχει ισχύ, το Δ.Ε.Κ. καθιέρωσε το εν λόγω κριτήριο στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου, στην υπόθεση *Von Colson* [Δ.Ε.Κ., 10.04.1984, υπόθ. 14/83 (*Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*)], *Συλλ.* 1984, *σελ.* 1891, παρ. 18-19.]. Στην υπόθεση αυτή το Δ.Ε.Κ. διευκρίνισε ότι προκειμένου να έχει άμεση ισχύ μια

Ακολούθως, διαπίστωσε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν μπορούσε να αποφανθεί θετικά στο ερώτημα που του έθεσε το γερμανικό δικαστήριο σχετικά με την ύπαρξη ή όχι άμεσης ισχύος της διάταξης του άρθ. 12 της Σ.Σ.Τ. και του άρθ. 36 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου. Όπως είπε ο κοινοτικός δικαστής, η άρνησή του αυτή υπαγορεύθηκε εκ του γεγονότος ότι οι εν λόγω διατάξεις είχαν «προγραμματικό χαρακτήρα» αναφερόμενες απλά στους στόχους της συμφωνίας γενικώς, ενώ η διάταξη του άρθ. 7 της Συμφωνίας έθετε απλά μια γενική υποχρέωση συνεργασίας για την επίτευξη των εν λόγω στόχων, χωρίς να μπορεί να θεωρηθεί ως απονέμουσα άμεσα δικαιώματα στα άτομα.⁴⁶ Ωστόσο, σημασία έχει ότι το Δ.Ε.Κ. δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο άμεσης ισχύος άλλων διατάξεων της Συμφωνίας Συνδέσεως, αφού όπως φαίνεται η λογική του είναι να εξετάζει κάθε διάταξη μιας συμφωνίας ξεχωριστά και να μην την κρίνει συλλήβδην, ενώ η γενικότερη τάση της νομολογίας καταδεικνύει την θετική, συνολικά ιδωμένη και με κάποιες ολιγάριθμες αποκλίσεις, στάση του Δ.Ε.Κ. ως προς την άμεση ισχύ των διατάξεων διεθνών συνθηκών που συνομολογεί η Ε.Κ.

Δύο χρόνια μετά την Demirel, το Δ.Ε.Κ. εξέτασε το ζήτημα της άμεσης ισχύος και πάλι σε σχέση με τη Σ.Σ.Τ., σε διαφορετικό όμως πλαίσιο. Η υπόθεση *Hellenic Republic v. Commission*⁴⁷ του 1989, αφορούσε προσφυγή της Ελλάδας κατά τριών αποφάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με την παροχή οικονομικής βοήθειας στην Τουρκία για τους σκοπούς της συνεργασίας της με την Κοινότητα, στα πλαίσια της Σ.Σ.Τ., ενώ τα σχετικά μέτρα πήραν τη μορφή απόφασης του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Τουρκίας (Απόφαση 2/80).⁴⁸ Το Δ.Ε.Κ. επανέλαβε τη θεμελιώδη θέση που είχε διατυπώσει στην υπόθεση Demirel,⁴⁹ και αφού εξέτασε τη απόφαση του Συμβουλίου Σύνδεσης, απεφάνθη ότι ήταν τόσο λεπτομερής που για την εφαρμογή των οικονομικών αυτών προγραμμάτων,⁵⁰ ώστε δεν απαιτούνταν υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων, απορρίπτοντας συνεπώς το επιχείρημα περί ελλιπούς νομικής βάσης. Ουσιαστικά το Δ.Ε.Κ. κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η σχετική απόφαση του Συμβουλίου συνδέσεως είχε άμεση ισχύ, λόγω του σαφούς και πλήρους

διάταξη δεν θα πρέπει να εξαρτάται η εφαρμογή της από ενέργειες εκ μέρους κάποιας ανεξάρτητης αρχής, κοινοτικού οργάνου ή κάποιου κράτους μέλους.

⁴⁶ *Ibid*, παρ. 15-24.

⁴⁷ Δ.Ε.Κ. 14.11.1989, υπόθεση 30/88 (*Hellenic Republic v. Commission of the European Communities*), Συλλ. 1989, σελ. 3711.

⁴⁸ Βλ. υπόθ. 30/88 (*Hellenic Republic v Commission*), *ibid*, παρ. 1-9.

⁴⁹ *Ibid*, παρ. 12.

⁵⁰ *Ibid*, παρ. 16.

κειμένου της που καθιστούσε την εφαρμογή των μέτρων αυτών δυνατή, χωρίς προϋποθέσεις.

Ωστόσο, ο κοινοτικός δικαστής δεν αποδέχεται πάντοτε την ύπαρξη άμεσης ισχύος διατάξεων συμφωνιών σύνδεσης. Έτσι, στην υπόθεση *Ticaret*⁵¹, το Π.Ε.Κ. αρνήθηκε την ύπαρξη άμεσης ισχύος για την απόφαση 1/95 του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Τουρκίας. Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή Τούρκου υπηκόου κατά της Επιτροπής και του Συμβουλίου σχετικά με τη λήψη της απόφασης αυτής, λόγω ζημιάς που υπέστη, και αποκλεισμό από τα οφέλη που προκύπτουν από την τελωνειακή ένωση Ε.Κ.-Τουρκίας. Λαμβάνοντας υπόψη τα κριτήρια που είχε θέσει το Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Demirel*, το Πρωτοδικείο τόνισε ότι η διάταξη του άρθ. 2(1), που αναφερόταν στο σκοπό της συνεργασίας Ε.Κ.-Τουρκίας, ήταν προγραμματικού χαρακτήρα, μη δυνάμενη να θεωρηθεί ως απονέμουσα άμεσα δικαιώματα στα άτομα.⁵² Συνεχίζοντας, επανέλαβε ότι δεν μπορεί να κριθεί συνολικά μια διεθνής συμφωνία ως έχουσα άμεση ισχύ, αλλά θα πρέπει για την κάθε διάταξη ξεχωριστά ο κοινοτικός δικαστής να εξετάζει εάν πληρούνται τα τεθέντα κριτήρια ώστε να αναγνωριστεί το καθεστώς αυτό.⁵³

Σημαντικά συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν από την απόφαση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Sevince*.⁵⁴ Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή του κ. S. Z. Sevince ενώπιον ολλανδικού διοικητικού δικαστηρίου, λόγω μη ανανέωσης της άδειας διαμονής του, επειδή ο λόγος βάσει του οποίου του είχε δοθεί η άδεια αυτή το 1979 δεν υφίστατο πλέον (οικογενειακή επανένωση). Ο προσφεύγων ισχυρίστηκε ότι δεν μπορεί να υπάρξει τέτοια απαγόρευση απ' τη στιγμή που στο μεσοδιάστημα βρήκε εργασία, επικαλούμενος διατάξεις των αποφάσεων 2/76 και 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Τουρκίας, σύμφωνα με τις οποίες Τούρκος υπήκοος που έχει εργαστεί επί πενταετία σε κράτος μέλος αποτελεί τμήμα του εργατικού δυναμικού της χώρας, έχοντας ελεύθερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Το Δικαστήριο, αφού ανέφερε και πάλι την παγιωθείσα νομολογιακή του θέση⁵⁵ ότι οι διεθνείς συνθήκες της Ε.Κ. αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινοτικής έννομης τάξης, τόνισε ότι

⁵¹ Π.Ε.Κ., 30.03.2006, υπόθεση T-367/03 (*Yedaş Tarim ve Otomotiv Sanayi ve Ticaret AŞ v. Council and Commission*), Σδλλ. 2006, σελ. II-873.

⁵² *Ibid*, παρ. 42.

⁵³ *Ibid*, παρ. 45.

⁵⁴ Δ.Ε.Κ., 20.09.1990, υπόθεση C-192/89 (*S. Z. Sevince v. Staatssecretaris van Justitie*), Σδλλ. 1990, σελ. I-3461.

⁵⁵ Βλ. υπόθ. 181/73 (*Haegeman*), *op cit*, παρ. 5 - υπόθ. 12/86 (*Demirel*), *op cit*, παρ. 14 - υπόθ. 30/88 (*Hellenic Republic v Commission*), *op cit*, παρ. 12.

«αφ' ης στιγμής συνδέονται άμεσα με τη συμφωνία στην οποία δίνουν ισχύ, οι αποφάσεις του Συμβουλίου Συνδέσεως αποτελούν [και αυτές], απ' τη στιγμή που θα τεθούν σε ισχύ, τμήμα του κοινοτικού δικαίου»,⁵⁶ πέραν των διατάξεων της ίδιας της Συμφωνίας.

Ειδικότερα, για να εξετάσει το ενδεχόμενο άμεσης ισχύος της απόφασης του Συμβουλίου Σύνδεσης, χρησιμοποίησε τα ίδια κριτήρια που εφήρμοσε και στην περίπτωση της εξέτασης της ύπαρξης άμεσης ισχύος των διατάξεων της ίδιας της Συμφωνίας Σύνδεσης.⁵⁷ Έτσι εξέτασε το γράμμα, το σκοπό και τη φύση της απόφασης αυτής. Μελετώντας το γράμμα του άρθ. 2 (1) (β) της απόφασης 2/76 και του άρθ. 6 (1) της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου, έκρινε ότι αυτή είναι σαφής, συγκεκριμένη και ανεπιφύλακτη, απονέμοντας άμεσα στους Τούρκους υπηκόους που διαμένουν σε κράτος μέλος επί πενταετία, το δικαίωμα πρόσβασης στην έμμησθη εργασία, ενώ τόνισε ότι η άμεση ισχύς των αποφάσεων αυτών επιβεβαιώνεται και από το σκοπό και τη φύση τους, καθώς και από την ίδια τη Σ.Σ.Τ.⁵⁸ Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί, ότι στις αποφάσεις αυτές του Συμβουλίου Σύνδεσης γινόταν αναφορά στην ανάγκη υιοθέτησης εθνικών μέτρων προκειμένου να εφαρμοστούν τα προβλεπόμενα στην απόφαση αυτή, ενώ επιπλέον δεν είχαν δημοσιευθεί. Παρόλα αυτά, το Δ.Ε.Κ. διαπίστωσε ότι δεν ήταν ιδιαίτερα σημαντικά αυτά τα στοιχεία ώστε να αποστερήσουν τις αποφάσεις αυτές από την ύπαρξη άμεσης ισχύος, ερμηνεύοντας έτσι δυναμικά, το κριτήριο της απουσίας προϋποθέσεων για την εφαρμογή της εξεταζόμενης πράξης (ανεπιφύλακτη) προκειμένου αυτή να έχει άμεση ισχύ. Συνεπώς, στην υπόθεση *Sevince*, το Δ.Ε.Κ. συνέχισε το σκεπτικό που είχε διατυπώσει στην υπόθεση *Demirel* αναφορικά με τις διατάξεις της Συμφωνίας Συνδέσεως Ε.Ο.Κ. – Τουρκίας, διευρύνοντας την πιθανότητα ύπαρξης άμεσης ισχύος και για τις αποφάσεις του Συμβουλίου Συνδέσεως.

Η υπόθεση *Taflan-Met*⁵⁹ του 1996 αποτελεί την εξαίρεση στη σχεδόν πάγια νομολογία του Δ.Ε.Κ. ότι τα άτομα στα οποία αναφέρεται η Συμφωνία Συνδέσεως με την Τουρκία έχουν άμεσα δικαιώματα που απορρέουν από τη συμφωνία αυτή και αποφάσεις του Συμβουλίου Συνδέσεως. Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, το 1994 ολλανδικό δικαστήριο απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο

⁵⁶ Βλ. υπόθ. C-192/89 (*Sevince*), *ibid*, παρ. 9.

⁵⁷ *Ibid*, παρ. 14.

⁵⁸ *Ibid*, παρ. 17-19.

⁵⁹ Δ.Ε.Κ., 10.09.1996, υπόθεση C-277/94 (*Z. Taflan-Met, S. Altun-Baser, E. Andal-Bugdayci v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank και O. Akol v. Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging*), Συλλ. 1996, σελ. I-4085.

Δ.Ε.Κ., ως προς την ερμηνεία των άρθρων 12 και 13 της απόφασης 3/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, περί της εφαρμογής των καθεστώτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών της Ε.Κ. στους Τούρκους εργαζομένους και στα μέλη των οικογενειών τους. Η διαφορά ανέκυψε λόγω της αρνήσεως των αρμοδίων ολλανδικών οργανισμών να καταβάλλουν παροχές κοινωνικής ασφαλίσεως στους προσφεύγοντες Τούρκους υπηκόους.⁶⁰

Το Δ.Ε.Κ. έλαβε υπόψη του τον σκοπό της απόφασης 3/80. Αυτή αποσκοπεί στον «*συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών προκειμένου οι Τούρκοι εργαζόμενοι [...] καθώς και τα μέλη των οικογενειών και οι επιζώντες [...] αυτών, να απολαύουν παροχών από τους καθιερωμένους κλάδους των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως*». ⁶¹ Το Δ.Ε.Κ. εντόπισε πολλές ομοιότητες μεταξύ της απόφασης 3/80 και του κοινοτικού Κανονισμού αρ. 1408/71 Ε.Ο.Κ. του 1971, ο οποίος επίσης έχει ως αντικείμενο τον συντονισμό των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης για τους διακινούμενους εργαζόμενους (μισθωτοί και οικογένειές τους), εντός της Κοινότητας.⁶² Αφού ανέλυσε κάποιες διατάξεις του Κανονισμού αρ. 1408/71 Ε.Ο.Κ., τόνισε ότι οι αποφάσεις του Συμβουλίου Σύνδεσης είναι δεσμευτικές για τα συμβαλλόμενα μέρη θεσπιζόμενες από όργανο συσταθέν στα πλαίσια της συμφωνίας και συνεπώς «*το δεσμευτικό αποτέλεσμα [τους] δεν μπορεί να εξαρτάται από το αν τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν πράγματι θεσπίσει μέτρα εκτελέσεως*», όπως ισχυρίστηκαν οι εναγόμενοι.⁶³ Ακολούθως, τόνισε αυτό που είχε πει και στη *Sevince*,⁶⁴ ενώ απέκλεισε την άμεση ισχύ των άρθ. 12 και 13 της απόφασης 3/80, λέγοντας ότι αν και ομοιάζει με τον Κανονισμό αρ. 1408/71 Ε.Ο.Κ. «*δεν περιλαμβάνει μεγάλο αριθμό ακριβών και λεπτομερών διατάξεων*», ενώ «*προϋποθέτει, εκ φύσεως, μεταγενέστερη πράξη του Συμβουλίου προς συμπλήρωσή της και θέση της σε εφαρμογή εντός της Κοινότητας*». ⁶⁵

Στην υπόθεση *Savas*⁶⁶ το Δ.Ε.Κ., για πρώτη φορά, έκρινε εάν μια διάταξη του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στη Σ.Σ.Τ. έχει άμεση ισχύ. Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή κατά απόφασης απέλασης Τούρκου υπηκόου από το έδαφος της Μ.

⁶⁰ Βλ. υπόθ. C-277/94 (*Z. Taflan-Met*), *op cit*, παρ. 1-2.

⁶¹ *Ibid*, παρ. 3.

⁶² *Ibid*, παρ. 4-7.

⁶³ *Ibid*, παρ.20.

⁶⁴ *Ibid*, παρ.24-25.

⁶⁵ *Ibid*, παρ.32-38.

⁶⁶ Δ.Ε.Κ., 11.05.2000, υπόθεση C-37/98 (*A. Savas v. Secretary of State for the Home Department*), *Συλλ.* 2000, σελ. I-2927.

Βρετανίας, επειδή είχε εισέλθει παράνομα στη χώρα. Το Δ.Ε.Κ. στα πλαίσια των έξι προδικαστικών ερωτημάτων που του απηύθυνε το βρετανικό δικαστήριο, είχε την ευκαιρία να αποφανθεί περί της άμεσης ισχύος του άρθ. 13 Σ.Σ.Τ. αλλά και του άρθ. 41 του Πρόσθετου Πρωτοκόλλου αυτής. Το άρθ. 13 Σ.Σ.Τ. ορίζει ότι για το σκοπό της κατάργησης όλων των εμποδίων στην ελευθερία εγκατάστασης για τους υπηκόους τους, τα συμβαλλόμενα μέρη θα βασίζονται στις διατάξεις των άρθ. 52-56 και 58 Σ.Ε.Κ. Το άρθ. 41 του Πρωτοκόλλου ορίζει ότι τα κράτη μέλη θα πρέπει να απέχουν από την επιβολή νέων περιορισμών μεταξύ τους σχετικά με την ελευθερία εγκατάστασης και παροχής υπηρεσιών, ενώ σταδιακά θα έπρεπε να εξαλειφθούν τα υπάρχοντα εμπόδια, ομοιάζοντας με το άρθ. 53 Σ.Ε.Κ.⁶⁷ Επειδή το Συμβούλιο Σύνδεσης δεν είχε έως τότε υιοθετήσει κάποια πράξη εφαρμογής των προβλεπομένων στο άρθ. 41(1) Σ.Σ.Τ., το Δ.Ε.Κ. είπε ότι κατ' αναλογία ισχύουν οι «αρχές» που έχει καθιερώσει μέσω της νομολογίας του αναφορικά με τους νομίμως ευρισκόμενους μετανάστες εργαζόμενους στην Κοινότητα, και στην περίπτωση των Τούρκων υπηκόων. Σύμφωνα με τις αρχές αυτές, οι Τούρκοι υπήκοοι δεν έχουν το δικαίωμα να μετακινούνται ελεύθερα στην κοινοτική επικράτεια από το ένα κράτος μέλος στο άλλο, όπως οι κοινοτικοί υπήκοοι, αλλά επωφελούνται συγκεκριμένων δικαιωμάτων στο κράτος μέλος που ευρίσκονται και εργάζονται νομίμως για καθορισμένο χρονικό διάστημα.⁶⁸ Επιπλέον, το Δ.Ε.Κ. είπε ότι ουσιαστικά το δικαίωμα πρόσβασης στην αγορά εργασίας και απασχόλησης σε κράτος μέλος συνεπάγεται την ύπαρξη και δικαιώματος διαμονής στο έδαφος του κράτους μέλους αυτού.⁶⁹ Συνεπώς, έκρινε ότι τα άρθρα 13 και 41(1) έχουν άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη.⁷⁰

Μια άλλη απόφαση του Δικαστηρίου, στην υπόθεση *Eroglu*,⁷¹ που αφορούσε και πάλι τη Σ.Σ.Τ., έδειξε πως δεν αναγνωρίζεται σε όλες τις αποφάσεις των οργάνων μιας συμφωνίας σύνδεσης άμεση ισχύς, αλλά εξετάζει κατά περίπτωση εάν πληρούνται τα κριτήρια που έχει θέσει, όπως έδειξε άλλωστε και στην υπόθεση. Η υπόθεση αυτή, που παραπέμφθηκε στο Δ.Ε.Κ. μέσω προδικαστικού ερωτήματος, αφορούσε τα άρθ. 6(1) και 7(2) της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως και το κατά πόσο αυτή έχει άμεση ισχύ παρέχοντας σε Τούρκο υπήκοο, κάτοχο πανεπιστημιακού διπλώματος, δικαίωμα ανανεώσεως της ισχύος της αδειάς εργασίας

⁶⁷ Βλ. υπόθ. C-37/98 (*A. Savas v. Secretary of State for the Home Department*), *ibid*, παρ. 9-14.

⁶⁸ *Ibid*, παρ. 58-59.

⁶⁹ *Ibid*, παρ. 60.

⁷⁰ *Ibid*, παρ. 71.

⁷¹ Δ.Ε.Κ., 05.10.1994, υπόθεση C-355/93 (*Hayriye Eroglu v. Land Baden-Württemberg*), *Συλλ.* 1994, σελ. I-5113.

του στην υπηρεσία του πρώτου εργοδότη του, όταν αυτός εργάστηκε επί ένα και πλέον έτος στην υπηρεσία του εργοδότη αυτού και εν συνεχεία, επί δέκα περίπου μήνες, στην υπηρεσία άλλου εργοδότη.⁷²

Το Δ.Ε.Κ. εξετάζοντας την περίπτωση η συγκεκριμένη διάταξη να έχει άμεση ισχύ, είπε ότι η απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως και το άρθρ. 6(1) αυτής ρυθμίζει την κατάσταση των Τούρκων εργαζομένων που έχουν ήδη ενταχθεί στην αγορά εργασίας των κρατών μελών και επομένως «δεν στερεί από τα κράτη μέλη την αρμοδιότητα να καθορίζουν τις προϋποθέσεις τόσο της εισόδου των Τούρκων υπηκόων στο έδαφός τους όσο και της προσλήψεώς τους»,⁷³ θέση που επανέλαβε και σε άλλες υποθέσεις.⁷⁴ Εν συνεχεία, το Δικαστήριο υπενθύμισε την ερμηνεία που είχε δώσει στο άρθρ. 6(1) της απόφασης 1/80 στην προαναφερθείσα υπόθεση *Sevince*, όπου είχε αποδεχτεί την ύπαρξη άμεσης ισχύος αυτού, προκειμένου να τονίσει ότι τα περιστατικά της παρούσας υπόθεσης δεν πληρούσαν τις απαιτούμενες προϋποθέσεις ώστε να υπάρξει άμεση ισχύς της εν λόγω διάταξης. Εν συνεχεία, τόνισε ότι το άρθρο αυτό απλώς αποσκοπεί στην εγγύηση της συνέχισης της απασχολήσεως στην υπηρεσία του ιδίου εργοδότη και «δεν έχει εφαρμογή παρά μόνον στο μέτρο που ο Τούρκος εργαζόμενος ζητεί την παράταση της ισχύος της αδείας εργασίας του για να συνεχίσει να εργάζεται στην υπηρεσία του ιδίου εργοδότη πέραν της αρχικής περιόδου ενός έτους νόμιμης απασχολήσεως»,⁷⁵ ενώ σημείωσε ότι η επέκταση της διάταξης αυτής ώστε να καλύψει Τούρκο εργαζόμενο «...θα στερούσε από τους εργαζομένους των κρατών μελών την προτεραιότητα που τους χορηγείται δυνάμει της περιπτώσεως αυτής όταν ο Τούρκος εργαζόμενος αλλάζει εργοδότη».⁷⁶ Καταληκτικά το Δ.Ε.Κ. διαπίστωσε ότι «...το άρθρο 6, παράγραφος 1 [...] της αποφάσεως 1/80 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι δεν χορηγεί σε Τούρκο υπήκοο [...] δικαίωμα ανανεώσεως της ισχύος της αδείας εργασίας του στην υπηρεσία του πρώτου εργοδότη του...».⁷⁷

⁷² Βλ. υπόθ. C-355/93 (*Eroglu*), *ibid*, παρ. 8.

⁷³ *Ibid*, παρ. 10.

⁷⁴ Βλ. Δ.Ε.Κ., 16.12.1992, υπόθεση C-237/91 (*Kus v. Landeshauptstadt Wiesbaden*), Σδλλ. 1992, σελ. I-6781. Στην παρ. 25 της απόφασης, το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι «η απόφαση 1/80 δεν θίγει την αρμοδιότητα των κρατών μελών να ρυθμίζουν τόσο την είσοδο στην επικράτειά τους των Τούρκων υπηκόων όσο και τις προϋποθέσεις της πρώτης τους απασχολήσεως».

⁷⁵ Βλ. υπόθ. C-355/93 (*Eroglu*), *op cit*, παρ. 13.

⁷⁶ *Ibid*, παρ. 14.

⁷⁷ *Ibid*, παρ. 15.

Συναφής είναι και η απόφαση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Sürül*,⁷⁸ όπου το Δ.Ε.Κ υιοθέτησε μια δυναμική προσέγγιση, σε σχέση με την απόφασή του στην *Taflan-met*, αναφορικά με την άμεση ισχύ της απόφασης 3/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. - Τουρκίας. Έτσι, επανέλαβε ότι «κατά πάγια νομολογία η διάταξη μιας συμφωνίας που έχει συνομολογήσει η Κοινότητα με μη κράτη μέλη θα πρέπει να θεωρείται ως έχουσα άμεση ισχύ, και αφού εξεταστεί η διατύπωση και ο σκοπός και η φύση της ίδιας της συμφωνίας, όταν η διάταξη αυτή αναφέρεται σαφώς σε συγκεκριμένη υποχρέωση, η οποία δεν επαφίεται στην υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων [για την εφαρμογή της]». ⁷⁹ Η παράγραφος αυτή της απόφασης του Δικαστηρίου αποτυπώνει με τον καλύτερο τρόπο την πάγια θέση του αναφορικά με το νομικό καθεστώς των Συμφωνιών Σύνδεσης, αλλά και γενικότερα των διεθνών συνθηκών που συνομολογεί η Κοινότητα, στην κοινοτική έννομη τάξη.⁸⁰ Τόνισε ότι «η αρχή που περιλαμβάνεται στο άρθρο 3(1) της αποφάσεως 3/80, περί απουσίας κάθε διακρίσεως λόγω ιθαγενείας [...] συνεπάγεται ότι Τούρκος υπήκοος τον οποίο αφορά η εν λόγω απόφαση πρέπει να αντιμετωπίζεται κατά τον ίδιο τρόπο όπως και οι υπήκοοι του κράτους μέλους υποδοχής».⁸¹ Στην προκειμένη περίπτωση έκρινε ότι η διάταξη της απόφασης 3/80 που αφορούσε την απαγόρευση διακρίσεων, είχε άμεση ισχύ.⁸² Ωστόσο, η απόφαση αυτή του Δικαστηρίου έδειξε ακόμη μια φορά, ότι είναι περισσότερο επιφυλακτικό με την απόφαση 3/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης απ' ότι με την απόφαση 1/80.

Τέλος, στην υπόθεση *Wahlergruppe*,⁸³ το Δ.Ε.Κ. εξέτασε τη διάταξη του άρθ. 10(1) της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, ως προς την άμεση ισχύ της. Το άρθ. 10(1) της εν λόγω αποφάσεως αναφέρεται στην αρχή της μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας.⁸⁴ Το 1999, το *Wählergruppe Gemeinsam* σχημάτισε μια λίστα υποψηφίων για την εκλογή αντιπροσώπων στη γενική συνέλευση των εργαζομένων για την

⁷⁸ Δ.Ε.Κ., 04.05.1999, υπόθεση C-262/96 (*Sema Sürül v. Bundesanstalt für Arbeit*), Συλλ. 1999, σελ. I-2685.

⁷⁹ *Ibid*, παρ. 60, 98.

⁸⁰ Άλλες υποθέσεις σχετικές με τη Συμφωνία Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Τουρκίας, όπου για ακόμη μια φορά το Δ.Ε.Κ. επιβεβαίωσε την ύπαρξη άμεσης ισχύος διατάξεων της Συμφωνίας και αποφάσεων του Συμβουλίου Σύνδεσης, είναι: Δ.Ε.Κ., 22.06.2000, υπόθεση C-65/98 (*Safet Eyüp and Landesgeschäftsstelle des Arbeitsmarktservice Vorarlberg*), Συλλ. 2000, σελ. I-4747 - Δ.Ε.Κ., 16.03.2000, υπόθεση C-329/97 (*S. Ergat v. Stadt Ulm*), Συλλ. 2000, σελ. I-1487 - Δ.Ε.Κ., 10.02.2000, υπόθεση C-340/97 (*Nazli v. Stadt Nürnberg*), Συλλ. 2000, σελ. I-957.

⁸¹ Βλ. υπόθ. C-262/96 (*Sema Sürül v. Bundesanstalt für Arbeit*), *op cit*, παρ. 97.

⁸² *Ibid*, παρ. 74.

⁸³ Δ.Ε.Κ., 08.05.2003, υπόθεση C-171/01 (*Wahlergruppe Gemeinsam Zajedno v. Birlikte Alternative und Gruene GewerkschafterInnen/UG*), Συλλ. 2003, σελ. I-4301.

⁸⁴ Βλ. υπόθ. C-171/01 (*Wahlergruppe Gemeinsam v. Birlikte Alternative*), *ibid*, παρ. 16.

περιοχή Vorarlberg της Αυστρίας, και τελικώς εξελέγησαν 2 αντιπρόσωποι του σε σύνολο 70. Η ένστασή του έγκειται στο ότι αν και σε σύνολο 26 υποψηφίων του, 5 εξ αυτών ήταν Τούρκοι υπήκοοι εργαζόμενοι στην Αυστρία, αυτοί πληρούσαν όλα τα κριτήρια που θέτει η παρ. 4(c) του *Ausländerbeschäftigungsgesetz* (Νόμος για την απασχόληση των αλλοδαπών), πλην της αυστριακής ιθαγένειας.⁸⁵ Έτσι, το 1999 η αρμόδια για τη διεξαγωγή των εκλογών επιτροπή αποφάσισε τη διαγραφή των 5 Τούρκων απ' τη σχετική λίστα των υποψηφίων, για το λόγο αυτό. Το ζήτημα που τέθηκε ήταν κατά πόσο η φράση «και άλλες συνθήκες εργασίας» του άρθ. 10(1) της απόφασης 1/80 μπορούσε να ερμηνευθεί ευρέως ώστε να θεωρηθεί ότι η διάταξη αυτή δίνει και το δικαίωμα του εκλέγεσθαι στους Τούρκους υπηκόους.

Το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι λαμβανομένου υπόψη του πνεύματος, του σκοπού, του γράμματος και του γενικότερου πλαισίου της, η διάταξη αυτή είχε άμεση ισχύ,⁸⁶ ενώ σημείωσε ότι η απουσία αμοιβαιότητας στις αναληφθείσες υποχρεώσεις δεν μπορεί να αποστερήσει το δικαίωμα των ατόμων να προσφύγουν στα δικαστήρια επί τη βάση της διάταξης αυτής.⁸⁷ Συνεπώς, το Δ.Ε.Κ. επιβεβαίωσε, όπως και στην *Bresciani*, ότι το κριτήριο της απουσίας αμοιβαιότητας δεν παίζει ιδιαίτερο ρόλο στην κρίση του σχετικά με την ύπαρξη άμεσης ισχύος μιας διάταξης διεθνούς συνθήκης ή απόφασης διεθνούς οργάνου, ενώ αναφορικά με την GATT 1947 και τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. αποτελεί ένα από τα βασικά επιχειρήματά του κατά της αναγνώρισης άμεσης ισχύος σ' αυτές, όπως θα φανεί στο Δεύτερο Μέρος της εργασίας. Ακολούθως, ερμηνεύοντας δυναμικά τη φράση «και τις άλλες συνθήκες εργασίας» του άρθ. 10 (1) της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως, αναγνώρισε την άμεση ισχύ της διάταξης και επεξέτεινε το πεδίο εφαρμογής της και στο δικαίωμα του εκλέγεσθαι για τους Τούρκους εργαζόμενους. Οι πιο πρόσφατη επιβεβαίωση της θέσης αυτής ήρθε με την υπόθεση *Derin*. Στην εν λόγω υπόθεση το Δ.Ε.Κ. είπε ότι κάθε Τούρκος υπήκοος που σε παιδική ηλικία εισήλθε στο έδαφος κράτους μέλους νομίμως για τον σκοπό της οικογενειακής επανένωσης, αποκτώντας δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης σε έμμισθη εργασία υπό το άρθ. 7 της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης, μπορεί να απωλέσει το δικαίωμα διαμονής, εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις που θέτει το άρθ. 14(1) της απόφασης ή εάν απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα.⁸⁸

⁸⁵ Βλ. υπόθ. C-171/01 (*Wahlergruppe Gemeinsam v. Birlikte Alternative*), *ibid*, παρ. 35-38.

⁸⁶ *Ibid*, παρ. 55-58.

⁸⁷ *Ibid*, παρ. 65.

⁸⁸ Δ.Ε.Κ., 11.01.2007, υπόθεση C-325/05 (*Ismail Derin v. Landkreis Darmstadt-Dieburg*), *Συλλ.* 2007, μη δημοσιευθείσα, παρ. 75.

A.2 Η άμεση ισχύς Συμφωνιών Συνεργασίας και Ανάπτυξης

A.2.1 Συμφωνίες Συνεργασίας και οι «Συμφωνίες Ευρώπη»

Οι διμερείς και πολυμερείς συμφωνίες συνεργασίας της Κοινότητας με τρίτες χώρες, απετέλεσαν πολλές φορές πεδίο εξέτασης της άμεσης ισχύος διατάξεών τους από το Δικαστήριο, με έμφαση να δίνεται στις εμπορικές πτυχές τους και σε διατάξεις περί ελεύθερης κυκλοφορίας των προσώπων. Σημαντική είναι η υπόθεση *Kziber*,⁸⁹ που αφορούσε την επίκληση διατάξεων της Συμφωνίας Συνεργασίας Ε.Κ.-Μαρόκου, από Μαροκινούς που διέμεναν σε κράτος μέλος, προκειμένου να διασφαλίσουν ότι οι ίδιοι και οι οικογένειές τους δεν υπόκεινται σε διακρίσεις βάσει ιθαγένειας, στα πλαίσια της κοινωνικής ασφάλισης. Στην υπόθεση αυτή το Δικαστήριο έκρινε ότι η διάταξη του άρθ. 41 (3) της συμφωνίας είναι «επικλήσιμη» από πολίτες μαροκινής καταγωγής,⁹⁰ και ότι δικαιούνταν το «επίδομα αναμονής» υπέρ των νέων που αναζητούν εργασία, χωρίς διάκριση.⁹¹ Σημειωτέον, ότι η απόφαση *Kziber* ήταν ιδιαίτερα προωθημένη, καθιερώνοντας δικαίωμα για αλλοδαπούς, το οποίο δεν είχαν τότε οι κοινοτικοί υπήκοοι.⁹²

Στην υπόθεση *Krid*,⁹³ στα πλαίσια της Συμφωνίας Συνεργασίας Ε.Κ. – Αλγερίας, το Δ.Ε.Κ. εξέτασε την άμεση ισχύ της διάταξης του άρθ. 39 (1) της συμφωνίας, το οποίο ανέφερε ότι «*Αλγερινοί υπήκοοι που διαμένουν στην Κοινότητα και τα μέλη των οικογενειών τους [...] πρέπει να απολαμβάνουν, στο πεδίο της κοινωνικής ασφάλειας, μεταχείριση απαλλαγμένη από κάθε διάκριση με βάση την ιθαγένεια...*».⁹⁴ Το ζήτημα ανέκυψε λόγω άρνησης καταβολής συνταξιοδοτικής παροχής σε Αλγερινό υπήκοο από τον αρμόδιο γαλλικό φορέα. Το Δ.Ε.Κ. διατυπώνοντας το σκεπτικό του, επιβεβαίωσε ότι όπως και στην περίπτωση της Συμφωνίας Ε.Κ. – Μαρόκου, η αρχή της μη διάκρισης που προστατεύεται από τη

⁸⁹ Δ.Ε.Κ., 31.01.1991, υπόθεση C-18/90 (*Office national de l'emploi v. Bahia Kziber*), Συλλ. 1991, σελ. I-199.

⁹⁰ Βλ. υπόθεση C-18/90 (*Kziber*), *ibid*, παρ. 23.

⁹¹ *Ibid*, παρ. 29.

⁹² Στάγκος Π. (2004), *Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη: Η σχέση της με τη συνταγματική εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, σελ. 129.

⁹³ Δ.Ε.Κ., 05.04.1995, υπόθεση C-103/94 (*Zoulika Krid v. Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés*), Συλλ. 1995, σελ. I-719.

⁹⁴ Βλ. υπόθεση C-103/94 (*Krid*), *ibid*, παρ. 17.

διάταξη του άρθ. 31 (1), «μπορεί να αποτελέσει τη βάση κίνησης νομικών διαδικασιών από άτομα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων»⁹⁵ (άμεση ισχύς).⁹⁶

Το 2001, το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να εξετάσει την υπόθεση *Barkoci and Malik*,⁹⁷ που αφορούσε τη «Συμφωνία Ευρώπη» Ε.Κ.-Τσεχίας (1993). Το βρετανικό δικαστήριο κλήθηκε να ερμηνεύσει τα άρθρα 45 και 59 αυτής στα πλαίσια προσφυγής Τσέχων υπηκόων μαροκινής καταγωγής, επειδή τους απαγορεύθηκε η είσοδος στη Μ. Βρετανία δύο φορές.⁹⁸ Απαντώντας στο βασικό ερώτημα περί της άμεσης ισχύος των άρθρων αυτών, το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι « το άρθρο 45(3), της Συμφωνίας Συνδέσεως έχει την έννοια ότι θεσπίζει, στον τομέα εφαρμογής της Συμφωνίας αυτής, συγκεκριμένη και ανεπιφύλακτη αρχή η οποία μπορεί να λειτουργήσει ικανοποιητικά ώστε να εφαρμοστεί από τον εθνικό δικαστή και, επομένως, ικανή να διέπει τη νομική κατάσταση των ιδιωτών [...] παρά το ότι οι αρχές του κράτους [...] είναι αρμόδιες να εφαρμόζουν στους εν λόγω υπηκόους την εθνική νομοθεσία σχετικά με την είσοδο, την παραμονή και την εγκατάσταση, βάσει του άρθρου 59, παράγραφος 1, της εν λόγω Συμφωνίας».⁹⁹

Επιπλέον, στην υπόθεση *Deutscher Handballbund eV*,¹⁰⁰ που αφορούσε τη «Συμφωνία Ευρώπη» της Κοινότητας και των κρατών μελών της με τη Σλοβακία, το Δ.Ε.Κ. αναγνώρισε την άμεση ισχύ του άρθ. 38(1) της συμφωνίας, ενώ στην υπόθεση *Pokrzeptowicz-Meyer*,¹⁰¹ που αφορούσε την ερμηνεία του άρθ. 37(1) της «Συμφωνίας Ευρώπη» με την Πολωνία, το Δ.Ε.Κ. αναγνώρισε την άμεση ισχύ του παρακάμπτοντας το γεγονός ότι δεν υπήρχε αμοιβαιότητα στις υποχρεώσεις μεταξύ

⁹⁵ Βλ. υπόθεση C-103/94 (*Krid*), *ibid*, παρ. 21-24.

⁹⁶ Βλ. και παρόμοιες υποθέσεις που αναγνώρισε την άμεση ισχύ διατάξεων των Συμφωνιών με το Μαρόκο, την Τυνησία και την Αλγερία: Δ.Ε.Κ., 02.03.1999, υπόθεση C-416/96 (*Nour Eddline El-Yassini v. Secretary of State for Home Department*), *Συλλ.* 1999, σελ. I-1209, παρ. 31 - Δ.Ε.Κ., 03.10.1996, υπόθεση C-126/95 (*A. Hallouzi-Choho v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank*), *Συλλ.* 1996, σελ. I-4807, παρ. 20 - Δ.Ε.Κ., 20.04.1994, υπόθεση C-58/93 (*Zoubir Yousfi v Belgian State*), *Συλλ.* 1994, σελ. I-1353, παρ. 19.

⁹⁷ Δ.Ε.Κ., 27.09.2001, υπόθεση C-257/99 (*The Queen v. Secretary of State ex parte Julius Barkoci and Marcel Malik*), *Συλλ.* 2001, σελ. I-6557.

⁹⁸ Βλ. υπόθ. C-257/99 (*Barkoci and Malik*), *op cit*, παρ. 1-2.

⁹⁹ *Ibid*, παρ. 39.

¹⁰⁰ Δ.Ε.Κ., 08.05.2003, υπόθεση C-438/00 (*Deutscher Handballbund eV v. Markos Kolpak*), *Συλλ.* 2003, σελ. I-4135. Σημειωτέον ότι το 2005 το Δ.Ε.Κ. εξέδωσε την πρώτη απόφαση με αντικείμενο τα αποτελέσματα που αναπτύσσει μια συμφωνία εταιρικής σχέσεως, και ειδικότερα αναφορικά με την ισότητα των όρων εργασίας για τους Ρώσους επαγγελματίες ποδοσφαιριστές στα εθνικά πρωταθλήματα των κρατών μελών. Στην υπόθεση *Simutenkov*, το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι η αρχή της μη διάκρισης που περιλαμβανόταν στη συμφωνία εταιρικής σχέσης και συνεργασίας Ε.Κ.-Ρωσίας του 1997, είχε άμεση ισχύ. - Βλ. Δ.Ε.Κ., 12.04.2005, υπόθ. C-265/03 (*Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura και Real Federation Española de Fútbol*), *Συλλ.* 2005, σελ. I-2579.

¹⁰¹ Δ.Ε.Κ., 29.01.2002, υπόθεση C-162/00 (*Land Nordrhein-Westfalen v. Beata Pokrzeptowicz-Meyer*), *Συλλ.* 2002, σελ. I-1049.

Ε.Κ. και Πολωνίας, καθώς και τη θέση του προσφεύγοντος ότι η διάταξη αυτή δεν είναι ανεπιφύλακτη,¹⁰² ένα από τα κριτήρια που έχει θέσει το Δ.Ε.Κ. για την αναγνώριση άμεσης ισχύος.

Το 1999, στην υπόθεση *Gloszczuk*,¹⁰³ το Δικαστήριο εξέτασε διατάξεις των άρθρ. 44 και 58 της Συμφωνίας Σύνδεσης της Κοινότητας με την Πολωνία (1991), αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος. Ειδικότερα, το βρετανικό δικαστήριο που απηύθυνε το προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ., ζητούσε την άποψη του Δικαστηρίου αναφορικά με το κατά πόσο οι διατάξεις των άρθρων αυτών γεννούσαν δικαίωμα διαμονής στο κράτος μέλος στο οποίο εργάζεται ο Πολωνός υπήκοος, και συνεπώς εάν η απόφαση των εθνικών αρχών να μην του δώσουν άδεια διαμονής, εκ του γεγονότος ότι ευρισκόταν παρανόμως στη Μ. Βρετανία, ήταν ορθή.¹⁰⁴ Εξετάζοντας το γράμμα, το σκοπό και τη φύση της διάταξης του άρθρ. 44(3) το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι η ρήτρα μη διάκρισης λόγω ιθαγένειας που περιλαμβάνεται στο εν λόγω άρθρο είναι ανεπιφύλακτη και συνεπώς δύναται να έχει άμεση ισχύ και να την επικαλούνται τα άτομα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων.¹⁰⁵ Ωστόσο, αναφορικά με το άρθρ. 58(1) της Συμφωνίας Σύνδεσης έκρινε ότι δεν μπορούσε να του αποδώσει την ίδια ερμηνεία και εμβέλεια με το άρθρ. 52 Σ.Ε.Κ., αφού τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να ρυθμίζουν τα βασικά μεταναστευτικά ζητήματα.¹⁰⁶

Ένα χρόνο μετά, το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε εκ νέου να εξετάσει διατάξεις των «Συμφωνιών Ευρώπη» και δη αυτής με την Πολωνία. Στην υπόθεση *Pokrzepowicz-Meyer* το άρθρ. 37(1) της Συμφωνίας μπήκε στο μικροσκόπιο του κοινοτικού δικαστή, προκειμένου να αποφανθεί περί της επικλησιμότητάς του από άτομα σε δικαστικές διαδικασίες. Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή Πολωνής υπηκόου που είχε εισέλθει στη Γερμανία το 1992 και συνήψε συμβόλαιο απασχόλησης ως δασκάλα σε σχολείο της Βεστφαλίας. Το συμβόλαιο όριζε ως ημερομηνία λύσης της συνεργασίας την 30.09.1996, όπως προβλέπει και ο γερμανικός νόμος περί της ανώτερης εκπαίδευσης για τους διδάσκοντες ξένες γλώσσες, ωστόσο η προσφεύγουσα αξίωσε την εξάλειψη αυτού του χρονικού ορίου, αφού, όπως υποστήριξε, συνιστούσε διάκριση με βάση το άρθρ. 37(1) της Συμφωνίας της Κοινότητας με την Πολωνία, και εφόσον δεν ίσχυε για τους κοινοτικούς υπηκόους. Το Δ.Ε.Κ. εξετάζοντας την υπόθεση έκρινε, όπως και

¹⁰² *Ibid*, παρ. 19-30.

¹⁰³ Δ.Ε.Κ., 27.09.2001, υπόθεση C-63/99 (*The Queen ex parte: Wieslaw and Elzbieta Gloszczuk v. Secretary of State for the Home Department*), Συλλ. 2001, σελ. I-6369.

¹⁰⁴ *Ibid*, παρ. 28.

¹⁰⁵ *Ibid*, παρ. 31-34.

¹⁰⁶ *Ibid*, παρ. 51-52.

στην Gloszczuk, ότι το άρθ. 37(1) που περιλαμβάνει ρήτρα μη διάκρισης έχει άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη.¹⁰⁷

A.2.2 Συμφωνία Ευρω-μεσογειακής συνεργασίας

Στην υπόθεση *Gattoussi*¹⁰⁸ του 2006, δόθηκε η ευκαιρία στο Δ.Ε.Κ. να εξετάσει μία εκ των Συμφωνιών Σύνδεσης στα πλαίσια της Συμφωνίας Ευρω-μεσογειακής Συνεργασίας που έχει συνομολογήσει η Κοινότητα με πολλά κράτη της περιοχής, όσον αφορά την ύπαρξη άμεσης ισχύος κάποιων διατάξεών της. Η υπόθεση αυτή εξετάστηκε από το Δ.Ε.Κ. έπειτα από σχετικό προδικαστικό ερώτημα γερμανικού δικαστηρίου. Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή του κ. Gatoussi, Τυνησίου υπηκόου, κατά απόφασης γερμανικής αρχής να μειώσει την περίοδο ισχύος της άδειας παραμονής του, τη στιγμή που αυτός είχε άδεια παραμονής μακράς διάρκειας και εργαζόταν.¹⁰⁹ Επιπλέον, ήταν παντρεμένος με Γερμανίδα υπήκοο και του είχε χορηγηθεί visa (2000) από τη γερμανική πρεσβεία στην Τυνησία για το σκοπό της οικογενειακής επανένωσης. Η απόφαση αυτή οφειλόταν στο γεγονός ότι από την 01.04.2004 βρισκόταν σε διάσταση με τη σύζυγό του και επομένως του ζητήθηκε να εγκαταλείψει τη χώρα, αφού ο λόγος της οικογενειακής επανένωσης δε υφίστατο πλέον. Το βασικό ερώτημα το γερμανικού δικαστηρίου προς το Δ.Ε.Κ. ήταν εάν το άρθ. 64(1) της Ευρωμεσογειακής Συμφωνίας, που εισήγαγε την αρχή της μη διάκρισης, έχει άμεση ισχύ γεννώντας δικαίωμα παραμονής για τον κ. Gatoussi.¹¹⁰ Εξετάζοντας το γράμμα, το σκοπό, το πνεύμα και το γενικότερο πλαίσιο της συμφωνίας, το Δ.Ε.Κ. διαπίστωσε ότι πληροί τις προϋποθέσεις ώστε να έχει άμεση ισχύ, αφού επιπλέον ήταν σαφής, συγκεκριμένη και ανεπιφύλακτη.¹¹¹

¹⁰⁷ Βλ. υπόθ. C-162/00 (*Land Nordrhein-Westfalen v. Beata Pokrzepowicz-Meyer*), *op cit*, παρ. 19-30.

¹⁰⁸ Δ.Ε.Κ., 14.12.2006, υπόθεση C-97/05 (*Mohamed Gattoussi v. Stadt Rüsselsheim*), *Συλλ.* 2006, σελ. I-11917.

¹⁰⁹ Βλ. υπόθ. C-97/05 (*Mohamed Gattoussi v. Stadt Rüsselsheim*), *ibid*, παρ. 2.

¹¹⁰ *Ibid*, παρ. 3.

¹¹¹ *Ibid*, παρ. 24-28.

A.2.3 Συμφωνίες με τις αναπτυσσόμενες χώρες

Όσον αφορά τις πολυμερείς συμφωνίες, διατάξεις της Συμφωνίας Yaoundé απετέλεσαν αντικείμενο εξέτασης από το Δ.Ε.Κ. Στην υπόθεση *Bresciani*¹¹², το Δικαστήριο επιβεβαίωσε την άμεση ισχύ διατάξεων των Συμφωνιών Yaoundé του 1963 και 1969, μεταξύ της Κοινότητας και των Αφρικανικών χωρών. Το ζήτημα ανέκυψε μέσω προδικαστικού ερωτήματος ιταλικού δικαστηρίου με το οποίο, μεταξύ άλλων, ζητούσε από το Δ.Ε.Κ. να εξετάσει εάν η διάταξη του άρθ. 2(1) της Συμφωνίας μπορούσε να θεωρηθεί ως έχουσα άμεση ισχύ ανάλογη με την παρόμοια διάταξη του άρθ. 13(2) Σ.Ε.Ο.Κ.¹¹³ Το 1970 και πριν τη θέση σε ισχύ της δεύτερης Συμφωνίας Yaoundé, η εταιρεία *Bresciani* εισήγαγε ζωικά προϊόντα από την Γαλλία και τη Σενεγάλη, η οποία ήταν συμβαλλόμενο μέρος στη Συμφωνία Yaoundé, και της επεβλήθη καταβολή πρόσθετου χρηματικού ποσού για λόγους διενέργειας κτηνιατρικού ελέγχου από τις αρμόδιες ιταλικές αρχές, με σκοπό την προστασία της δημόσιας υγείας. Παρόμοια υποχρέωση δεν ίσχυε για τα εγχώρια ομοειδή προϊόντα.¹¹⁴

Με βάση τα παραπάνω, το ερώτημα του εθνικού δικαστηρίου αφορούσε το κατά πόσο η πρόσθετη αυτή χρέωση στα εισαγόμενα προϊόντα ζωικής προελεύσεως έχει άμεση ισχύ, ανάλογη με τη διάταξη του άρθ. 13(2) Σ.Ε.Ο.Κ.. Το Δικαστήριο τόνισε ότι κανενός είδους πρόσθετη χρέωση σε προϊόντα που περνούν τα σύνορα κρατών-μελών δεν είναι επιτρεπτή, αφού θεωρείται ως εμπόδιο όμοιο με την επιβολή δασμών, καθώς και ότι τα κράτη μέλη όφειλαν να καταργήσουν κάθε είδους εμπόδιο στην ελεύθερη κυκλοφορία των εμπορευμάτων, μέχρι το τέλος της μεταβατικής περιόδου (01.01.1970). Κατά την παράλληλη εξέταση του άρθ. 2(1) της Συμφωνίας Yaoundé και του άρθ. 13(2) Σ.Ε.Ο.Κ., προέβη σε μια εξέταση δύο σταδίων. Αρχικά εξέτασε εάν οι διατάξεις των δύο άρθρων είχαν την ίδια σημασία και εν συνεχεία εξέτασε κατά πόσο η διάταξη του άρθ. 2(1) της Συμφωνίας Yaoundé απένειμε δικαίωμα στους κοινοτικούς υπηκόους, το οποίο τα εθνικά δικαστήρια όφειλαν να προστατεύσουν (άμεση ισχύς).¹¹⁵ Παρά το γεγονός ότι δεν υπήρχε αμοιβαιότητα των υποχρεώσεων κατάργησης των δασμών απ' την πλευρά των αναπτυσσόμενων χωρών,

¹¹² Δ.Ε.Κ., 05.02.1976, υπόθεση 87/75 (*Conceria Daniele Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze*), Σνλλ. 1976, σελ. 129.

¹¹³ Βλ. υπόθεση 87/75 (*Bresciani*), *op cit*, παρ. 1-2.

¹¹⁴ *Ibid*, παρ. 3.

¹¹⁵ *Ibid*, παρ. 9-10.

το Δικαστήριο είπε ότι «αυτή η ανισορροπία των υποχρεώσεων [...] δεν εμποδίζει την αναγνώριση από την πλευρά της Κοινότητας ότι κάποιες από τις διατάξεις της έχουν άμεση ισχύ»¹¹⁶ και συνέχισε λέγοντας ότι «...η Κοινότητα ανέλαβε ακριβώς την ίδια υποχρέωση απέναντι στα συνεργαζόμενα κράτη, [...] όπως, στη Συνθήκη, τα κράτη μέλη ανέλαβαν μεταξύ τους. Αφού η υποχρέωση αυτή είναι συγκεκριμένη (*specific*) και δεν υπόκειται σε συνεπαγόμενη ή ρητή επιφύλαξη της Κοινότητας, μπορεί να απονεμίσει στα άτομα που υπόκεινται στο κοινοτικό δίκαιο το δικαίωμα να βασίζονται σ' αυτήν ενώπιον δικαστηρίων...».¹¹⁷ Όπως καταδεικνύεται, το Δ.Ε.Κ. αναγνώρισε την άμεση ισχύ, όχι γενικά της Συμφωνίας Yaoundé, αλλά κάποιων διατάξεών της που πληρούν τα τεθέντα μέσω της νομολογίας του κριτήρια. Επιπλέον, πρέπει να σημειωθεί ότι το δικαστήριο φάνηκε και πάλι διατεθειμένο να παρακάμψει το εμπόδιο της απουσίας αμοιβαιότητας στην ανάληψη των υποχρεώσεων (*reciprocity*), προκειμένου να κρίνει αν η υπό εξέταση διάταξη της Συμφωνίας έχει άμεση ισχύ.

B. Η άμεση ισχύς των Εμπορικών Συμφωνιών της Ε.Κ. στην κοινοτική έννομη τάξη

B.1 Διμερείς και Πολυμερείς Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου

Οι Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου (Free Trade Agreements - FTAs) εμπίπτουν στην σφαίρα αποκλειστικής αρμοδιότητας της Κοινότητας και η νομική βάση για τη συνομολόγησή τους στα πλαίσια της κοινής εμπορικής πολιτικής είναι το άρθ. 133 Σ.Ε.Κ.¹¹⁸ Η επικρατούσα πρακτική είναι οι εμπορικές πτυχές των μικτών Συμφωνιών Σύνδεσης και Συνεργασίας που συνομολογεί η Ε.Κ., να εφαρμόζονται ως «ενδιάμεσες συμφωνίες» (*interim agreements*) επί τη βάσει του άρθ. 133 Σ.Ε.Κ., προκειμένου να μην καθυστερήσει η θέση τους σε ισχύ εξαιτίας των χρονοβόρων διαδικασιών επικυρώσεως που απαιτούνται για τη θέση σε ισχύ ολόκληρης της Συμφωνίας Σύνδεσης ή Συνεργασίας. Ένα παράδειγμα είναι η περίπτωση των

¹¹⁶ Βλ. υπόθεση 87/75 (*Bresciani*), *ibid*, παρ. 23.

¹¹⁷ *Ibid*, παρ. 25.

¹¹⁸ Το άρθ. 133(1) Σ.Ε.Κ. ορίζει ότι : «*Η κοινή εμπορική πολιτική διαμορφώνεται βάσει ενιαίων αρχών, ιδίως όσον αφορά τις μεταβολές δασμολογικών συντελεστών, τη σύναψη δασμολογικών και εμπορικών συμφωνιών, την ενοποίηση των μέτρων ελευθερώσεως, την πολιτική εξαγωγών και τα μέτρα εμπορικής άμυνας, συμπεριλαμβανομένων όσων λαμβάνονται σε περιπτώσεις ντάμπινγκ και επιδοτήσεων*», ενώ για τη συνομολόγηση εμπορικών συμφωνιών εφαρμόζονται οι οικείες διατάξεις του άρθ. 300 – στο Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. επιμ. (2003), *Κείμενα Τεκμηρίωσης: Ευρωπαϊκοί Θεσμοί, op cit*, σελ. 121.

«Συμφωνιών Ευρώπη». Οι Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου περιλαμβάνουν διατάξεις περί κατάργησης των εμποδίων στο εμπόριο μεταξύ των συμβαλλομένων μερών και διατάξεις σχετικά με τον ανταγωνισμό που ομοιάζουν με τις διατάξεις των άρθρ. 81, 82 και 87 Σ.Ε.Κ, ενώ η Κοινότητα αποσκοπεί στην εμβάθυνση της οικονομικής ολοκλήρωσης με τις γείτονες χώρες παρέχοντας προνομιακή πρόσβαση στην κοινοτική αγορά.¹¹⁹ Πολλές φορές ο κοινοτικός δικαστής κλήθηκε να εξετάσει διατάξεις τέτοιων εμπορικών συμφωνιών προκειμένου να αποφανθεί υπέρ ή κατά της άμεσης ισχύος τους στην κοινοτική έννομη τάξη, με την εξέλιξη αυτής της νομολογίας του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. να παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον με δεδομένο και ότι η ιδιαίτερη περίπτωση του Π.Ο.Ε., αφορά μια πολυμερή εμπορική συμφωνία.

Στις πρώτες αποφάσεις του το Δ.Ε.Κ. δεν εξέτασε το ζήτημα της άμεσης ισχύος των εμπορικών συμφωνιών. Το 1988, στην υπόθεση *Ahlström/Woodpulp*,¹²⁰ η οποία αφορούσε προσφυγή φιλανδικών επιχειρήσεων παραγωγής χαρτοπολλτού κατά της Απόφασης 85/202/Ε.Ο.Κ. της Επιτροπής στο πεδίο του ανταγωνισμού, επί τη βάση του άρθρ. 23 της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου Ε.Ο.Κ.-Φινλανδίας, το Δ.Ε.Κ. εξέτασε την υπόθεση αλλά όχι και το ζήτημα της άμεσης ισχύος αυτού. Επιπλέον, στην υπόθεση *Bonapharma*,¹²¹ που αφορούσε το άρθρ. 23 της εμπορικής συμφωνίας της Κοινότητας με την Αυστρία, το Δ.Ε.Κ. και πάλι δεν μπήκε στην διαδικασία ελέγχου της άμεσης ισχύος του άρθρου αυτού.

Θεμελιώδους σημασίας ήταν η θέση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Kupferberg*, που αφορούσε προδικαστικό ερώτημα γερμανικού δικαστηρίου προς το Δ.Ε.Κ., αναφορικά με τη Συμφωνία Ελευθέρου Εμπορίου της Κοινότητας με την Πορτογαλία. Μεταξύ άλλων τέθηκαν δύο βασικά ζητήματα σχετικά με το υπό εξέταση αντικείμενο: α) ποια είναι τα κριτήρια για την διαπίστωση της ύπαρξης άμεσης ισχύος των διατάξεων μιας συνθήκης και β) η σημασία της «αρχής της αμοιβαιότητας» στην κρίση του δικαστηρίου για το ζήτημα της άμεσης ισχύος διεθνών συνθηκών. Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ένας Γερμανός εισαγωγέας αμφισβήτησε τη νομιμότητα κοινοτικής απόφασης που επέβαλε πρόσθετο δασμό στην εισαγωγή οίνου από την Πορτογαλία, επικαλούμενος

¹¹⁹ Brenton P. And Manchin M. (2002), "Making EU Trade Agreements Work: The Role of Rules of Origin", *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, Working Document No. 183, p.p. 1-24(5).

¹²⁰ Δ.Ε.Κ., 31.03.1993, συνεκδικασθείσες υποθ. 89, 104, 114, 116, 117, 125, 129/85 (*Ahlström Osakeyhtiö and others v. Commission*), Συλλ. 1993, σελ. I-1307.

¹²¹ Δ.Ε.Κ., 23.02.1995, υπόθ. C-334/93 (*Bonapharma Arzneimittel GmbH v. Hauptzollamt Krefeld*), Συλλ. 1995, σελ. I-319.

σχετική διάταξη της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου μεταξύ της Ε.Κ. και της Πορτογαλίας.¹²²

Το Δ.Ε.Κ. ξεκίνησε εξετάζοντας τη βούληση της Ε.Κ. αλλά και της Πορτογαλίας, να δώσουν άμεση ισχύ στις διατάξεις της εν λόγω συμφωνίας, λέγοντας ότι «...η ισχύς εντός της Κοινότητας, διατάξεων μιας συμφωνίας που συνομολογήθηκε από την Κοινότητα και μη κράτος μέλος, δεν θα πρέπει να καθορίζεται χωρίς να ληφθεί υπόψη η διεθνής προέλευση των υπό εξέταση διατάξεων. Σύμφωνα με τις αρχές του δημοσίου διεθνούς δικαίου τα κοινοτικά όργανα, που έχουν την εξουσία να διαπραγματεύονται και να συνομολογούν συμφωνία με μη κράτος μέλος, είναι ελεύθερα να συμφωνήσουν με το κράτος αυτό για το τι ισχύ θα έχουν οι διατάξεις της συμφωνίας στην εσωτερική έννομη τάξη των συμβαλλομένων μερών».¹²³ Αυτό που είπε το Δ.Ε.Κ. είναι ότι δίνεται η δυνατότητα στα συμβαλλόμενα μέρη σε μια διεθνή συνθήκη να καθορίσουν αν οι διατάξεις της θα έχουν άμεση ισχύ ή όχι, και σε περίπτωση που δεν το κάνουν, τότε τα αρμόδια δικαστήρια και εν προκειμένω το Δ.Ε.Κ., μπορεί να παρεμβαίνει και να ερμηνεύει τις διατάξεις αυτές σχετικά με την εφαρμογή τους στην κοινοτική έννομη τάξη.

Στην παρ. 22 της απόφασής του, το Δικαστήριο ανέφερε χαρακτηριστικά ότι: «...ούτε η φύση ούτε η δομή της συμφωνίας [...] μπορούν να εμποδίσουν έναν έμπορο να βασιστεί στις διατάξεις της συμφωνίας αυτής ενώπιον δικαστηρίου στην Κοινότητα».¹²⁴ Κατέληξε στη θέση αυτή, αφού πρώτα τόνισε ότι ούτε η απουσία αμοιβαιότητας (επειδή τα πορτογαλικά δικαστήρια δεν αναγνώριζαν την άμεση ισχύ των διατάξεων της συνθήκης), αλλά ούτε και η ύπαρξη ρητρών διασφάλισης είναι επαρκείς λόγοι για να αποκλειστεί η άμεση ισχύς της συνθήκης αυτής, ενώ παράλληλα επεσήμανε ότι δεν προέκυπτε ρητώς ή εμμέσως η βούληση των κρατών να δώσουν άμεση ισχύ στις διατάξεις της συμφωνίας.¹²⁵

Συνεχίζοντας, το Δικαστήριο εξέτασε κατά πόσο η διάταξη του άρθ. 21 της συμφωνίας της Ε.Κ. με την Πορτογαλία ήταν ανεπιφύλακτη, επαρκώς σαφής (sufficiently precise), και συνεπώς είχε άμεση ισχύ. Τα κριτήρια που έλαβε υπόψη του ήταν το αντικείμενο, ο σκοπός και το πλαίσιο εντός του οποίου βρισκόταν η διάταξη αυτή. Αναφορικά με το σκοπό της διάταξης, είπε ότι αποβλέπει στη δημιουργία ενός συστήματος ελευθέρου εμπορίου εξαλείφοντας τα εμπόδια στην

¹²² Βλ. υπόθεση 104/81 (Kupferberg), *op cit*, παρ. 2-7.

¹²³ *Ibid*, παρ. 17.

¹²⁴ *Ibid*, παρ. 22.

¹²⁵ *Ibid*, παρ. 18-21.

κυκλοφορία των εμπορευμάτων, ενώ σχετικά με το πλαίσιο στο οποίο βρίσκεται η διάταξη, διαπίστωσε ότι η τελευταία επιβάλλει στα συμβαλλόμενα μέρη έναν σαφή κανόνα κατά των διακρίσεων σε δασμολογικά θέματα, εντός των ορίων που τίθενται από τον σκοπό της συμφωνίας. Με βάση αυτές τις διαπιστώσεις, το Δ.Ε.Κ. συμπέρανε ότι η διάταξη του άρθ. 21 παρήγαγε άμεσα αποτελέσματα σε όλη την Κοινότητα, με αποτέλεσμα να δίδει άμεσα δικαιώματα στα άτομα τα οποία θα πρέπει να προασπίζονται τα εθνικά δικαστήρια.¹²⁶

Η σημασία της απόφασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Kupferberg* για την άμεση ισχύ των διεθνών συνθηκών της Ε.Κ., είναι προφανής. Όπως καταδείχθηκε από την παρουσίαση της θέσης του, το Δ.Ε.Κ. δεν έδωσε τόση έμφαση στο *υποκειμενικό* (βούληση των κρατών να αναγνωρίσουν την άμεση ισχύ των διατάξεων της συνθήκης), όσο στο *αντικειμενικό* στοιχείο, το οποίο συνίσταται στην αρχική εξέταση της φύσης (*nature*), του αντικειμένου (*object*) και του σκοπού (*purpose*) της συνθήκης εν γένει, και σε δεύτερη φάση στην εξέταση του γράμματος (*wording*) της διάταξης για να διαπιστώσει κατά πόσο αυτή είναι σαφής (*clear*) συγκεκριμένη (*precise*) και ανεπιφύλακτη (*unconditional*), χωρίς να απαιτείται η λήψη πρόσθετων μέτρων εφαρμογής. Εν πολλοίς, το Δ.Ε.Κ. ακολούθησε μια προσέγγιση δύο σταδίων, θέτοντας ως προϋπόθεση την ύπαρξη άμεσης ισχύος προκειμένου να υπάρξει επικλησιμότητα των διατάξεων της συνθήκης, θέση από την παρεξέκλινε σε λιγότερες περιπτώσεις.¹²⁷

Στην υπόθεση *Polydor*¹²⁸ του 1982, το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να εξετάσει την ύπαρξη άμεσης ισχύος των άρθ. 14(2) και 23 της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου Ε.Ο.Κ.-Πορτογαλίας, αφού το ζήτημα που τέθηκε ήταν κατά πόσο στις διατάξεις αυτές μπορεί να αποδοθεί η ίδια ερμηνεία και ισχύς με τα άρθ. 30 και 36 Σ.Ε.Ο.Κ. το γράμμα των οποίων αναπαρήγαν. Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, το ζήτημα που ανέκυψε αφορούσε το εμπόριο δίσκων από την Πορτογαλία στη Μ. Βρετανία, με την εταιρεία *Polydor* να κατέχει αποκλειστική άδεια διάθεσής τους. Η εταιρεία αυτή προσέφυγε στο Δ.Ε.Κ. κατά των βρετανικών εταιρειών *Harlequin* και *Simons*, οι οποίες αποπειράθηκαν να εισάγουν τους δίσκους αυτούς

¹²⁶ *Ibid*, παρ. 24-27.

¹²⁷ Wouters J. and Eeckhoutte D. (2002), "Giving Effect to Customary International Law Through European Community Law", *Working Paper Series*, Institute for International Law K.U. Leuven, WP No. 25, p.p.1-49 (33), διαθέσιμο στην ηλ. δ/νση: <http://www.kuleuven.ac.be/iir/nl/wp/WP/WP25e.pdf> (10.09.2007).

¹²⁸ Δ.Ε.Κ., 09.02.1982, υπόθ. 270/80, (*Polydor Ltd. And RSO Records INC v. Harlequin Record Shops Ltd. And Simons Records Ltd.*), Σνλλ. 1982, σελ. 329.

στη Μ. Βρετανία, και προκειμένου να υπερασπίσουν τη θέση τους βασίστηκαν σε άρθρα της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου Ε.Ο.Κ. - Πορτογαλίας.

Το Δ.Ε.Κ. εξέτασε τα άρθρα αυτά «... υπό το φως τόσο του αντικειμένου και του σκοπού της συμφωνίας, όσο και του όλου περιεχομένου της».¹²⁹ Το δικαστήριο δεν επεξέτεινε την ερμηνεία των διατάξεων των άρθρ. 30 και 36 Σ.Ε.Ο.Κ. στις διατάξεις αυτές, αφού ο σκοπός τους διέφερε. Ειδικότερα, όσον αφορά τις κοινοτικές διατάξεις, το Δικαστήριο είπε ότι σύμφωνα με την ερμηνεία που είχε δώσει στα άρθρα 30 και 36 Σ.Ε.Ο.Κ. «ο κάτοχος δικαιώματος βιομηχανικής ή εμπορικής ιδιοκτησίας, προστατευόμενου από τη νομοθεσία Κράτους μέλους, δεν δύναται να επικαλείται τη νομοθεσία αυτή για να εμποδίζει την εισαγωγή ενός προϊόντος, το οποίο έχει νομίμως διατεθεί στην αγορά άλλου Κράτους μέλους από τον ίδιο τον δικαιούχο ή με τη συναίνεσή του...».¹³⁰ Αναφερόμενο εν συνεχεία στα άρθρ. 14(2) και 23 της εμπορικής συμφωνίας το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι η ερμηνεία αυτή δεν μπορούσε να ισχύσει και στην περίπτωση της εμπορικής συμφωνίας, αφού οι διατάξεις της αν και αφορούν την «άνευ όρων» (ανεπιφύλακτη) κατάργηση εμποδίων στο εμπόριο μεταξύ της Κοινότητας και της Πορτογαλίας «δεν έχουν τον ίδιο με τη Συνθήκη Ε.Ο.Κ. σκοπό, καθ' όσον η Συνθήκη αποσκοπεί [...] στη δημιουργία ενιαίας αγοράς», και στον προσδιορισμό της σχέσης μεταξύ της προστασίας των δικαιωμάτων βιομηχανικής και εμπορικής ιδιοκτησίας και των κανόνων περί της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.¹³¹ Συνεπώς το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι η έννοια του ελευθέρου εμπορίου έχει διαφορετική σημασία ανάλογα με το γενικότερο πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται.

Το 1979 το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να εξετάσει, μεταξύ άλλων, την άμεση ισχύ διατάξεων της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου μεταξύ της Κοινότητας και της Ισπανίας, στα πλαίσια της υπόθεσης *Bouhelier*.¹³² Η υπόθεση αυτή αφορούσε προδικαστικό ερώτημα γαλλικού δικαστηρίου, στα πλαίσια δικαστικής διαδικασίας που κινήθηκε κατά του κ. Besançon για λόγους απάτης και πλαστογραφίας. Ο εθνικός δικαστής ζητούσε ουσιαστικά από το Δ.Ε.Κ. να κρίνει εάν στο άρθρ. 12 της Εμπορικής Συμφωνίας της Κοινότητας με την Ισπανία, τα άρθρ. 10 και 16 της «ενδιάμεσης

¹²⁹ Βλ. υπόθ. 270/80, (*Polydor Ltd. v. Harlequin Record Shops Ltd.*), *ibid*, παρ. 8.

¹³⁰ Βλ. υπόθ. 270/80, (*Polydor*), *ibid*, παρ. 17.

¹³¹ *Ibid*, παρ. 18.

¹³² Δ.Ε.Κ., 11.10.1979, υπόθεση 225/78 (*Procureur de la République de Besançon v. Bouhelier*), Συλλ. 1979, σελ. 3151.

συμφωνίας» με την Αυστρία και τα άρθρ. 6 και 28 της Συμφωνίας Σύνδεσης Ε.Ο.Κ. – Ελλάδας, μπορούσε να δοθεί η ίδια ερμηνεία με εκείνη του άρθρ. 34(1) Σ.Ε.Ο.Κ.¹³³

Το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι η διάταξη του άρθρ. 34(1) Σ.Ε.Ο.Κ. αφορούσε την εσωτερική αγορά και τα κράτη μέλη της Ε.Κ. και συνεπώς δεν μπορούσε να επεκταθεί η ερμηνεία και ισχύς της στις εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας. Προκειμένου να αποφανθεί περί της άμεσης ισχύος των υπό εξέταση άρθρων, το Δ.Ε.Κ. εξέτασε το πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται έκαστο.¹³⁴ Εξετάζοντας το άρθρ. 12 της εμπορικής συμφωνίας της Ε.Κ. με την Ισπανία, εξέτασε το σκοπό της συμφωνίας που ήταν η σταδιακή εξάλειψη των εμποδίων στο μεταξύ τους εμπόριο, ενώ το εν λόγω άρθρο ανέφερε ότι μπορούν να υπάρξουν εξαιρέσεις για λόγους δημοσίου συμφέροντος, τάξης, υγείας, ασφάλειας κτλ.¹³⁵ Το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι η διάταξη του άρθρ. 12 της συμφωνίας δεν επιβάλλει κανενός είδους υποχρέωση στην Κοινότητα ή στα κράτη μέλη της, αφού το αντικείμενο της υπόθεσης που εξέτασε το εθνικό δικαστήριο αφορούσε αντικείμενο που δεν ρυθμίζεται στα πλαίσια του άρθρου αυτού (ποιοτικοί έλεγχοι και ποσοτικοί περιορισμοί στις εξαγωγές).¹³⁶ Ωστόσο, όσον αφορά το άρθρ. 28 της Συμφωνίας Σύνδεσης που ρύθμιζε τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων μερών (απαγόρευση ποσοτικών περιορισμών στις εξαγωγές), το Δ.Ε.Κ. αναγνώρισε την άμεση ισχύ του. Ειδικότερα, είπε ότι η διάταξη του άρθρ. 28 είχε την ίδια εμβέλεια με τη διάταξη του άρθρ. 34(1) Σ.Ε.Ο.Κ., ωστόσο στη συγκεκριμένη υπόθεση επειδή τα προβλεπόμενα στα πλαίσια της εν λόγω διάταξης μέτρα ελήφθησαν με το πέρας της μεταβατικής περιόδου (01.11.1974), κρίθηκε ότι δεν συνεπαγόταν κάποια υποχρέωση της Κοινότητας ή των κρατών μελών της για κατάργηση των σχετικών μέτρων.¹³⁷

Άλλες δύο σημαντικές υποθέσεις, αφορούσαν εμπορικές διατάξεις «Συμφωνιών Ευρώπη». Η πρώτη εκ των δύο είναι η υπόθεση *Petrotub SA and Republica SA*,¹³⁸ όπου το Πρωτοδικείο ανέλυσε τις διαδικαστικές προϋποθέσεις που έθεταν οι διατάξεις της Συμφωνίας Ευρώπης της Κοινότητας με τη Ρουμανία αναφορικά με τα μέτρα αντι-ντάμπινγκ. Το Π.Ε.Κ. διαπίστωσε ότι δεν υπήρχε παραβίαση του άρθρ. 30 της Συμφωνίας, χωρίς να εξετάσει το ζήτημα της άμεσης

¹³³ Βλ. υπόθ. 225/78 (*Besançon v. Bouhelier*), *ibid*, παρ. 1.

¹³⁴ *Ibid*, παρ. 6.

¹³⁵ *Ibid*, παρ. 9.

¹³⁶ *Ibid*, παρ. 10.

¹³⁷ *Ibid*, παρ. 7-8.

¹³⁸ Π.Ε.Κ., 15.12.1999, συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-33/98 και T-34/98 (*Petrotub SA and Republica SA v. Council*), *Συλλ.* 1999, σελ. II-3837.

ισχύος του.¹³⁹ Στην υπόθεση *Konservenfabrik Lubella*¹⁴⁰ που αφορούσε τις εισαγωγές βύσσινων από την Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Σλοβακία και την Τσεχία, το Δ.Ε.Κ. εξέτασε τις διατάξεις των άρθ. 14 και 15 των ενδιάμεσων εμπορικών συμφωνιών μεταξύ της Κοινότητας και των χωρών αυτών. Η διαφορά ανεφύη όταν το *Hauptzollamt Cottbus* (τελωνειακή αρχή Cottbus) επέβαλε αντισταθμιστικές εισφορές στην επιχείρηση Lubella κατά την εισαγωγή των προϊόντων στη Γερμανία, κατ' εφαρμογή του επίδικου Κανονισμού αρ. 1932/93/Ε.Ο.Κ. Οι διατάξεις αυτές ορίζουν ότι με δεδομένη την ευαισθησία που παρουσιάζουν οι αγορές αγροτικών προϊόντων στις εισαγωγές, τα συμβαλλόμενα μέρη θα πρέπει να προβαίνουν σε συνεννόηση για τη λήψη των αναγκαίων μέτρων σε περίπτωση ανάγκης. Ωστόσο, το Δικαστήριο αρνήθηκε να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ των άρθ. 14 και 15 των συμφωνιών, τονίζοντας ότι ρύθμιζαν τις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλομένων μερών και δεν γεννούσαν δικαιώματα για τα άτομα ώστε επί τη βάση τους να μπορέσουν να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα των επίδικων μέτρων.¹⁴¹

Στην υπόθεση *Racke*,¹⁴² το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να εξετάσει κατά πόσο διατάξεις της εμπορικής συμφωνίας του 1980, μεταξύ Ε.Ο.Κ. και Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (Ο.Δ.Γ.), είχαν άμεση ισχύ, ενώ η ιδιαιτερότητα της υπόθεσης έγκειται στο γεγονός ότι πέραν αυτού, το Δικαστήριο εξέτασε και την πιθανότητα άμεσης ισχύος αρχών του εθιμικού διεθνούς δικαίου που αφορούν το δίκαιο των συνθηκών, και δη του κανόνα *rebus sic stantibus*. Το 1991, λόγω των εχθροπραξιών στην Ο.Δ.Γ., η Κοινότητα υιοθέτησε τον Κανονισμό αρ. 3300/91, προκειμένου να ανασταλεί η συμφωνία και να διακοπούν τα εμπορικά προνόμια που απολάμβανε η πρώτη δύναμη της προαναφερθείσας συμφωνίας. Η εταιρία Racke προσέφυγε σε γερμανικό δικαστήριο, όταν επεβλήθη δασμός από τις αρμόδιες γερμανικές αρχές, στην εισαγωγή οίνου προελεύσεως Ο.Δ.Γ.¹⁴³ Το γερμανικό δικαστήριο έκρινε το παραδεκτό της προσφυγής μόνο όσον αφορά την εισαγωγή οίνου πριν το 1991, ενώ απέρριψε τις αιτιάσεις περί παραβίασης της συμφωνίας συνεργασίας με την υιοθέτηση του κανονισμού αυτού, αφού υπήρχε «θεμελιώδης αλλαγή των συνθηκών»

¹³⁹ Βλ. υποθ. T-33/98 και T-34/98 (*Petrotub SA and Republica SA v. Council*), *ibid*, παρ. 44-51.

¹⁴⁰ Δ.Ε.Κ., 17.10.1996, υπόθεση C-64/95 (*Konservenfabrik Lubella Friedrich Bükler GmbH & Co. KG v. Hauptzollamt Cottbus*), *Συλλ.* 1996, σελ. I-5105.

¹⁴¹ Βλ. υποθ. C-64/95 (*Konservenfabrik Lubella Friedrich Bükler GmbH & Co. KG v. Hauptzollamt Cottbus*), *op cit*, παρ. 36.

¹⁴² Δ.Ε.Κ., 16.06.1998, υπόθεση C-162/96 (*A. Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz*), *Συλλ.* 1998, σελ. I-3655.

¹⁴³ Βλ. υποθ. C-162/96 (*Racke*), *ibid*, παρ. 1-2.

(*rebus sic stantibus*) λόγω του πολέμου. Ο κανόνας αυτός έχει κωδικοποιηθεί στο άρθ. 62 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 και στο άρθ. 62 της Σύμβασης της Βιέννης του 1986, περί του δικαίου των συνθηκών, ενώ προβλεπόταν και στο άρθ. 60 της υπό εξέταση συμφωνίας.¹⁴⁴ Δυνάμει της διάταξης αυτής, το Συμβούλιο τερμάτισε τη συμφωνία με την απόφαση 91/602/Ε.Ο.Κ.¹⁴⁵ Το Δ.Ε.Κ. εξέτασε το άρθ. 22 (4) της Συμφωνίας Συνεργασίας μεταξύ της Κοινότητας και της Ο.Δ.Γ. προκειμένου να διαπιστώσει εάν αυτό απονέμει άμεσα δικαιώματα σε πρόσωπα, δυνάμενο να αποτελέσει βάση προσφυγής για την αμφισβήτηση της νομιμότητας κοινοτικού κανονισμού. Το Δ.Ε.Κ. υπενθύμισε τη νομολογία Demirel,¹⁴⁶ ενώ επιπλέον τόνισε ότι «η Ε.Κ. οφείλει να σέβεται το διεθνές δίκαιο κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων της», κάτι που είχε πει και στην υπόθεση Poulsen.¹⁴⁷

Το άρθ. 22(4) της Συμφωνίας ορίζει ότι η Ο.Δ.Γ. απολαμβάνει προτιμησιακής δασμολογικής μεταχείρισης.¹⁴⁸ Ενώ αρχικά διαπίστωσε από το γράμμα της ότι μπορούσε να έχει άμεση ισχύ, στη συνέχεια το Δ.Ε.Κ. απέκλεισε έναν τέτοιο ενδεχόμενο εξετάζοντας το σκοπό και τη φύση της συμφωνίας. Ειδικότερα, τόνισε ότι οι κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου, και εν προκειμένω ο κανόνας *rebus sic stantibus* που αποτελεί ουσιαστικά εξαίρεση ενός άλλου κανόνα, εκείνου του *pacta sunt servanda*, «δεσμεύουν τα κοινοτικά όργανα και αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινοτικής έννομης τάξης».¹⁴⁹ Επιπρόσθετα, ο κοινοτικός δικαστής είπε ότι οι θεμελιώδεις κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου υπερέχουν έναντι του παράγωγου κοινοτικού δικαίου και συνεπώς μπορούν να αποτελέσουν τη βάση αμφισβήτησης της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων.¹⁵⁰ Η θέση αυτή του Δ.Ε.Κ. ήταν ιδιαίτερα προωθημένη, αφού μια τέτοια εξέλιξη δεν θα ήταν πολύ πιθανή στα πλαίσια των εθνικών δικαστηρίων των κρατών μελών.¹⁵¹

Ωστόσο, το Δικαστήριο περιόρισε την εμβέλεια της απόφασής του, τονίζοντας ότι το ζήτημα της άμεσης ισχύος αφορούσε εμμέσως τους κανόνες αυτούς του

¹⁴⁴ Wouters J. and Eeckhoutte D. (2002), *op cit*, σελ. 22-23.

¹⁴⁵ Βλ. υπόθ. C-162/96 (*Racke*), *op cit*, παρ. 7.

¹⁴⁶ *Ibid*, παρ. 31.

¹⁴⁷ Βλ. Δ.Ε.Κ., 24.11.1992, υπόθεση C-286/90 (*Anklagemindigheden v. Poulsen and Diva Navigation*), *Συλλ.* 1992, σελ. I-6019.

¹⁴⁸ Βλ. υπόθ. C-162/96 (*Racke*), *op cit*, παρ. 4.

¹⁴⁹ *Ibid*, παρ. 45-46.

¹⁵⁰ *Ibid*, παρ. 51.

¹⁵¹ Παραδείγματος χάριν, η Δανία δεν θεωρεί τους κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου ως αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής έννομης τάξης, ενώ η Γαλλία και άλλες χώρες αρνούνται να αναγνωρίσουν την υπεροχή τους έναντι του εθνικού δικαίου - Wouters J. and Eeckhoutte D. (2002), *op cit*, σελ. 21.

εθιμικού διεθνούς δικαίου, αφού ουσιαστικά ο προσφεύγων *τυχαία* (incidentally) αμφισβήτησε τη νομιμότητα του κοινοτικού κανονισμού υπό το φως των κανόνων αυτών προκειμένου να βασιστεί στα δικαιώματα που του απονέμονται άμεσα από τη Συμφωνία Συνεργασίας της Ε.Κ. με την Ο.Δ.Γ. Συνεπώς, «η υπόθεση αυτή δεν αφορά την άμεση ισχύ των κανόνων αυτών».¹⁵² Απ' τα προαναφερθέντα προκύπτει ότι το Δ.Ε.Κ. περιορίζει την επικλησιμότητα κανόνων του εθιμικού διεθνούς δικαίου για την αμφισβήτηση της νομιμότητας κοινοτικής πράξης μόνο στην περίπτωση που η πράξη αυτή αναφέρεται συγκεκριμένα και εφαρμόζει τέτοιους κανόνες, όπως το *rebus sic stantibus*.¹⁵³ Τελικώς, το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι δεν συνέτρεχε λόγος ακύρωσης της επίδικης κοινοτικής πράξης.

B.2 Συμφωνίες Ελευθέρου Εμπορίου με τις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ.

Ιδιαίτερα σημαντική για τη νομολογιακή εξέλιξη του δόγματος της άμεσης ισχύος και δη για τις εμπορικές συμφωνίες της Κοινότητας, είναι η απόφασή του στην υπόθεση *Metalsa*.¹⁵⁴ Το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να απαντήσει σε προδικαστικό ερώτημα του Tribunale di Milano, στα πλαίσια προσφυγής της εταιρείας *Metalsa* κατά του Ιταλού Δημοσίου Κατηγόρου, λόγω της απόφασης του τελευταίου να κατασχεθεί μεγάλη ποσότητα σωλήνων αλουμινίου που εισήγαγε από την Αυστρία στην Ιταλία, με την αιτιολογία ότι η εταιρεία δεν είχε καταβάλει τον Φ.Π.Α. Η εταιρεία από την πλευρά της επικαλέστηκε τη Συμφωνία Ελευθέρου Εμπορίου Ε.Κ.-Αυστρίας του 1972 και ειδικότερα το άρθρο 18 αυτής. Έτσι τέθηκε το ζήτημα της άμεσης ισχύος του άρθρου αυτού στην κοινοτική έννομη τάξη.

Το άρθ. 18 αναφέρει ότι «τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα πρέπει να απέχουν από κάθε μέτρο ή πρακτική χρηματοοικονομικής φύσεως εγκαθιδρύοντας, άμεσα ή έμμεσα, διάκριση μεταξύ των προϊόντων ενός Συμβαλλόμενου Μέρους και των αντίστοιχων προϊόντων προερχόμενων από το έδαφος άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους». Ο εθνικός δικαστής ζήτησε από τον κοινοτικό ομόλογό του να κρίνει εάν το γράμμα του άρθ. 18 ήταν ίδιο με εκείνο του άρθ. 95 Σ.Ε.Ο.Κ. (νυν άρθ. 90 Σ.Ε.Κ.), και συνεπώς είχε άμεση ισχύ. Στο σκεπτικό του, το Δικαστήριο ανέφερε ότι το γράμμα της διάταξης αυτής διαφέρει από εκείνο κοινοτικής, ωστόσο σημείωσε ότι έχουν το ίδιο

¹⁵² Βλ. υπόθ. C-162/96 (*Racke*), *op cit*, παρ. 47.

¹⁵³ Wouters J. and Eeckhoutte D. (2002), *op cit*, σελ. 21-22.

¹⁵⁴ Δ.Ε.Κ., 01.07.1993, υπόθεση C-312/91 (*Procedural issue relating to a seizure of goods belonging to Metalsa Srl.*), Συλλ. 1993, σελ. I-3751.

αντικείμενο, δηλαδή την απαγόρευση διακρίσεων στα προϊόντα των συμβαλλομένων μερών στη Συμφωνία και στη δεύτερη περίπτωση των κρατών μελών της Κοινότητας.¹⁵⁵ Όπως είπε το Δ.Ε.Κ., για να διαπιστωθεί αν μπορεί να επεκταθεί η ερμηνεία διάταξης του πρωτογενούς κοινοτικού δικαίου σε διάταξη διεθνούς συμφωνίας και συνεπώς αυτή να έχει άμεση ισχύ, θα πρέπει επιπλέον να ληφθούν υπόψη ο σκοπός και το πλαίσιο τόσο της εκάστοτε συμφωνίας όσο και της ίδιας της καταστατικής συνθήκης της Κοινότητας,¹⁵⁶ κριτήρια που αναφέρονται και στο άρθ. 31 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών.¹⁵⁷

Αν και αρνήθηκε να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ της διάταξης αυτής, πολλές φορές έχει αποδώσει την ίδια ερμηνεία σε διάταξη κοινοτικής συμφωνίας με εκείνη που έχει αποδώσει σε διάταξη της Σ.Ε.Κ. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του δικαστηρίου στην υπόθεση *Legros*.¹⁵⁸ Το 1990, το Cour d' appel de Saint-Denis απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ., αναφορικά με την ερμηνεία του άρθ. 6 της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου μεταξύ της Κοινότητας και της Σουηδίας και των άρθ. 9, 13, 95 Σ.Ε.Ο.Κ. Ο κ. Legros είχε αγοράσει τέσσερα αυτοκίνητα από έναν αποκλειστικό διανομέα στη Γαλλία τρία κατασκευασμένα στη Γερμανία και ένα στη Σουηδία. Κατά την εισαγωγή τους στην Γαλλία, «έτυχαν του καθεστώτος αναστολής καταβολής δασμών». Το καθεστώς αναστολής καταβολής δασμών διήρκεσε μέχρι την άφιξή τους στη Reunion όπου και έγινε ο εκτελωνισμός τους. Κατά τον εκτελωνισμό, η Administration des Douanes et Droits Indirects αξίωσε από τον προσφεύγοντα την καταβολή ενός ποσού (εισφορά θαλάσσης), το οποίο αφορά τα εμπορεύματα που εισάγονται στη Reunion.¹⁵⁹ Οι προσφεύγοντες υποστήριξαν ότι η εν λόγω εισφορά στα εμπορεύματα που εισάγονται στη Reunion και έχουν παραχθεί σε άλλο κράτος μέλος ή στη Σουηδία (που δεν είχε ενταχθεί ακόμη στην Ε.Κ.), «είναι αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο [...] ζητώντας την επιστροφή των καταβληθέντων ποσών».¹⁶⁰

¹⁵⁵ Βλ. υπόθ. C-312/91 (*Metalsa Srl.*), *ibid*, παρ. 8-9.

¹⁵⁶ *Ibid*, παρ. 11-12.

¹⁵⁷ Το άρθ. 31(1) της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 ορίζει ότι: «*A treaty shall be interpreted in good faith in accordance with the ordinary meaning to be given to the terms of the treaty in their context and in the light of its object and purpose...*», “*Vienna Convention on the Law of Treaties*”, 23.05.1969, United Nations, *Treaty Series*, vol. 1155, p. 331, διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://www.untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf - Ιστοσελίδα Ο.Η.Ε. (10.09.2007).

¹⁵⁸ Δ.Ε.Κ., 16.07.1992, υπόθεση 163/90 (*Administration des Douanes et droits indirects v. Legros and Others*), *Συλλ.* 1992, σελ. I-4625.

¹⁵⁹ Βλ. υπόθ. 163/90 (*Legros*), *ibid*, παρ. 3.

¹⁶⁰ *Ibid*, παρ. 5.

Το Δικαστήριο κάνοντας μια ανάλογη με την υπόθεση *Metalsa* συγκριτική εξέταση της διάταξης του άρθ. 6 της Συμφωνίας με τις αντίστοιχες διατάξεις της Σ.Ε.Ο.Κ., διαπίστωσε αυτή τη φορά ότι «...η συμφωνία θα στερούνταν σημαντικού μέρους της πρακτικής της αποτελεσματικότητας αν η έννοια της φορολογικής επιβαρύνσεως ισοδυνάμου αποτελέσματος που περιλαμβάνεται στο άρθρο της 6 επρόκειτο να ερμηνευθεί ως έχουσα πεδίο εφαρμογής στενότερο αυτού του ίδιου όρου που περιλαμβάνεται στη Συνθήκη ΕΟΚ».¹⁶¹

Το 1991 το Δ.Ε.Κ., στη *Γνωμοδότηση 1/91* για το σχέδιο συμφωνίας μεταξύ της Κοινότητας και των χωρών της Ε.Ζ.Ε.Σ. που οδήγησε στη Συμφωνία Ε.Ο.Χ., τόνισε ότι: «*Η ταυτότητα στη διατύπωση των διατάξεων της Συμφωνίας σχετικά με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου και των αντιστοίχων κοινοτικών διατάξεων δεν συνεπάγεται αναγκαστικά ότι οι διατάξεις αυτές πρέπει να ερμηνεύονται κατά τον ίδιο τρόπο [...] οι διεθνείς συνθήκες δεν πρέπει να ερμηνεύονται μόνο βάσει του γράμματος αυτών, αλλά λαμβανομένων υπόψη και των σκοπών τους*».¹⁶²

Πολλές φορές το Δ.Ε.Κ. εξέτασε διατάξεις εμπορικών συμφωνιών¹⁶³ διαπιστώνοντας την άμεση ισχύ τους, χωρίς να προβεί σε ενδελεχή ανάλυση του γράμματος του πλαισίου και του σκοπού της εκάστοτε συμφωνίας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόφαση *Texaco*¹⁶⁴. Η υπόθεση αυτή αφορούσε προδικαστικό ερώτημα, στα πλαίσια ένδικων διαδικασιών που κίνησαν η *Texaco* και η *Olieselskabet Danmark*, εταιρίες που εισάγουν διυλισμένα πετρελαιοειδή, με το οποίο ο εθνικός δικαστής ζητούσε από το Δ.Ε.Κ. να ερμηνεύσει το άρθ. 18 της Συμφωνίας Ε.Ο.Κ. – Σουηδίας του 1972. Το άρθρο αυτό αποβλέπει στην αποφυγή της αρνητικής επίδρασης των φορολογικών πρακτικών των συμβαλλομένων μερών στην επιτευχθείσα απελευθέρωση των εμπορικών συναλλαγών μετά την κατάργηση των δασμών, των φορολογικών επιβαρύνσεων και ποσοτικών περιορισμών και μέτρων ισοδυνάμου αποτελέσματος.¹⁶⁵ Το ζήτημα που τέθηκε ήταν εάν η επιβολή προσθέτου τέλους 40 % επί γενικού τέλους εμπορευμάτων που επιβάλλεται από κράτος μέλος

¹⁶¹ Βλ. υπόθ. 163/90 (*Legros*), *ibid*, παρ. 26.

¹⁶² Δ.Ε.Κ., 14.09.1991, *Γνωμοδότηση σχετικά με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου 1/91*, *Συλλ.* 1991, σελ. I-6079.

¹⁶³ Βλ. Δ.Ε.Κ., 01.07.1993, υπόθεση C-207/91 (*Eurim-Pharm GmbH v. Bundesgesundheitsamt*), *Συλλ.* 1993, σελ. I-3723 – Βλ. υπόθ. C-334/93 (*Bonapharma Arzneimittel GmbH v. Hauptzollamt Krefeld*), *op cit* - Δ.Ε.Κ., 07.12.1993, υπόθεση C-12/92 (*Criminal Proceedings against Huygen and others*), *Συλλ.* 1993, σελ. I-6381.

¹⁶⁴ Δ.Ε.Κ., 17.07.1997, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-114/95 και C-115/95 (*Texaco A/S v. Middelfart Havn and others και Olieselskabet Danmark amba v. Trafikministeriet and others*), *Συλλ.* 1997, σελ. I-4263.

¹⁶⁵ *Ibid*, παρ. 1-2.

επί των εισαγωγών ή εμπορευμάτων από άλλο κράτος μέλος, μπορεί να κριθεί ως συμβατή με άρθρα των κοινοτικών συνθηκών και τα άρθρ. 6 και 18 της εμπορικής συμφωνίας της Κοινότητας με τη Σουηδία.¹⁶⁶ Το δικαστήριο από τους στόχους και το γράμμα του άρθρ. 18 της Συμφωνίας συμπέρανε ότι αυτό πρέπει «...να ερμηνευθεί ως επιβάλλον στα συμβαλλόμενα μέρη έναν κανόνα απαγορεύσεως των διακρίσεων στον φορολογικό τομέα ο οποίος εξαρτάται μόνον από τη διαπίστωση του ομοειδούς χαρακτήρα των προϊόντων που αφορά ένα συγκεκριμένο φορολογικό καθεστώς και ο οποίος απαγορεύει τις διακρίσεις...».¹⁶⁷ Συνεχίζοντας, είπε ότι η πρόσθετη φορολογική επιβάρυνση επί των εισαγωγών είναι «αντίθετη προς το κοινοτικό δίκαιο εφόσον επιβάλλεται στα εμπορεύματα τα οποία εισάγονται από τρίτη χώρα με την οποία η Κοινότητα έχει συνάψει συμφωνία περιλαμβάνουσα διατάξεις ανάλογες με το άρθρο 18 της συμφωνίας Ε.Ο.Κ. – Σουηδίας».¹⁶⁸

B.3 Συμφωνία για τον Ευρωπαϊκό Οικονομικό Χώρο (Ε.Ο.Χ.)

Η Συμφωνία Ε.Ο.Χ. (Σ.Ε.Ο.Χ.) της 02.05.1992, είναι ίσως η περισσότερο προωθημένη και ολοκληρωμένη συμφωνία συνεργασίας που έχει συνάψει η Ε.Κ. με τρίτες χώρες. Βασίζεται σε δύο πυλώνες, με τον έναν εξ αυτών να αποτελείται από τα κράτη μέλη της Ε.Ζ.Ε.Σ. και τον άλλο από τα κράτη μέλη της Κοινότητας, ενώ έχει και μια σημαντική θεσμική δομή με το Δικαστήριο Ε.Ζ.Ε.Σ. και την Αρχή Εποπτείας. Σκοπός της συμφωνίας αυτής ήταν η επέκταση μέρους του κοινοτικού κεκτημένου στις χώρες της Ε.Ζ.Ε.Σ. που δεν είχαν γίνει μέλη της Κοινότητας (Αυστρία, Φινλανδία, Νορβηγία, Σουηδία, Ισλανδία, Λιχτενστάιν). Με τη Σ.Ε.Ο.Χ. αντικαταστάθηκαν οι επιμέρους συμφωνίες ελεύθερου εμπορίου μεταξύ της Κοινότητας και των χωρών αυτών, ενώ η Ελβετία που δεν συμμετείχε στη συνομολόγηση της Σ.Ε.Ο.Χ. υπέγραψε σειρά διμερών συμφωνιών με την Ε.Κ. το 2001.¹⁶⁹

Στα πλαίσια της Σ.Ε.Ο.Χ., ιδιαίτερα σημαντική για το ζήτημα της άμεσης ισχύος είναι η απόφαση του Π.Ε.Κ. στην υπόθεση *Opel v. Council*,¹⁷⁰ περίπου έναν μήνα μετά την απόφαση του Δ.Ε.Κ. στη *Racke*. Η υπόθεση αυτή σχετιζόταν, πέραν

¹⁶⁶ Βλ. συνεκδ. Υποθ. C-114/95 και C-115/95 (*Texaco A/S v. Middelbart Havn*), *ibid*, παρ. 18.

¹⁶⁷ *Ibid*, παρ. 30-32.

¹⁶⁸ *Ibid*, παρ. 33.

¹⁶⁹ Ott A. (2001), *op cit*, σελ. 123.

¹⁷⁰ Π.Ε.Κ., 15.07.1998, υπόθεση T-115/94 (*Opel Austria GmbH v. Council*), *Συλλ.* 1997, σελ. Π-39.

του ζητήματος της άμεσης ισχύος διατάξεων κοινοτικών συνθηκών και με την άμεση ισχύ αρχών του εθιμικού διεθνούς δικαίου που αφορούν το δίκαιο των διεθνών συνθηκών. Η περίπτωση αυτή παρουσιάζει ενδιαφέρον ώστε να εξεταστεί και αυτή η πτυχή της άμεσης ισχύος. Επιπλέον, η υπόθεση αυτή είναι και η μοναδική περίπτωση που μια κοινοτική πράξη κρίθηκε ως ασύμβατη με κανόνα του διεθνούς εθιμικού δικαίου και επομένως ακυρώθηκε, με το Π.Ε.Κ. για ακόμη μια φορά να επιβεβαιώνει τον δυναμικό του ρόλο στις εξωτερικές σχέσεις της Κοινότητας.

Ειδικότερα, η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως κοινοτικού κανονισμού, επί τη βάσει κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου σχετικού με το δίκαιο των συνθηκών, τον κανόνα «*pacta sunt servanda*». Η προσφεύγουσα εταιρεία αυτοκινήτων Opel Austria, είναι η αποκλειστική παραγωγός σαζμάν αυτοκινήτων τύπου F-15, εξάγοντας τα στην Ε.Κ. από το 1993 και λαμβάνοντας κρατικές ενισχύσεις από την Αυστρία. Ακολούθως, το Συμβούλιο υιοθέτησε τον Κανονισμό αρ. 3697/93/Ε.Κ., ο οποίος εισήγαγε έναν πρόσθετο εισαγωγικό δασμό στο προϊόν αυτό, της τάξεως του 4,5 %. Η Opel πραγματοποίησε προσφυγή ακυρώσεως του εν λόγω κανονισμού ενώπιον του Π.Ε.Κ. Ωστόσο, πριν την προσφυγή αυτή το Συμβούλιο είχε προβεί στη συνομολόγηση της Σ.Ε.Ο.Χ., στην οποία συμβαλλόμενο μέρος ήταν και η Αυστρία. Το άρθ. 10 Σ.Ε.Ο.Χ. προέβλεπε την απαγόρευση μέτρων ισοδύναμου αποτελέσματος με δασμολογικές επιβαρύνσεις για τα συμβαλλόμενα μέρη. Η Opel τόνισε, ότι η επίδικη κοινοτική πράξη και η Συμφωνία Ε.Ο.Χ. ήταν ασύμβατες, υποστηρίζοντας ότι με τον τρόπο αυτό το Συμβούλιο είχε παραβιάζει τον κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου που απαγορεύει στα συμβαλλόμενα μέρη σε μια συμφωνία να παραβούν το αντικείμενο και τον σκοπό της συμφωνίας πριν την θέση της σε ισχύ.¹⁷¹

Το Π.Ε.Κ., πέραν της διαπίστωσης ότι ο κανόνας αυτός είναι δεσμευτικός για την Κοινότητα, κάνοντας μια προωθημένη σκέψη, προέβη στη σύνδεση του με μια αρχή του κοινοτικού δικαίου, την *αρχή της «καλής πίστεως»* (principle of legitimate

¹⁷¹ Βλ. άρθ. 18 Σύμβασης Βιέννης 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών (Βλ. Vienna Convention on the Law of Treaties, *op cit*) και άρθ. 18 της Σύμβασης της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών μεταξύ Κρατών και Διεθνών Οργανισμών ή μεταξύ Διεθνών Οργανισμών (“Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations”, 21.03.1996, Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, United Nations Publication, vol. II, 2005, Vienna, *not yet in force*) – διαθέσιμες στις ηλ. δ/νσεις:
http://www.untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf
http://www.untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf - Ιστοσελίδα Ο.Η.Ε. (10.09.2007)

expectations) που «αποτελεί, στο δημόσιο διεθνές δίκαιο, την κορωνίδα της αρχής της προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η οποία, κατά τη νομολογία, αποτελεί μέρος της κοινοτικής έννομης τάξης».¹⁷² Υποκαθιστώντας τον κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου με την αρχή αυτή, εξέτασε αν η τελευταία είχε άμεση ισχύ. Στη συνέχεια το Π.Ε.Κ. τόνισε ότι το άρθ. 10 της Συμφωνίας Ε.Ο.Χ. έχει άμεση ισχύ¹⁷³ και ότι ο επίδικος κανονισμός όντως παραβίαζε την εν λόγω διάταξη.¹⁷⁴ Μέσω της διαπίστωσης αυτής το Π.Ε.Κ. κατέληξε στο συμπέρασμα ότι υπήρξε παραβίαση της αρχής αυτής του κοινοτικού δικαίου, αποφεύγοντας να αναφερθεί στην άμεση ισχύ κανόνα του εθιμικού διεθνούς δικαίου.¹⁷⁵ Χάριν πληρότητας, αναφέρεται ότι το Δικαστήριο του Ε.Ο.Χ. στην υπόθεση *Restamark*, αν και δεν απάντησε ευθέως σε σχετικό με την άμεση ισχύ του άρθ. 16 Σ.Ε.Ο.Χ. ερώτημα, τόνισε ότι αυτό είναι «ανεπιφύλακτο και επαρκώς συγκεκριμένο».¹⁷⁶

¹⁷² Βλ. υπόθ. T-115/94 (*Opel Austria GmbH v. Council*), *ibid*, παρ. 93.

¹⁷³ *Ibid*, παρ. 100-102.

¹⁷⁴ *Ibid*, παρ. 103-122.

¹⁷⁵ *Ibid*, παρ. 123.

¹⁷⁶ ΕΦΤΑ Ct., 16.12.1994, υπόθεση E-1/94 (*Ravintoloitsijain Liiton Kustannus Oy Restamark*), παρ. 80-81 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: <http://www.eftacourt.lu/default.asp?layout=article&id=268> – Ιστοσελίδα Δικαστηρίου ΕΦΤΑ (10.09.2007).

Γ. Νομολογία των εθνικών δικαστηρίων για το ζήτημα της άμεσης ισχύος

Γ.1 Γαλλία

Αρχικά θα πρέπει να γίνει αναφορά γενικότερα στη θέση που έχουν οι διεθνείς συνθήκες και οι αποφάσεις των οργάνων διεθνών οργανισμών στη γαλλική έννομη τάξη. Το άρθ. 55 του Γαλλικού Συντάγματος του 1958 ορίζει ότι: «*Συνθήκες ή Συμφωνίες που έχουν πλήρως επικυρωθεί ή εγκριθεί, με τη δημοσίευσή τους, υπερέχουν έναντι των κοινοβουλευτικών πράξεων, προϋποθέτοντας, αναφορικά με κάθε συμφωνία ή συνθήκη, την εφαρμογή τους και από τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέρη*».¹⁷⁷ Όπως προκύπτει από τη διατύπωση του άρθ. 55, οι διεθνείς συνθήκες υπερέχουν του εθνικού δικαίου της Γαλλίας, ενώ ως προϋποθέσεις τίθενται η αμοιβαιότητα και η δημοσίευσή τους στην επίσημη εφημερίδα της κυβερνήσεως προκειμένου αυτές να έχουν πλήρη ισχύ στη Γαλλία. Η Γαλλία, σε αντίθεση με χώρες όπως η Γερμανία και η Ιταλία, έχει μια μονιστική δικαστική παράδοση που επιβεβαιώνεται από τη διατύπωση του άρθ. 55 του Συντάγματος.¹⁷⁸

Αν και αρχικά υπήρξαν κάποιες αντικρουόμενες απόψεις, όπως εκφράστηκαν μέσω των νομολογιακών θέσεων του Conseil d'Etat και του Cour de Cassation, σήμερα μέσω της νομολογίας φαίνεται να έχει επιτευχθεί μια σύγκλιση των θέσεών τους αναφορικά με το νομικό status των διεθνών συνθηκών στην κοινοτική έννομη τάξη.¹⁷⁹ Τα γαλλικά δικαστήρια ακολουθούν τη νομολογία του κοινοτικού δικαστή αποδεχόμενα τόσο την υπεροχή όσο και τη δυνατότητα ύπαρξης άμεσης ισχύος για τις διατάξεις διεθνών συνθηκών που πληρούν τα κριτήρια της αμοιβαιότητας και της δημοσίευσής στην επίσημη εφημερίδα της κυβερνήσεως. Αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των διατάξεων διεθνών συνθηκών στη γαλλική έννομη τάξη, το βασικό για τα γαλλικά δικαστήρια, όπως φαίνεται μέσα από τη νομολογία τους, είναι η εκάστοτε διάταξη να είναι σαφής και να απονέμει δικαιώματα στα άτομα.

¹⁷⁷ “La Constitution Française” du 04.10.1958, art. 55 – Διαθέσιμο στην ηλ. δ/ση: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/constitution/constitution.htm> - Ιστοσελίδα της Γαλλικής Κυβερνήσεως, νομικού περιεχομένου (10.09.2007).

¹⁷⁸ Plötner J. (1998), “Report on France” στο Slaughter A.M., Sweet A. and Weiler J.H. eds. (2000), *The European Court and National Courts – Doctrine and Jurisprudence: Legal Change in Social Context*, sec. ed., p.p. 41-75 (42).

¹⁷⁹ Kronenberger V. (2000), “A New Approach to the Interpretation of the French Constitution in Respect to International Conventions: From Hierarchy of Norms to Conflict of Competence”, *Netherlands International Law Review*, vol. XL(VII), p.p. 267-292 (332).

Αναφορικά με τις αποφάσεις οργάνων διεθνών οργανισμών ή οργάνων συσταθέντων στα πλαίσια διεθνών συμφωνιών και δη των συμφωνιών σύνδεσης, το Γαλλικό Σύνταγμα δεν κάνει ειδική αναφορά σε κάποιο ειδικό άρθρο, με συνέπεια το άρθ. 55 αυτού να θεωρείται ότι καλύπτει ουσιαστικά και την περίπτωση αυτή. Ωστόσο, δεν επαρκεί για να αποσαφηνίσει το νομικό καθεστώς των αποφάσεων των οργάνων αυτών στην γαλλική έννομη τάξη, αφού μπορεί να ειπωθεί ότι το άρθ. 55 αναφέρεται ρητώς μόνο στις διεθνείς συνθήκες και στην υπεροχή τους έναντι του εσωτερικού δικαίου, ενώ μια δεύτερη ανάγνωση είναι ότι επειδή τα όργανα αυτά αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της διεθνούς συνθήκης ή συμφωνίας με την οποία και συστάθηκαν, υπερέχουν και οι αποφάσεις τους υπερέχουν και αυτές έναντι της γαλλικής νομοθεσίας.¹⁸⁰ Το Γαλλικό Συνταγματικό Δικαστήριο (Cour Constitutionnel) απεφάνθη σχετικά το 1986,¹⁸¹ λέγοντας ότι το εν λόγω άρθ. περιλαμβάνει «*les obligations internationales de France*». Μια περισσότερο σαφής εικόνα δίνεται μέσα από τη νομολογία των γαλλικών δικαστηρίων.

Σε απόφαση του 2003, το Conseil d'Etat αναφέρθηκε στο ζήτημα της άμεσης ισχύος της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Κ. – Τουρκίας, κάτι που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκειμένου να διαπιστωθεί κατά πόσο ο Γάλλος δικαστής ακολουθεί τη νομολογία Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. ή αποκλίνει από αυτήν σε ένα ζήτημα που έχει βρεθεί στο επίκεντρο της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων. Στην υπόθεση αυτή ο κ. Musa, Τούρκος υπήκοος, προσέφυγε στο Conseil d'Etat προκειμένου να επιτύχει την ακύρωση απόφασης του 2002 σύμφωνα με την οποία θα έπρεπε να αποχωρήσει απ' τη Γαλλία. Το γαλλικό δικαστήριο μεταξύ άλλων εξέτασε κατά πόσο η απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως Ε.Κ. – Τουρκίας και ειδικότερα το άρθ. 6 αυτής μπορούσε να έχει άμεση ισχύ στη γαλλική έννομη τάξη και συνεπώς να το επικαλεστεί προσφεύγων προκειμένου να αμφισβητήσει τη νομιμότητα της προαναφερθείσας απόφασης απελάσεως λόγω λήξης της περιόδου εργασίας του στη χώρα. Το γαλλικό δικαστήριο απέρριψε την προσφυγή του με την αιτιολογία ότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις που θέτει το άρθ. 6 της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης.¹⁸²

Ωστόσο η επιρροή της νομολογίας του κοινοτικού στον εθνικό δικαστή καταδείχθηκε όταν το Cour de Cassation κλήθηκε να εξετάσει την ύπαρξη άμεσης

¹⁸⁰ Lavranos (2004), *Legal Interaction between Decisions of International Organizations and European Law*, Europa Law Publishing, Groningen/Amsterdam, σελ. 51-52.

¹⁸¹ Conseil Constitutionnel, 25.06.1986, judgement No. 86-207.

¹⁸² Conseil d'Etat, 10.10.2003, *M. Musa*, No. 245342.

ισχύος της απόφασης 3/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Κ. – Τουρκίας αναφορικά με τα δικαιώματα κοινωνικής ασφάλισης Τούρκων υπηκόων. Το 2001 ο κ. Aydin προσέφυγε ενώπιον του Cour de Cassation προκειμένου να αμφισβητήσει απόφαση του δικαστηρίου της Lyon (1999) που έκρινε ότι δεν δικαιούται την πρόσθετη οικονομική παροχή που δίνει το CPAM (Caisse primaire d'assurance maladie) στους Γάλλους πολίτες. Το δικαστήριο εξέτασε εάν η απόφαση 3/80 του Συμβουλίου Συνδέσεως Ε.Κ. – Τουρκίας έχει άμεση ισχύ. Στη *Sürül*, που αναλύθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, το ΔΕΚ έδειξε ότι είναι πιο επιφυλακτικό με την απόφαση 3/80 απ' ότι με την 1/80, αφού έως σήμερα έχει αποδεχθεί την άμεση ισχύ μόνο της διάταξης που αφορά τη μη διάκριση. Τα γαλλικά δικαστήρια ακολουθούν τη γραμμή του κοινοτικού δικαστή στο θέμα αυτό. Έτσι, στην υπόθεση αυτή, το Cour de Cassation είπε ότι εφόσον πληροί τις υπόλοιπες προϋποθέσεις πέραν της ιθαγένειας δεν θα έπρεπε να του αρνηθεί η καταβολή του ποσού αυτού, αφού κάτι τέτοιο θα συνιστούσε παραβίαση της ρήτρας μη διάκρισης, όπως αυτή ενσωματώνεται στο άρθ. 3 της απόφασης 3/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης.¹⁸³ Πρέπει ωστόσο να τονιστεί ότι πριν την απόφαση *Sürül* τα γαλλικά δικαστήρια πολλές φορές είχαν αρνηθεί την άμεση ισχύ της απόφασης 3/80 επί τη βάση της ιθαγένειας.¹⁸⁴

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος εμπορικών συμφωνιών στη γαλλική έννομη τάξη, είναι οι αναλυθείσες υποθέσεις *Bouhelier* και *Legros*. Αναφορικά με την πρώτη υπόθεση, το 1978, το *Tribunal Correctionnel* κλήθηκε, μεταξύ άλλων, να ερμηνεύσει διατάξεις των εμπορικών συμφωνιών της Ε.Κ. με την Αυστρία και την Ισπανία, και προκειμένου να αποφανθεί υπέρ ή κατά της άμεσης ισχύος τους. Η υπόθεση αφορούσε γαλλική νομοθεσία που απαιτούσε από τους Γάλλους εξαγωγείς προϊόντων σε τρίτες χώρες να πληρούν συγκεκριμένες προδιαγραφές προκειμένου να λάβουν αδειοδότηση. Τη νομιμότητα του νόμου αυτού είχε εξετάσει και πάλι το 1976, διαπιστώνοντας ότι ο κατηγορούμενος είχε πλαστές άδειες εξαγωγών ωρολογίων σε κράτη μέλη, όμως επειδή η υπό εξέταση υπόθεση αφορούσε εξαγωγές και σε τρίτες χώρες, έπρεπε να εξεταστούν και οι σχετικές διεθνείς συμφωνίες. Ωστόσο, το Δ.Ε.Κ. έκρινε ότι οι σχετικές διατάξεις των διεθνών αυτών συμφωνιών δεν μπορούσαν να ερμηνευτούν

¹⁸³ Cour de Cassation, 04.10.2001, *Feridum Aydin c. Caisse primaire d'assurance maladie (CPAM) de Saint-Etienne*, Publié au bulletin [2001], No. 00-11755.

¹⁸⁴ Lavranos (2004), *op cit*, σελ. 75.

όπως η διάταξη του άρθ. 34(1) Σ.Ε.Κ.¹⁸⁵ Στην υπόθεση *Legros*, που αφορούσε την ερμηνεία του άρθ. 6 της Συμφωνίας Ελευθέρου Εμπορίου μεταξύ της Κοινότητας και της Σουηδίας, το Cour d' Appel de Saint-Denis κλήθηκε να κρίνει εάν είχε άμεση ισχύ. Μη όντας βέβαιο, το γαλλικό δικαστήριο απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ., με το τελευταίο να απαντά καταφατικά δίνοντας στην εν λόγω διάταξη την ίδια ερμηνεία με τις οικείες διατάξεις της ιδρυτικής συνθήκης.¹⁸⁶ Έκτοτε, τα γαλλικά δικαστήρια αναγνωρίζουν γενικά τη δυνατότητα άμεσης ισχύος διατάξεων διεθνών συνθηκών στη γαλλική έννομη τάξη.

B.2 Γερμανία

Σύμφωνα με το άρθ. 59(2) του γερμανικού Θεμελιώδους Νόμου (*Grundgesetz* - Θ.Ν. εφεξής) οι περισσότερες διεθνείς συνθήκες πρέπει πρώτα να μεταφερθούν στην εθνική έννομη τάξη με μια πράξη μεταφοράς και δη μέσω ομοσπονδιακού διατάγματος πριν έχουν ισχύ στη Γερμανία (δυϊσμός).¹⁸⁷ Το νομικό καθεστώς της διεθνούς συνθήκης είναι ίδιο μ' εκείνο της πράξης μεταφοράς, και συνεπώς οι διεθνείς συνθήκες εξισώνονται με την ομοσπονδιακή νομοθεσία και ιεραρχούνται χαμηλότερα από τον Θ.Ν. Οι διεθνείς συνθήκες μπορούν να ξεπεραστούν από μεταγενέστερη ομοσπονδιακή νομοθεσία βάσει της αρχής *lex posterior derogat legi priori* ή από αναθεωρημένες διατάξεις του Θ.Ν. Επομένως δεν εγείρεται θέμα άμεσης ισχύος σε αντίθεση με κράτη μέλη όπως η Ολλανδία που, όπως προαναφέρθηκε, χαρακτηρίζονται από μια μονιστική αντίληψη αναφορικά με τη σχέση διεθνούς και εσωτερικού δικαίου.

Το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Γερμανίας έχει τη θέση ότι θα πρέπει να αποφεύγονται συγκρούσεις μεταξύ διεθνούς και εθνικού δικαίου, κάνοντας μια συμβατή με το διεθνές δίκαιο ερμηνεία της εθνικής νομοθεσίας ώστε η Γερμανία να μην παραβιάσει τις διεθνείς της υποχρεώσεις (*völkerrechtsfreundlichkeit* - «έμμεση ισχύς»). Επιπλέον, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο περιόρισε τη χρήση του *lex posterior*, ενώ ο Θεμελιώδης Νόμος τροποποιήθηκε μετά τη Σ.Ε.Ε. με την προσθήκη του άρθ. 23. Με το άρθρο αυτό αναγνωρίζεται η ιδιαιτερότητα των διεθνών

¹⁸⁵ Βλ. υπόθ. (*Besançon v. Bouhelier*), *op cit*, παρ. 7-8.

¹⁸⁶ Βλ. υπόθ. 163/90 (*Legros*), *op cit*, παρ. 26.

¹⁸⁷ "Basic Law for the Federal Republic of Germany", 23.05.1949, German Bundestag, text ed., status December 2000, Admin. Public Relations Sec., Berlin 2001 – διαθέσιμο στην ηλ. δ/ση: http://www.bundestag.de/htdocs_e/parliament/function/legal/germanbasiclaw.pdf - Ιστοσελίδα Bundestag (10.09.2007).

συνθηκών που συνομολογεί η Ε.Κ. και γίνεται αποδεκτό ότι αυτές αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της εθνικής έννομης τάξης υπερέχοντας του εθνικού δικαίου και δύνανται να έχουν άμεση ισχύ εφόσον πληρούνται τα γνωστά κριτήρια. Όσον αφορά τις υπόλοιπες, μη κοινοτικές, διεθνείς συνθήκες η προσέγγιση του γερμανού δικαστή και του Συντάγματος παραμένει καθαρά βασισμένη στο δυϊσμό.¹⁸⁸ Διαπιστώνεται έτσι η επιρροή της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων στον εθνικό δικαστή, ενώ εν τη απουσία συγκεκριμένης συνταγματικής διάταξης τα άρθ. 59 και 23 επεκτείνονται και στις αποφάσεις διεθνών οργανισμών.¹⁸⁹

Μεγάλο μέρος της νομολογίας των γερμανικών δικαστηρίων αναφορικά με τις διεθνείς συνθήκες και τις αποφάσεις διεθνών οργάνων περιστρέφεται γύρω από τη συμφωνία σύνδεσης Ε.Κ.–Τουρκίας, κυρίως λόγω του μεγάλου αριθμού Τούρκων μεταναστών που εργάζονται στη χώρα. Στην υπόθεση *Ertanir*,¹⁹⁰ το *Verwaltungsgericht Darmstadt* κλήθηκε να εξετάσει προσφυγή του κ. Kassim Ertanir κατά απόφασης του ομόσπονδου κρατιδίου της Έσσης, επί τη βάση του άρθ. 6 της απόφασης 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης Ε.Κ. – Τουρκίας. Λόγος της προσφυγής ήταν η άρνηση παρατάσεως της ισχύος της αδειας παραμονής του στη Γερμανία. Το άρθ. 6 ορίζει ότι Τούρκος εργαζόμενος που απασχολείται νομίμως στην αγορά εργασίας κράτους μέλους έχει δικαίωμα ανανέωσης της άδειας εργασίας του έπειτα από κάποια έτη νόμιμης απασχόλησης σε κράτος μέλος. Ο κ. Ertanir, που είχε πάρει άδεια εργασίας στη Γερμανία το 1991 για να εργαστεί ως ειδικευμένος στην παρασκευή τουρκικών εδεσμάτων, το 1995 ζήτησε παράταση της ισχύος της αδειας παραμονής του για δύο έτη. Το αίτημά του απορρίφθηκε με την αιτιολογία ότι, σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, η άδεια παραμονής για ειδικευμένους μαγείρους μπορεί να χορηγείται μόνο για μέγιστο διάστημα τριών ετών και ότι, δυνάμει αποφάσεως των αρμοδίων αρχών, η απόφαση 1/80 δεν έχει εφαρμογή στην κατηγορία αυτή. Το γερμανικό δικαστήριο που κλήθηκε να αποφανθεί υπέρ ή κατά της άμεσης ισχύος της απόφασης 1/80 στα πλαίσια της διαφοράς αυτής, τόνισε ότι ο προσφεύγων ανάλωσε το δικαίωμα παραμονής για μέγιστο διάστημα τριών ετών το οποίο είχε βάσει της γερμανικής νομοθεσίας και ότι συνεπώς δεν επιτρέπεται η παράταση της ισχύος της αδειας παραμονής του στη χώρα. Αναζητώντας μια απάντηση, διερωτήθηκε μήπως ο Ertanir μπορεί να έχει δικαίωμα παραμονής δυνάμει

¹⁸⁸ Lavranos (2004), *op cit*, σελ. 17-18.

¹⁸⁹ *Ibid*, σελ. 49.

¹⁹⁰ Δ.Ε.Κ., 30.09.1997, υπόθεση C-98/96 (*Kassim Ertanir v. Land Hessen*), Συλλ. 1997, σελ. I-5179.

του άρθ. 6(1) της αποφάσεως 1/80, απευθύνοντας προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ.¹⁹¹

Το Δικαστήριο έκρινε ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται από τη γερμανική νομοθεσία στη διαμονή και απασχόληση αλλοδαπών είναι ασύμβατοι με την απόφαση 1/80 του Συμβουλίου Σύνδεσης και συνεπώς θα πρέπει να εξαλειφθούν.¹⁹² Ήδη, στην προαναφερθείσα υπόθεση Eroglu του 1994, το Δ.Ε.Κ. είχε πει ότι η αποδοχή μιας σύμβασης εργασίας από Τούρκο υπήκοο, συνεπάγεται την αναγνώριση και ενός δικαιώματος διαμονής στη χώρα, λέγοντας ότι τα άρθ. 6(1) και 7 της απόφασης 1/80 έχουν άμεση ισχύ.¹⁹³ Μετά την απόφαση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση Eroglu και στην υπόθεση αυτή, όπου επιβεβαίωσε την άμεση ισχύ της απόφασης 1/80, τα γερμανικά δικαστήρια έπαψαν πλέον να έχουν ενστάσεις σχετικά με την επικλησιμότητα των αποφάσεων του Συμβουλίου Σύνδεσης και των διατάξεων της Σ.Σ.Τ ενόπιόν τους, εναρμονιζόμενα πλήρως με τη νομολογία Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ.

Όσον αφορά τις εμπορικές συμφωνίες, τα γερμανικά δικαστήρια αναγνωρίζουν γενικότερα την άμεση ισχύ τους στην εθνική έννομη τάξη. Στην υπόθεση Eurim-pharm του 1993, το γερμανικό Verwaltungsgericht Berlin κλήθηκε να ερμηνεύσει τις διατάξεις των άρθ. 13 και 20 της εμπορικής συμφωνίας Ε.Ο.Κ. και Αυστρίας. Το ζήτημα ανέκυψε στα πλαίσια διαφοράς μεταξύ της προσφεύγουσας φαρμακευτικής εταιρίας και της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Υγείας, επειδή η τελευταία αρνήθηκε να επιτρέψει την κυκλοφορία στην εγχώρια αγορά, ενός φαρμάκου παραγωγής της. Ο Γερμανός δικαστής τόνισε ότι η εθνική νομοθεσία υποχρεώνει, για λόγους ασφαλείας των φαρμάκων, κάθε επιχειρηματία να υποβάλει αίτηση χορηγήσεως αδειάς εμπορίας φαρμάκου και ότι η άδεια αυτή δεν μπορούσε να χορηγηθεί στην Eurim-Pharm, αφού δεν προσκόμισε το σύνολο των απαιτούμενων εγγράφων. Ακολούθως, το εθνικό δικαστήριο μη όντας απολύτως βέβαιο, διερωτήθηκε «αν το πανομοιότυπο κείμενο των άρθρων 13 και 20 της συμφωνίας, αφενός, και των άρθρων 30 και 36 της Συνθήκης ΕΟΚ, αφετέρου, επέτρεπε να υιοθετηθεί (η ίδια) [...] ερμηνεία ως προς τα άρθρα της Συνθήκης»,¹⁹⁴ ζητώντας τη γνώμη του Δ.Ε.Κ. Το Δ.Ε.Κ. εξετάζοντας την υπόθεση είπε πως τα άρθρα αυτά έχουν

¹⁹¹ Βλ. υπόθ. C-98/96 (*Kassim Ertanir v. Land Hessen*), παρ. 10-12.

¹⁹² *Ibid*, παρ. 46.

¹⁹³ Βλ. υπόθ. C-355/93 (*Hayriye Eroglu v. Land Baden Württemberg*), *op cit*, παρ. 17, 20.

¹⁹⁴ Βλ. υπόθ. C-207/91 (*Eurim-Pharm GmbH v. Bundesgesundheitsamt*), *op cit*, παρ. 8-9.

άμεση ισχύ,¹⁹⁵ με τα γερμανικά δικαστήρια έκτοτε να έχουν αποδεχθεί την άμεση ισχύ των εμπορικών συμφωνιών χωρίς προβλήματα.

Γενικότερα, αν και σε κάποιες περιπτώσεις, όπως για τη Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων ή διατάξεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, τα γερμανικά δικαστήρια αρνήθηκαν την ύπαρξη άμεσης ισχύος, γενικότερα εναρμονίζονται με την προσέγγιση των ευρωπαϊκών δικαστηρίων αναφορικά με τα κριτήρια και τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση άμεσης ισχύος κανόνα του διεθνούς δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη, και δη των συμφωνιών σύνδεσης και των εμπορικών συμφωνιών της Ε.Κ. με τρίτα κράτη.¹⁹⁶

¹⁹⁵ Βλ. υπόθ. C-207/91 (*Eurim-Pharm GmbH v. Bundesgesundheitsamt*), *ibid*, παρ. 26.

¹⁹⁶ Frowein J. and Oellers-Frahm K. (1996), “*Allemagne*” στο Eisemann P. M. (ed.), *L’ integration du Droit International et Communautaire dans l’ ordre juridique national*, σελ. 82.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

«Η ΑΜΕΣΗ ΙΣΧΥΣ ΤΩΝ ΣΥΜΦΩΝΙΩΝ ΤΟΥ Π.Ο.Ε. ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΙΚΗ ΕΝΝΟΜΗ ΤΑΞΗ»

«...εκ φύσεως δεν είναι δυνατή η άμεση επίκληση της συμφωνίας για την ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και των παραρτημάτων της ενώπιον του Δικαστηρίου ή των δικαστηρίων των κρατών μελών...».¹⁹⁷

A. Η νομολογία Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. σχετικά με την επικλησιμότητα διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.

A.1 Η εξέλιξη της θέσης και της επιχειρηματολογίας Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.

A.1.1 Το locus standi των ιδιωτών ενώπιον του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. για προσφυγή ακυρώσεως κοινοτικών πράξεων υπό το άρθ. 230 Σ.Ε.Κ.

Πριν αναλυθεί η νομολογία του Δ.Ε.Κ., πρέπει να σημειωθεί ότι τα πρόσωπα δεν έχουν δυνατότητα χρήσης όλων των μέσων ένδικης προστασίας που προσφέρει το κοινοτικό δίκαιο στον ίδιο βαθμό. Το αποτελεσματικότερο ίσως εξ αυτών είναι η προσφυγή ακυρώσεως κοινοτικής πράξης που προβλέπεται στο άρθ. 230 Σ.Ε.Κ.,¹⁹⁸ η οποία ωστόσο υπόκειται σε περιορισμούς (να αφορά άμεσα το άτομο, χρονικό διάστημα μικρότερο των έξι μηνών κ.α.), ενώ παράλληλα το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. δεν

¹⁹⁷ Απόφαση 94/800/Ε.Κ. του Συμβουλίου, της 22^{ης} Δεκεμβρίου 1994, «σχετικά με τη εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σύναψη των συμφωνιών που απέρρευσαν από τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης (1986-1994), καθ' όσον αφορά τα θέματα που εμπίπτουν στις αρμοδιότητές της», ΕΕ L 336/1 της 23.12.1994.

¹⁹⁸ Το άρθ. 230 Σ.Ε.Κ. ορίζει ότι: «το Δικαστήριο είναι αρμόδιο να αποφαινεται επί προσφυγών που ασκούνται από κράτος μέλος, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο ή την Επιτροπή, λόγω αναρμοδιότητος, παραβάσεως ουσιαστικού τύπου, παραβάσεως της παρούσας συνθήκης ή οποιουδήποτε κανόνα δικαίου σχετικού με την εφαρμογή της ή λόγω καταχρήσεως εξουσίας [...] Κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο δύναται με τις ίδιες προϋποθέσεις να ασκεί προσφυγή κατά των αποφάσεων που απευθύνονται σ' αυτό, καθώς και κατά αποφάσεων που, αν και εκδίδονται ως κανονισμοί ή αποφάσεις που απευθύνονται σε άλλο πρόσωπο, το αφορούν άμεσα και ατομικά» - στο Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. επιμ. (2003), *op cit*, σελ. 169.

μπορεί να ερμηνεύσει το πρωτογενές κοινοτικό δίκαιο, ώστε να αμφισβητηθεί η συμβατότητα διατάξεών του με κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ως εναλλακτικές επιλογές προωθούνται από το Δ.Ε.Κ. το προδικαστικό ερώτημα και η ένσταση παραβίασης. Με δεδομένη την δυσκολία αυτή στην πρόσβαση των ιδιωτών στα ευρωπαϊκά δικαστήρια, πολλές φορές προσπάθησαν, προσφεύγοντας στο Δ.Ε.Κ., να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα κοινοτικών πράξεων υπό το φως της GATT 1947, των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και των αποφάσεων του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών (Ο.Ε.Δ. εφεξής), υποστηρίζοντας ότι έχουν άμεση ισχύ. Έτσι, το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. έχει αναπτύξει μια πλούσια νομολογία δυνάμει προδικαστικών ερωτημάτων αποφαινόμενο σχετικά με την ύπαρξη ή απουσία άμεσης ισχύος των ανωτέρω συμφωνιών και αποφάσεων.

Μετά την απόφαση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Union de Pequeños Agricultores*¹⁹⁹, η στενή ερμηνεία της φράσης «προσωπικό συμφέρον» (individual concern) που χρησιμοποίησε το Δικαστήριο,²⁰⁰ συνεπάγεται ότι ο αριθμός των ιδιωτών που πληρούν τα κριτήρια ώστε να έχουν δικαίωμα προσφυγής ακυρώσεως κοινοτικής πράξης που κρίνουν ως ασύμβατη με το δίκαιο του Π.Ο.Ε., θα συνεχίσει να είναι μικρός. Συνεπώς, ενισχύεται η τάση προσφυγής σε υποκατάστατα της προσφυγής ακυρώσεως μέσα ένδικης προστασίας του ατόμου, με τα προδικαστικά ερωτήματα των εθνικών δικαστηρίων να πολλαπλασιάζονται τα τελευταία χρόνια. Πέραν των ιδιωτών και τα κράτη-μέλη επιδιώκουν την ακύρωση κοινοτικών πράξεων που υιοθετήθηκαν στους τομείς που ρυθμίζει το δίκαιο του Π.Ο.Ε. με τον κανόνα της ειδικής πλειοψηφίας και συνεπώς δεν μπόρεσαν να εμποδίσουν την υιοθέτησή τους σε πρώτη φάση.

A.1.2 Νομολογία για την GATT 1947

Η πρώτη πολυσήμαντη απόφαση του Δ.Ε.Κ. αναφορικά με την άμεση ισχύ της GATT 1947, ήταν στην υπόθεση *International Fruit Company*.²⁰¹ Στην υπόθεση αυτή το Δ.Ε.Κ. έδειξε ότι δεν ήταν πρόθυμο να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ διατάξεων της GATT 1947, σε αντίθεση με την σχεδόν πάγια νομολογιακή θέση του

¹⁹⁹ Δ.Ε.Κ., 25.07.2002, υπόθεση C-50/00 (*Union de Pequeños Agricultores v. Council*), Σδλλ. 2002, σελ. I-6677.

²⁰⁰ *Ibid*, παρ. 44.

²⁰¹ Δ.Ε.Κ., 12.12.1972, υπόθεση 21/72 (*International Fruit Company NV and others v Produktschap voor Groenten en Fruit*), Σδλλ. 1972, σελ. 1219.

ότι οι διεθνείς συνθήκες που συνομολογεί η Ε.Κ. «αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της κοινοτικής έννομης τάξης»²⁰² και κατά συνέπεια αναγνωρίζεται η άμεση ισχύς των διατάξεών τους, εφόσον πληρούνται κάποια κριτήρια. Τα κριτήρια στα οποία βασίστηκε για τη διαπίστωση άμεσης ισχύος, τα προσδιόρισε στην υπόθεση *International Fruit Company*. Επιπρόσθετα, έδωσε απάντηση στο ερώτημα αναφορικά με το κατά πόσο κανόνες που περιλαμβάνονται σε μια διεθνή συνθήκη υπερέχουν του κοινοτικού δικαίου. Το ζήτημα που τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου από ολλανδικό δικαστήριο, αφορούσε την απόφαση του αναφορικά με την εγκυρότητα μέτρων που έχουν ληφθεί από τα κοινοτικά όργανα, υπό το διεθνές δίκαιο και εφόσον η απάντηση ήταν θετική, το Δ.Ε.Κ. καλούνταν να κρίνει κατά πόσο κάποιοι κανονισμοί της Επιτροπής έπρεπε να ακυρωθούν υπό το φως του άρθ. XI της GATT.²⁰³

Το Δικαστήριο, αν και είχε την ευκαιρία να καθιερώσει την άμεση ισχύ της GATT, όπως έκανε δύο χρόνια μετά για όλες τις υπόλοιπες διεθνείς συμφωνίες που συνομολογεί η Ε.Κ. στην υπόθεση *Haegeman*, απάντησε θετικά στο πρώτο ερώτημα, αλλά αρνητικά στο δεύτερο. Ειδικότερα, στο σκεπτικό της απόφασής του τόνισε ότι ένας ιδιώτης μπορεί να αμφισβητήσει την εγκυρότητα κοινοτικής πράξης ενώπιον εθνικού δικαστηρίου, υπό το φως διάταξης μιας διεθνούς συνθήκης, υπό τις εξής δύο προϋποθέσεις:

«7. ... θα πρέπει να δεσμεύεται η Κοινότητα απ' τη διάταξη αυτή.

8. ...η διάταξη αυτή του διεθνούς δικαίου θα πρέπει να απονέμει δικαιώματα και υποχρεώσεις στους πολίτες της Κοινότητας τα οποία θα μπορούν να επικαλεστούν ενώπιον δικαστηρίου».²⁰⁴

Ακολούθως, το Δ.Ε.Κ. εξέτασε κατά πόσο τα κριτήρια αυτά πληρούνταν από την GATT, ώστε να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ της διάταξης του άρθ. XI αυτής. Το Δ.Ε.Κ. διατυπώνοντας το σκεπτικό του, ξεκίνησε λέγοντας ότι η GATT ήταν μια συμφωνία που δέσμευε τα κράτη μέλη της πριν ακόμη ιδρυθεί η Ε.Ο.Κ. και ότι το γεγονός πως συνομολόγησαν μια άλλη συνθήκη μεταξύ τους, δεν σημαίνει ότι παύουν να υπέχουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που προβλέπονται στην GATT έναντι των αντισυμβαλλομένων μερών, κάτι που τονίζεται και στο άρθ. 234 Σ.Ε.Ο.Κ. (νυν άρθ. 307 Σ.Ε.Κ.).²⁰⁵ Εκ του γεγονότος ότι: α) τα κράτη μέλη μεταβίβασαν πολλά από τα πεδία που ρυθμίζει η GATT στην Κοινότητα, β) η

²⁰² Βλ. υπόθεση 181/73 (*Haegeman*), *op cit*, παρ. 5.

²⁰³ Βλ. υπόθεση 21/72 (*International Fruit Company*), *op cit*, παρ. 2-3.

²⁰⁴ *Ibid*, παρ. 7-8.

²⁰⁵ *Ibid*, παρ. 10-13.

τελευταία δημιούργησε κοινή εμπορική πολιτική και εξωτερικό δασμολόγιο, γ) τα αντισυμβαλλόμενα μέρη αναγνώρισαν αυτή τη μεταφορά εξουσίας στον τομέα της εμπορικής πολιτικής από το εθνικό στο υπερεθνικό επίπεδο, δ) ενώ και η ίδια η Ε.Ο.Κ. έδειξε τη βούλησή της να δεσμευτεί από την GATT (μέσω των κοινοτικών οργάνων, συμμετέχοντας στις διαπραγματεύσεις κ.α.), το Δ.Ε.Κ. κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι διατάξεις της GATT έχουν δεσμευτική ισχύ τόσο για τα κράτη μέλη όσο και για την Κοινότητα.²⁰⁶

Στη συνέχεια, εξέτασε την πιθανότητα οι διατάξεις της GATT να απονέμουν δικαιώματα και υποχρεώσεις για τους πολίτες της Κοινότητας, τα οποία να μπορούν οι τελευταίοι να επικαλεστούν ενώπιον δικαστηρίων, προκειμένου να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα. Στο σημείο αυτό το Δ.Ε.Κ. έθεσε για πρώτη φορά τα βασικά κριτήρια που θα ελάμβανε υπόψη του εφεξής για να κρίνει, κατά περίπτωση, εάν οι διατάξεις μιας διεθνούς συνθήκης που συνομολογεί η Κοινότητα δύνανται να έχουν τέτοια αποτελέσματα για τους ιδιώτες. Ειδικότερα είπε ότι «είναι αναγκαίο να εξεταστούν ο στόχος, το πνεύμα, το γενικό πλαίσιο και οι όροι της GATT»²⁰⁷.

Εξετάζοντας τις διατάξεις της GATT επί τη βάση των κριτηρίων αυτών, έκρινε ότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις προκειμένου να θεωρηθούν ως έχουσες άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη. Το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι η GATT βασιζόταν στην «*αρχή των διαπραγματεύσεων*», όπως καταδείκνυε η διατύπωση του προοιμίου της, όπου αναφερόταν ότι οι διαπραγματεύσεις διεξάγονται μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, επί τη βάση «*ανταποδοτικών και αμοιβαίως επωφελών διευθετήσεων*». Επιπλέον, ο κοινοτικός δικαστής προσέθεσε και το γεγονός ότι οι διατάξεις της Συμφωνίας GATT χαρακτηρίζονταν από ιδιαίτερη «*ευελιξία*», επιχειρήματα που επανέλαβε πολλές φορές στη νομολογία του και για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε.²⁰⁸ Ουσιαστικά, αναφερόταν στις δυνατότητες που παρέχει η συμφωνία αυτή όσον αφορά παρεκκλίσεις από τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται για τα συμβαλλόμενα μέρη (ρήτρες διασφάλισης, ελαστικότητα μηχανισμού επίλυσης διαφορών κ.α.).²⁰⁹

Ουσιαστικά, το Δικαστήριο απαίτησε μια διάταξη να έχει όντως «άμεση ισχύ», προκειμένου να μπορούν να την επικαλεστούν ιδιώτες ενώπιον δικαστηρίου. Παρά την άρνηση της άμεσης ισχύος, ο κοινοτικός δικαστής αναγνώρισε ότι η

²⁰⁶ Βλ. υπόθεση 21/72 (*International Fruit Company*), *ibid*, παρ. 18.

²⁰⁷ *Ibid*, παρ. 20.

²⁰⁸ *Ibid*, παρ. 21.

²⁰⁹ *Ibid*, παρ. 27.

Κοινότητα δεσμεύεται από τις διατάξεις της GATT 1947, (αν και δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος, παρά μόνο τα κράτη μέλη της) λόγω των αρμοδιοτήτων που τα κράτη μέλη είχαν μεταβιβάσει στην Ε.Ο.Κ. στο πεδίο του εμπορίου και την εγκαθίδρυση του Κοινού Εξωτερικού Δασμολογίου το 1968. Στην υπόθεση *Commission v. Italy*,²¹⁰ το Δ.Ε.Κ. είχε διευκρινίσει ότι η Σ.Ε.Ο.Κ. τοποθετείται πάνω από τη GATT 1947, ως ανώτερη στη νομική ιεράρχηση που έκανε.

Η υπόθεση αυτή, που ήταν η πρώτη που χαρακτήρισε τη φύση και την έκταση των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν τα κράτη μέλη με τις συμφωνίες που συνομολογεί η Κοινότητα,²¹¹ έδωσε την ευκαιρία στον δικαστή του Λουξεμβούργου να προβεί σε μια ενδελεχή εξέταση της άμεσης ισχύος των διατάξεων μιας διεθνούς συνθήκης της Ε.Κ. Επιπλέον, καθιέρωσε την «*αρχή της υπεροχής*» του διεθνούς έναντι του παραγώγου κοινοτικού δικαίου, ιεραρχώντας τις διεθνείς συνθήκες της Κοινότητας πάνω από το παράγωγο κοινοτικό δίκαιο και κάτω από το πρωτογενές, λόγω του «*συνταγματικού χαρακτήρα*»²¹² της Σ.Ε.Κ. Στην υπόθεση *Germany v. Commission*,²¹³ που αφορούσε το κοινοτικό καθεστώς εισαγωγής μπανανών, το Δ.Ε.Κ. πέραν του ότι επιβεβαίωσε ότι διατάξεις της GATT 1947 δεν έχουν άμεση ισχύ, τόνισε ότι ούτε τα κράτη μέλη δεν μπορούσαν να βασιστούν στις διατάξεις της συμφωνίας αυτής.

Ειδικότερα, η δυνατότητα των κρατών μελών να αμφισβητούν κοινοτικές πράξεις ως μη συμβατές με το δίκαιο του Π.Ο.Ε. ήταν κάτι ιδιαίτερος σημαντικό. Με τον τρόπο αυτό, και σε περίπτωση που δεν εμπλέκονταν ατομικά συμφέροντα και δικαιώματα, θα μπορούσαν να εκφράσουν την αντίθεσή τους στις αποφάσεις που λαμβάνει το Συμβούλιο στα πλαίσια της Κοινής Εμπορικής Πολιτικής της Κοινότητας με ειδική πλειοψηφία, και συνεπώς χωρίς να εξασφαλίζεται η σύμφωνη γνώμη όλων των κρατών μελών επί όλων των ζητημάτων.²¹⁴ Ωστόσο, το κοινοτικό δικαστήριο είπε ότι δεν μπορούσε να γίνει κάτι τέτοιο, αφού «*αντά τα χαρακτηριστικά της [GATT], με βάση τα οποία το Δικαστήριο έκρινε ότι ένα άτομο εντός της Κοινότητας δεν μπορεί να την επικαλεστεί ενώπιον δικαστηρίου προκειμένου να αμφισβητήσει τη νομιμότητα κοινοτικής πράξης, επιπλέον αποκλείει το Δικαστήριο από*

²¹⁰ Δ.Ε.Κ., 27.02.1962, υπόθεση 10/61 (*Commission v. Italy*), *Συλλ.* 1961, *σελ.* 1, *παρ.* 7.

²¹¹ Στεφάνου Κ., Φατούρος Αρ., Χριστοδουλίδης Θ. (2001), *op cit*, *σελ.* 485.

²¹² *Ibid*, *σελ.* 487.

²¹³ Δ.Ε.Κ., 05.10.1994, υπόθεση C-280/93 (*Federal Republic of Germany v. Council*), *Συλλ.* 1994, *σελ.* I-4973.

²¹⁴ Antoniadis A. (2007), "The European Union and WTO Law: a nexus of reactive, coactive, and protective approaches", *World Trade Review*, *vol.* 6 (1), *p.p.* 45-87 (49).

το να λαμβάνει υπόψη του διατάξεις της [GATT] προκειμένου να εξετάσει τη νομιμότητα ενός κανονισμού στα πλαίσια προσφυγής κράτους μέλους...».²¹⁵ Επιπλέον, εκτός του ότι οι διατάξεις της GATT 1947 χαρακτηρίζονταν από μεγάλη ευελιξία με τις διαπραγματεύσεις να διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο, πρόσθεσε ότι αυτές δεν ήταν ανεπιφύλακτες, ένα από τα βασικά κριτήρια που έχει θέσει το Δ.Ε.Κ. μέσω της νομολογίας του για την αναγνώριση της άμεσης ισχύος μιας διάταξης διεθνούς συνθήκης.²¹⁶ Έτσι, το Δικαστήριο αρνήθηκε την δυνατότητα αυτή πέραν των ατόμων και στα κράτη μέλη, όπως επιβεβαίωσε με μεταγενέστερες αποφάσεις του,²¹⁷ ενώ επεξέτεινε τη θέση του αυτή και όσον αφορά τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., με την απόφασή του στην υπόθεση *Portugal v. Council*, που θα αναλυθεί στη συνέχεια.

A.1.3 Νομολογία για τις Συμφωνίες Π.Ο.Ε.

Πολλές φορές το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. αποφεύγει να αποφανθεί σχετικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος διατάξεων Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. εάν δεν το ζητήσει ο ίδιος ο εθνικός δικαστής στο προδικαστικό ερώτημα που του απευθύνει.²¹⁸ Παράδειγμα αποτελεί η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *DADI*²¹⁹ του 1999. Στην υπόθεση αυτή η προσφεύγουσα εταιρία υποστήριξε ότι συγκεκριμένες διατάξεις της κοινοτικής οδηγίας που έθετε τις υγειονομικές και ποιοτικές προδιαγραφές για τα γαλακτοκομικά προϊόντα αντέβαινε στη Συμφωνία για τα Υγειονομικά και Φυτοϋγειονομικά Πρότυπα (*Sanitary and Phytosanitary Measures -S.P.S.*), μία εκ των συμφωνιών του Π.Ο.Ε. Ωστόσο, επειδή το εθνικό δικαστήριο στο προδικαστικό ερώτημα που απηύθυνε στον κοινοτικό δικαστή δεν αναφέρθηκε στο ζήτημα της

²¹⁵ Βλ. υπόθ. C-280/93 (*Germany v. Council*), *op cit*, παρ. 109, η υπογράμμιση προστέθηκε.

²¹⁶ *Ibid*, παρ. 110.

²¹⁷ Βλ. Δ.Ε.Κ., 12.12.1995, υπόθεση C-469/93 (*Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Chiquita Italia*), *Συλλ.* 1995, σελ. I-4533, παρ. 26-29, 54-63 - Δ.Ε.Κ., 10.09.1996, υπόθεση C-61/94 [*Commission v. Germany (International Dairy Agreement)*], *Συλλ.* 1996, σελ. I-3989, παρ. 15. - Δ.Ε.Κ., 10.03.1998, υπόθεση C-122/95 (*Federal Republic of Germany v. Council*), *Συλλ.* 1998, σελ. I-973 - Δ.Ε.Κ., 24.10.1973, υπόθ. 9/73 (*Schlueter v. Hauptzollamt Lorrach*), *Συλλ.* 1973, σελ. 1135 - Δ.Ε.Κ., 16.03.1983, υπόθ. 266/81 (*SIOT v. Ministero Italiano*), *Συλλ.* 1983, σελ. 731 - Δ.Ε.Κ., 16.03.1983, υπόθ. 267-269/81 (*Amministrazione delle Finanze v. SPI/SAMI*), *Συλλ.* 1983, σελ. 801.

²¹⁸ Βλ. Π.Ε.Κ., 16.11.1998, υπόθεση T-179/97R (*Government of the Netherlands Antilles v. Council*), *Συλλ.* 1998, σελ. II-1297 - Δ.Ε.Κ., 17.07.1997, υπόθεση C-334/95 (*Krüger GmbH & Co. AG v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*), *Συλλ.* 1997, σελ. I-4517 - Δ.Ε.Κ., 05.07.1994, υπόθεση C-432/92 [*The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd. and Others*], *Συλλ.* 1994, σελ. I-3087 - Π.Ε.Κ., 26.10.2000, T-154/98 (*Asia Motor France SA, Jean-Michael Cesbron, Monin Automobiles SA and Europe v. Commission*), *Συλλ.* 1999, σελ. II-3453.

²¹⁹ Δ.Ε.Κ., 21.09.1999, υπόθεση C-106/97 (*Dutch Antillian Dairy Industry Inc. and Verenigde Douane-Agenten BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*), *Συλλ.* 1999, σελ. I-5983.

άμεσης ισχύος των οικείων διατάξεων της συμφωνίας αυτής, το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι δεν υπήρχε λόγος εξέτασης της νομιμότητας της κοινοτικής οδηγίας υπό το φως των διατάξεων της συμφωνίας.²²⁰

Σε δύο υποθέσεις του 1998, το Δ.Ε.Κ. απέρριψε ως μη σχετικό με την υπόθεση το επιχείρημα ότι μια εκ των συμφωνιών του Π.Ο.Ε. είχε άμεση ισχύ, αποφεύγοντας να αποφανθεί σχετικά. Η υπόθεση *T-Port*²²¹ αφορούσε την επιστροφή τελωνειακών δασμών καταβληθέντων για την εισαγωγή μπανανών από το Εκουαδόρ το 1995. Ο προσφεύγων βασίστηκε σε διατάξεις της Συμφωνίας Πλαισίου για τις Μπανάνες, του Π.Ο.Ε. Ωστόσο, το Εκουαδόρ δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος στην GATT 1947 και συνεπώς πριν το 1996, χρονική περίοδο που αφορούσε η υπόθεση, δεν ήταν μέλος του Π.Ο.Ε. και της GATT 1994. Συνεπώς, το Δ.Ε.Κ. συμπέρανε ότι το άρθρ. 234 Σ.Ε.Κ. δεν είχε εφαρμογή σε περιπτώσεις που αφορούσαν εισαγωγές μπανανών από τρίτη χώρα που δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος σε διεθνή συμφωνία που είχαν συννομολογήσει τα κράτη μέλη της Κοινότητας πριν τη θέση σε ισχύ της Σ.Ε.Κ.²²² Τη στάση αυτή τήρησε και στην υπόθεση *Peacock* το 2000.²²³

Στην υπόθεση *Hermès*,²²⁴ δεν έδωσε σαφή απάντηση αναφορικά με την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. Ειδικότερα, το Δ.Ε.Κ. επεξέτεινε τη δικαιοδοσία του στα πλαίσια του άρθρ. 234 Σ.Ε.Κ. και στις μικτές συμφωνίες εξομοιώνοντάς τις και αυτές με πράξεις των κοινοτικών οργάνων,²²⁵ ενώ επανεξέτασε τη νομολογιακή του θέση σχετικά με την άμεση ισχύ της GATT. Αναφορικά με τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, η γαλλική εταιρία *Hermès* είχε κατοχυρώσει το όνομα και το προϊόν (γραβάτες) «*Hermès*» ως εμπορικό σήμα (trade mark). Το 1995, η εταιρία αυτή είχε την πεποίθηση ότι η ολλανδική εταιρία *FHT* πουλούσε «αντίγραφα» του προϊόντος αυτού παρανόμως, και συνεπώς προσέφυγε κατά αυτής. Το ολλανδικό δικαστήριο έκρινε ότι η *Hermès* είχε βάσιμο επιχείρημα και αποφασίστηκε η απόσυρση από την αγορά 463 γραβατών αυτού του τύπου. Ακολούθησε και δεύτερη προσφυγή, με την οποία η *Hermès* ζήτησε η εναγόμενη εταιρία να έχει χρονικό περιθώριο τριών εβδομάδων το μέγιστο προκειμένου να άρει την πρακτική αυτή

²²⁰ Βλ. υπόθεση C-106/97 (*Dutch Antillian Dairy Industry v. Rijksdienst*), *ibid*, παρ. 57-58.

²²¹ Δ.Ε.Κ., 10.03.1998, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-364 & 365/95 (*T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*), *Συλλ.* 1998, σελ. I-1023.

²²² *Ibid*, παρ. 65.

²²³ Δ.Ε.Κ., 19.10.2000, υπόθεση C-339/98 (*Peacock AG v. Hauptzollamt Paderborn*), *Συλλ.* 2000, σελ. I-8947.

²²⁴ Δ.Ε.Κ., 16.06.1998, υπόθεση C-53/96 (*Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*), *Συλλ.* 1998, σελ. I-3603.

²²⁵ Rideau J. (2002), *Droit Institutionnel de l'Union et des Communautés Européenes*, 4e ed., σελ. 852.

(revocation), σύμφωνα με τη διάταξη του άρθ. 50(6) της Συμφωνίας για τα Δικαιώματα Πνευματικής Ιδιοκτησίας (TRIPs).²²⁶ Ο εθνικός δικαστής απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ.

Στο σημείο αυτό σημασία έχει η γνώμη που διατύπωσε ο Γενικός Εισαγγελέας Tesauro. Στο σκεπτικό του, αναφέρθηκε σε μια επιχειρηματολογία που υποστηρίζει την διασταλτική ερμηνεία του άρθ. 243 Σ.Ε.Κ.,²²⁷ ώστε να καλύψει και την υπό εξέταση υπόθεση, καταλήγοντας στο συμπέρασμα αυτό βασιζόμενος στη διεθνή προσωπικότητα και ευθύνη της Κοινότητας καθώς και την υποχρέωση στενής συνεργασίας μεταξύ υπερεθνικών και εθνικών οργάνων. Ακολούθως αναφέρθηκε στο κεντρικό ζήτημα της άμεσης ισχύος του άρθ. 50(6) TRIPs στην κοινοτική έννομη τάξη. Τόνισε ότι στην εξεταζόμενη υπόθεση θα πρέπει να αναγνωριστεί η άμεση ισχύς της διάταξης αυτής από το Δ.Ε.Κ.,²²⁸ ενώ θέλησε να τονίσει τη διαφορά μεταξύ του νομικού και του πολιτικού συστήματος ασκώντας κριτική στην ομόφωνη απόφαση με την οποία το Συμβούλιο κατά τη συνομολόγηση των Συμφωνιών του Γύρου της Ουρουγουάης αρνήθηκε ρητώς την ύπαρξη άμεσης ισχύος των εν λόγω συμφωνιών.²²⁹

Επιπλέον, τόνισε τη δυνατότητα συγκεκριμένων διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., συμπεριλαμβανομένης εκείνης του άρθ. 50(6) TRIPs, να ερμηνευθούν ως

²²⁶ Το άρθ. 50 TRIPs ορίζει στις παρ. 1-3 ότι: «Οι δικαστικές αρχές έχουν την εξουσία να διατάζουν τη λήψη έγκαιρων και αποτελεσματικών προσωρινών μέτρων [...] να υιοθετήσουν προσωρινά μέτρα *inaudita altera parte* [...] να ζητήσουν από τον αιτούντα να παράσχει κάθε διαθέσιμη απόδειξη προκειμένου να βεβαιωθούν ότι ο αιτών είναι ο νόμιμος κάτοχος του δικαιώματος που παραβιάζεται», στην παρ. 6 αυτού αναφέρεται ότι «...προσωρινά μέτρα που λαμβάνονται επί τη βάση των παραγράφων 1 και 2 θα πρέπει, έπειτα από αίτημα του αμυνόμενου, να άρωνται ή εναλλακτικά να παύουν να έχουν ισχύ, εάν οι διαδικασίες που οδηγούν στη λήψη μιας απόφασης επί της υποθέσεως δεν περατωθούν εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, το οποίο καθορίζεται από την δικαστική αρχή που διατάσσει τη λήψη των μέτρων εφόσον προβλέπεται από το δίκαιο ενός κράτους μέλους ή [...] να μην υπερβαίνει τις 20 εργάσιμες ημέρες ή τις 31 ημερολογιακές ημέρες...» - Βλ. Agreement Establishing the World Trade Organisation, 15.04.1994, Annex 1C, *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, Part III «Enforcement of Intellectual Property Rights», Section 1: General Obligations, p. 341-342 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).

²²⁷ Το άρθ. 234 Σ.Ε.Κ. ορίζει ότι: «Το Δικαστήριο αποφαινεται με προδικαστικές αποφάσεις: α) επί της ερμηνείας της παρούσας συνθήκης· β) επί του κύρους και της ερμηνείας των πράξεων των οργάνων της Κοινότητας και της ΕΚΤ· γ) επί της ερμηνείας των καταστατικών των οργανισμών που ιδρύθηκαν με πράξη του Συμβουλίου, εφόσον το προβλέπουν τα εν λόγω καταστατικά. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα, δύναται, αν κρίνει ότι απόφαση επί του ζητήματος είναι αναγκαία για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο για να αποφανθεί επ' αυτού. Δικαστήριο κράτους μέλους, ενώπιον του οποίου ανακύπτει τέτοιο ζήτημα σε εκκρεμή υπόθεση και του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου, οφείλει να παραπέμψει το ζήτημα στο Δικαστήριο» - στο Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. (2003), *op cit*, σελ. 171.

²²⁸ Προτάσεις Γ.Ε. Tesauro, 13.11.1997, στην υπόθ. C-53/96 (*Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*), *op cit*, παρ. 20-21.

²²⁹ Βλ. Προτάσεις Γ.Ε. Tesauro, 13.11.1997, στην υπόθ. C-53/96 (*Hermès*), *ibid*, παρ. 23-25.

έχουσες άμεση ισχύ.²³⁰ Συνεχίζοντας, έκανε μια σύγκριση της GATT 1947 και του Π.Ο.Ε., προκειμένου να εντοπίσει τις αλλαγές που είχαν επέλθει και κατά πόσο αυτές επέβαλαν μια αλλαγή στην πάγια νομολογιακή θέση του Δ.Ε.Κ. αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος. Μέσα από τη σύγκριση αυτή, διαπίστωσε ότι υπήρξε μια αντιστροφή της σχέσης κανόνα και εξαιρέσεων, ενώ ο νέος μηχανισμός επίλυσης διαφορών ήταν αυστηρότερος και περισσότερο δεσμευτικός για τα συμβαλλόμενα μέρη. Αναφερόμενος στα επιχειρήματα που είχε χρησιμοποιήσει το Δ.Ε.Κ. προκειμένου να αιτιολογήσει τη θέση του ότι η GATT 1947 δεν έχει άμεση ισχύ, τόνισε ότι αυτά δεν μπορούσαν να ισχύσουν και για τον Π.Ο.Ε.²³¹

Τέλος, δεν παρέλειψε να αναφερθεί στην αρχή της αμοιβαιότητας, η απουσία της οποίας αποτελεί ένα από τα βασικά επιχειρήματα του Δ.Ε.Κ. για την άρνηση της άμεσης ισχύος των συμφωνιών του Π.Ο.Ε., και διερωτήθηκε κατά πόσο το επιχείρημα αυτό μπορεί να αιτιολογήσει την άρνηση αυτή αφού, όπως είπε, το Δ.Ε.Κ. δεν έχει τηρήσει μια συνεπή στάση όσον αφορά το ρόλο της αμοιβαιότητας στην αναγνώριση της άμεσης ισχύος διατάξεων διεθνών συνθηκών,²³² κάτι που προκύπτει από την ανάλυση της εξέλιξης της νομολογίας του Δικαστηρίου στο Πρώτο Μέρος της παρούσας εργασίας, όσον αφορά το ζήτημα της άμεσης ισχύος των συμφωνιών σύνδεσης και των εμπορικών συμφωνιών της Κοινότητας.

Περνώντας στην απόφαση του Δ.Ε.Κ., το τελευταίο έκρινε ότι είχε αρμοδιότητα να αποφανθεί περί της ερμηνείας του άρθ. 50(6) TRIPs, αφού η διάταξη του άρθρου αυτού ερμηνεύεται με τον ίδιο τρόπο που έχει ερμηνευθεί η διάταξη του άρθ. 99 του Κανονισμού αρ. 40/94/Ε.Κ. σχετικά με τα εμπορικά σήματα, όπου γίνεται αναφορά στη δυνατότητα λήψης προσωρινών προστατευτικών μέτρων. Επιπλέον είπε ότι το εθνικό δικαστήριο έκρινε ότι το Δ.Ε.Κ. ήταν αρμόδιο εν προκειμένω να ερμηνεύσει τη διάταξη αυτή.²³³ Το Δ.Ε.Κ. είπε ότι δεν ήταν αναγκαία η εξέταση του ζητήματος της άμεσης ισχύος της διάταξης της TRIPs προκειμένου να επιλυθεί η διαφορά, αποφεύγοντας έτσι να αποσαφηνίσει το καθεστώς των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη. Ειδικότερα το Δ.Ε.Κ. είπε ότι «*παρά το ότι το ζήτημα της άμεσης ισχύος του άρθρου 50 της Συμφωνίας TRIPs αμφισβητήθηκε, το ΔΕΚ δεν χρειάζεται να αποφανθεί αναφορικά με αυτό, παρά μόνο να απαντήσει στο ερώτημα ερμηνείας που υπεβλήθη από το εθνικό δικαστήριο ώστε*

²³⁰ Βλ. Προτάσεις Γ.Ε. Tesauro, 13.11.1997, στην υπόθ. C-53/96 (*Hermès*), *ibid*, παρ.27, 36.

²³¹ *Ibid*, παρ. 28-30.

²³² *Ibid*, παρ. 31-34.

²³³ Βλ. υπόθ. C-53/96 (*Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*), *op cit*, παρ. 34.

αυτό να μπορέσει να ερμηνεύσει τους ολλανδικούς διαδικαστικούς κανόνες υπό το φως του άρθρου αυτού». ²³⁴ Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι το Δ.Ε.Κ. έδειξε να επανεξετάζει την διαμορφωθείσα νομολογία του σχετικά με την άμεση ισχύ της GATT 1947. ²³⁵

Γενικότερα, μετά την ολοκλήρωση των πολυμερών διαπραγματεύσεων του Γύρου της Ουρουγουάης, υπήρξε μεγάλος αριθμός προδικαστικών ερωτημάτων προς τα κοινοτικά δικαστήρια αναφορικά με την ύπαρξη άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. ²³⁶ Πολυαναμενόμενη ήταν η απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Portugal v. Council*. ²³⁷ Στην υπόθεση αυτή, το Δ.Ε.Κ. δεν άλλαξε τη βασική του θέση, επεκτείνοντάς την και στις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. Καθορίζοντας ένα τεστ δύο σταδίων, αρχικά εξέτασε τη φύση, το σκοπό και το πλαίσιο της συμφωνίας γενικά και στη συνέχεια εξέτασε το γράμμα, το αντικείμενο και το σκοπό της υπό εξέταση διάταξης, κρίνοντας ότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις του πρώτου σταδίου. Το Δ.Ε.Κ. αρνήθηκε ότι ο Μηχανισμός Επίλυσης Διαφορών (Μ.Ε.Δ. εφεξής) του Π.Ο.Ε. υποχρεώνει την Ε.Κ. να εφαρμόζει τις αποφάσεις του δίνοντάς τους άμεση ισχύ στο εσωτερικό της. Επιπλέον, αρνήθηκε την πιθανότητα να κάνει κάτι τέτοιο αυτόνομα ελλείψει αμοιβαιότητας. ²³⁸ Ωστόσο, το Δ.Ε.Κ. αναγνώρισε με τη νομολογία του κάποιες εξαιρέσεις στον γενικό αυτό κανόνα, σχετικά με την πιθανότητα οι κανόνες του Π.Ο.Ε. να αποτελέσουν βάση εξέτασης της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων. ²³⁹

Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, αυτή αφορούσε προσφυγή της Πορτογαλίας στο Δ.Ε.Κ., με σκοπό την ακύρωση της Απόφασης 96/386/Ε.Κ. του Συμβουλίου της 26.02.1996. Με την απόφαση αυτή το Συμβούλιο υιοθέτησε δύο «Memoranda of Understanding», ένα με το Πακιστάν και άλλο ένα με την Ινδία, αναφορικά με την πρόσβαση στην αγορά για τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα. Αυτά υπεγράφησαν στα πλαίσια του Γύρου της Ουρουγουάης, χωρίς ωστόσο να αποτελούν συμφωνίες του Π.Ο.Ε. επισήμως. Όταν ψηφίστηκε η απόφαση αυτή, η Πορτογαλία ψήφισε εναντίον. Το 1996, η Πορτογαλία προσέφυγε κατά του

²³⁴ Βλ. υπόθ. C-53/96 (*Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*), *ibid*, παρ. 35.

²³⁵ Βλ. μεταξύ άλλων προαναφερθείσες υποθέσεις 21-24/72 (*International Fruit Company*), *op cit*, παρ. 19-27 και C-280/93 (*Germany v. Council*), *op cit*, παρ. 106-110.

²³⁶ Βλ. Δ.Ε.Κ., 17.07.1997, υπόθεση C-183/95 (*Affish v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*), *Συλλ.* 1997, σελ. I-4315 – Δ.Ε.Κ., 22.06.2000, υπόθεση C-147/96 (*Netherlands v. Commission*), *Συλλ.* 2000, σελ. I-4723.

²³⁷ Δ.Ε.Κ., 23.11.1999, υπόθεση C-149/96 (*Portugal v. Council*), *Συλλ.* 1999, σελ. I-8395.

²³⁸ Leal-Arcas R. (2003), “The European Court of Justice and the EC External Trade Relations: A Legal Analysis of the Court’s Problems with Regard to International Agreements”, *Nordic Journal of International Law*, vol. 72(2), p.p. 215–251, σελ. 243.

²³⁹ Griller S. (2000), *op cit*, σελ. 441.

Συμβουλίου, ζητώντας την ακύρωση της απόφασης του επειδή υπήρξε παραβίαση συγκεκριμένων κανόνων και αρχών της GATT 1994 και του κοινοτικού δικαίου. Ως προς τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., υποστήριξε ότι με βάση την ήδη διαμορφωθείσα νομολογία του Δικαστηρίου στο πεδίο αυτό (βλ. υποθέσεις Fediol/Nakajima), το ΔΕΚ μπορεί να ελέγξει τη νομιμότητα κοινοτικών πράξεων επί τη βάση διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. εάν αποσκοπούν στην εφαρμογή μιας ειδικής υποχρέωσης που αναλήφθηκε στα πλαίσια της GATT ή σε περίπτωση που οι πράξεις αυτές αναφέρονται ρητώς σε συγκεκριμένες διατάξεις της GATT.²⁴⁰

Η Πορτογαλία τόνισε ότι η υπόθεση που βρισκόταν ενώπιον του ΔΕΚ δεν αφορούσε συμφωνίες της GATT 1947, αλλά συμφωνίες στα πλαίσια του Π.Ο.Ε., οι οποίες εισήγαγαν σημαντικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με την παλαιότερη GATT, και ότι αυτό που έπρεπε να απαντηθεί ήταν το ερώτημα σχετικά με τις προϋποθέσεις υπό τις οποίες ένα κράτος-μέλος θα μπορούσε να επικαλεστεί αποφάσεις του Π.Ο.Ε. για την αμφισβήτηση της νομιμότητας κοινοτικής πράξης.

Ο δικαστής του Δ.Ε.Κ., Allan Rosas, είπε ότι «η απόφαση [...] δεν παρουσιάζει τις συμφωνίες στα πλαίσια του ΠΟΕ ως μη έχουσες ισχύ υπό το κοινοτικό δίκαιο [...] μπορεί να έχουν «έμμεση ισχύ», κάτι που συνεπάγεται υποχρέωση των εσωτερικών δικαστηρίων των κρατών-μελών να ερμηνεύουν το εθνικό δίκαιο υπό το φως του δικαίου του ΠΟΕ.».²⁴¹ Πέραν αυτού, το ΔΕΚ υπενθύμισε ότι οι διεθνείς συμφωνίες υπερέχουν του παραγώγου δικαίου της Ε.Κ. και συνεπώς θα πρέπει οι διατάξεις τους να ερμηνεύονται με τρόπο όσο το δυνατόν πιο συμβατό με τις συμφωνίες αυτές, ενώ σε περίπτωση μη ομοιόμορφης εφαρμογής τους στα κράτη-μέλη δύναται να γίνει προσφυγή στο ΔΕΚ.

Το ΔΕΚ, επεκτείνοντας τη νομολογία International Fruit Company στον Π.Ο.Ε., τόνισε ότι «οι Συμφωνίες στα πλαίσια του ΠΟΕ δεν συμπεριλαμβάνονται στους κανόνες υπό το φως των οποίων το Δικαστήριο εξετάζει τη νομιμότητα μέτρων υιοθετηθέντων από τα κοινοτικά όργανα».²⁴² Το Δικαστήριο συνεχίζοντας απέρριψε τους ισχυρισμούς της Πορτογαλίας ότι υπήρχαν εξαιρετικές περιπτώσεις που επέτρεπαν την αναγνώριση άμεση ισχύος, ενώ έδωσε μια διαφορετική αιτιολόγηση της θέσης του αυτής με δεδομένο ότι η απόφαση αφορά το διάδοχο οργανισμό της GATT 1947, τον Π.Ο.Ε. Η αιτιολόγηση του Δικαστηρίου αφορά αφενός το επίπεδο

²⁴⁰ Βλ. υπόθ. C-149/96 (*Portugal v. Council*), *op cit*, παρ. 30.

²⁴¹ Rosas A. (2000), ‘‘Annotation of Case C-149/96’’, *Common Market Law Review*, vol. 37, p.p. 797-816 (814).

²⁴² Βλ. υπόθ. C-149/96 (*Portugal vs. Council*), *op cit*, παρ. 47.

του διεθνούς δικαίου και του δικαίου ΠΟΕ και αφετέρου την εφαρμογή των Συμφωνιών του ΠΟΕ στην κοινοτική έννομη τάξη.²⁴³

Αναφορικά με το πρώτο μέρος της ανάλυσης, το ΔΕΚ ανέφερε ότι τα συμβαλλόμενα μέρη σε μια συμφωνία μπορούν να καθορίσουν μόνα τους εάν οι διατάξεις της θα έχουν άμεση ισχύ στην εσωτερική τους έννομη τάξη, δίνοντας έμφαση στη βούλησή τους. Όσον αφορά την εφαρμογή των συμφωνιών του ΠΟΕ στην κοινοτική έννομη τάξη, αφού είπε ότι διέφεραν από τις συμφωνίες της GATT (αυστηρότερα μέτρα διασφάλισης, σύστημα επίλυσης διαφορών), είπε ότι αφήνουν περιθώριο διαπραγματεύσεως μεταξύ των συμβαλλομένων μερών, με τον Π.Ο.Ε. να αποτελεί ένα forum διακυβερνητικών διαπραγματεύσεων.²⁴⁴ Επιπλέον τόνισε ότι οι συμφωνίες αυτές δεν προέβλεπαν τον τρόπο εφαρμογής τους στο εσωτερικό των κρατών,²⁴⁵ αλλά το άφηνε στη διακριτική τους ευχέρεια. Η απόφαση αυτή αποσαφήνισε κάποια ζητήματα αναφορικά με το καθεστώς των συμφωνιών του ΠΟΕ, ωστόσο φάνηκε να μην εκτιμά τη σημασία των συμφωνιών αυτών ως περιορισμών για τις πράξεις των κοινοτικών οργάνων και τη δυνατότητα των κρατών-μελών και των πολιτών να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα των πράξεων αυτών.

Στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει αναφορά στη θέση που διατύπωσε ο Δικαστής A. G. Saggio, αναφερόμενος στο νομικό καθεστώς, στη φύση των συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και στην αρχή της αμοιβαιότητας. Βασικά, διερωτήθηκε για ποιο λόγο πρέπει η δυνατότητα αμφισβήτησης της νομιμότητας των κοινοτικών πράξεων από ένα κράτος μέλος να συνδέεται με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των συμφωνιών στα πλαίσια του ΠΟΕ, λέγοντας ότι οι τελευταίες θα έπρεπε να μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως πηγές αρχών για την εξέταση της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων, ως *paramètres de légalité* του παράγωγου κοινοτικού δικαίου.²⁴⁶ Στη συνέχεια τόνισε ότι το σύστημα επίλυσης διαφορών του Π.Ο.Ε. είναι καθαρά μη δικαστηριακού χαρακτήρα και επομένως δεν τίθεται θέμα υποσκέλισης του ΔΕΚ, ενώ τέλος αναφορικά με την αμοιβαιότητα τόνισε ότι το γεγονός ότι κάποια εκ των μελών του ΠΟΕ δεν εφαρμόζουν αποτελεσματικά τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν στα πλαίσια των συμφωνιών του, επιτρέπει στην Κοινότητα να κάνει το ίδιο.²⁴⁷

²⁴³ Rosas A. (2000), *op cit*, σελ. 806.

²⁴⁴ Βλ. υπόθ. C-149/96 (*Portugal vs. Council*), *op cit*, παρ. 42.

²⁴⁵ Rosas A. (2000), *op cit*, σελ. 808.

²⁴⁶ Προτάσεις Γ.Ε. Saggio, 25.02.1999, στην υπόθ. C-149/96 (*Portugal v. Council*), *op cit*, παρ. 18.

²⁴⁷ *Ibid*, παρ. 21.

Συγκριτικά με την απόφαση στην υπόθεση International Fruit Company, στην υπόθεση Portugal v. Council το ΔΕΚ ανέφερε μεν τη βασική θέση που είχε διατυπώσει και τότε διαφοροποιώντας δε την αιτιολόγησή της, δίνοντας πλέον έμφαση όχι στην «μεγάλη ευελιξία» των διατάξεων της GATT και το σύστημα επίλυσης διαφορών, αλλά στη φύση του ΠΟΕ ως forum διαπραγματεύσεων που αποσκοπεί σε ένα σύστημα ανταποδοτικότητας και αμοιβαίως επωφελών ρυθμίσεων. Αυτό προέκυψε από την ερμηνεία του άρθ. 22(2) του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών του Π.Ο.Ε., το οποίο προβλέπει τη δυνατότητα υιοθέτησης προσωρινών μέτρων έπειτα από διαπραγματεύσεις, σε περίπτωση που ένα συμβαλλόμενο μέρος δεν μπορεί να εφαρμόσει άμεσα απόφαση panel. Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι αν και το Δ.Ε.Κ. έχει κρίνει ότι οι διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. δεν είναι επαρκώς σαφείς και ανεπιφύλακτες ώστε να έχουν άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη, σε δύο υποθέσεις φάνηκε κάποιες διατάξεις των συμφωνιών αυτών να τις θεωρεί σαφέστερες από διατάξεις του κοινοτικού δικαίου.²⁴⁸

Η υπόθεση *Schieving-Nijstad*²⁴⁹ αφορούσε προδικαστικό ερώτημα ολλανδικού δικαστηρίου προς το Δ.Ε.Κ., σε διαφορά μεταξύ του κ. Groenvelde που είχε την πνευματική ιδιοκτησία του σήματος “Route 66”, και της εταιρίας Schieving-Nijstad, που έκανε χρήση του σήματος αυτού στη δισκοθήκη που διατηρούσε στο Mappel της Ολλανδίας, χωρίς την άδεια του νομίμου κατόχου.²⁵⁰ Το εθνικό δικαστήριο ζήτησε από το Δ.Ε.Κ. να ερμηνεύσει το άρθ. 50(6) TRIPs ώστε να αποφανθεί περί της άμεσης ισχύος αυτού. Το Δ.Ε.Κ. επανέλαβε τη θέση που διατύπωσε και στις υποθέσεις Dior και Assco διευκρινίζοντας περαιτέρω το ρόλο των εθνικών δικαστηρίων. Προς την κατεύθυνση αυτή το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι κατά την ερμηνεία της εθνικής νομοθεσίας υπό το φως του άρθ. 50 TRIPs σε τομείς που έχει ήδη ρυθμίσει η Κοινότητα, οι δικαστικές αρχές των κρατών μελών πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους «όλες τις περιστάσεις της εξεταζόμενης υπόθεσης, ώστε να διασφαλίσουν την ύπαρξη ισορροπίας μεταξύ των αντικρουόμενων δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του κατέχοντος το δικαίωμα και του αμυνόμενου».²⁵¹

²⁴⁸ Βλ. Δ.Ε.Κ., 17.10.1995, υπόθεση C-70/94 (*Werner v. Germany*), Συλλ. 1995, σελ. I-3189, παρ. 23 και Δ.Ε.Κ., 17.10.1995, υπόθεση C-83/94 (*Criminal Proceedings against P. Leifer and Others*), Συλλ. 1995, σελ. I-3231, παρ. 24.

²⁴⁹ Δ.Ε.Κ., 13.09.2001, υπόθεση C-89/99 (*Schieving-Nijstad and others v. Robert Groenvelde*), Συλλ. 2001, σελ. I-5851.

²⁵⁰ *Ibid*, παρ. 19-23.

²⁵¹ *Ibid*, παρ. 54.

Η απόφαση του δικαστηρίου στη υπόθεση *Netherlands v. European Parliament/Council* του 2001,²⁵² καταδεικνύει με σαφήνεια την πρόθεση του κοινοτικού δικαστή να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ διατάξεων διεθνών συνθηκών μικτού τύπου που συνομολογεί η Ε.Κ., με μόνη εξαίρεση τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., οι οποίες έχει κρίνει ότι δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν από ιδιώτες ως βάση αμφισβήτησης της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων.²⁵³ Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως της Ολλανδίας κατά της κοινοτικής οδηγίας 98/44/Ε.Κ., που αφορούσε την προσέγγιση των εθνικών νομοθεσιών των κρατών μελών της Ε.Κ. για την καλύτερη έννομη προστασία των βιοτεχνολογικών εφευρέσεων, λόγω μη συμβατότητάς της με τις διεθνείς υποχρεώσεις της Κοινότητας, όπως αυτές απορρέουν από διατάξεις της TRIPs, της Συμφωνίας περί Τεχνικών Εμποδίων στο Εμπόριο (Τ.Ε.Ε.) και της Σύμβασης περί Βιολογικής Ποικιλομορφίας (Σ.Β.) που υπεγράφη στο Ρίο ντε Ιανέιρο το 1992. Το Συμβούλιο αντέτεινε ότι «η νομιμότητα κοινοτικής πράξης μπορεί να αμφισβητηθεί λόγω παραβάσεως διεθνών συμφωνιών [...] μόνο εφόσον οι διατάξεις των συμφωνιών αυτών επάγονται άμεσο αποτέλεσμα».²⁵⁴

Συνεπώς, στην υπόθεση αυτή που πέραν μιας πολυμερούς περιβαλλοντικής συμφωνίας, εμπλέκονταν και κάποιες εκ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., το Δ.Ε.Κ. είχε τη δυνατότητα να κάνει μια σαφή διάκριση των συμφωνιών αυτών σε σχέση με τις υπόλοιπες κοινοτικές συμφωνίες αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος διατάξεών τους στην κοινοτική έννομη τάξη.

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ενός τμήματος της απόφασης του Δ.Ε.Κ. στο οποίο φαίνεται η διαφοροποιημένη αντιμετώπιση των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. απ' το Δ.Ε.Κ.:

«52. Κατ' αρχήν, ως γνωστόν, η νομιμότητα κοινοτικής πράξεως δεν εξαρτάται από το αν συνάδει προς διεθνή σύμβαση, συμβαλλόμενο μέρος της οποίας δεν είναι η Κοινότητα [...] Η νομιμότητά της δεν μπορεί περαιτέρω να εκτιμάται υπό το φως πράξεων του διεθνούς δικαίου, οι οποίες δεν καταλέγονται κατ' αρχήν, όπως συμβαίνει με τη Συμφωνία [Π.]Ο.Ε. και τις αποτελούσες τμήμα αυτής Συμφωνίες Δ.Ι.Τ.Ε. [TRIPs] και Τ.Ε.Ε., λόγω της φύσεως και της οικονομίας τους, στους κανόνες βάσει

²⁵² Δ.Ε.Κ., 09.10.2001, υπόθεση C-377/98 (*Netherlands v. European Parliament/Council*), Συλλ. 2001, σελ. I-7079.

²⁵³ Βλ. Δ.Ε.Κ., 08.01.2002, υπόθεση C-428/99, (*H. Van de Bor BV v. Voedselvoorzieningsin*), Συλλ. 2002, σελ. I-127 – Π.Ε.Κ., 07.03.2002, υπόθεση T-212/99 (*Intervet International BV formerly Hoechst Roussel Vet GmbH v. Commission*), Συλλ. 2002, σελ. II-1445.

²⁵⁴ Βλ. υπόθ. C-377/98 (*Netherlands v. EP/Council*), *op cit*, παρ. 50-51.

των οποίων το Δικαστήριο ελέγχει τη νομιμότητα των πράξεων των κοινοτικών οργάνων...

53. ...σε αντίθεση με τη Συμφωνία [Π.]Ο.Ε., η Σ.Β., η οποία δεν θεμελιώνεται αυστηρά στην αρχή της αμοιβαιότητας και των αμοιβαίων πλεονεκτημάτων [...], δεν μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο εφαρμογής αυτού του αποκλεισμού.

54. Ακόμη και αν υποτεθεί [...] ότι η Σ.Β. περιλαμβάνει διατάξεις στερούμενες άμεσου αποτελέσματος, [...] τούτο δεν συνιστά εμπόδιο για τον εκ μέρους του δικαστή έλεγχο της τηρήσεως των υποχρεώσεων που υπέχει η Κοινότητα ως συμβαλλόμενο μέρος της...».²⁵⁵

Το Π.Ε.Κ. κλήθηκε να απαντήσει και αυτό στο ζήτημα της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., σε τρεις παρόμοιες υποθέσεις του 2001, την *Cordis*,²⁵⁶ την *T.Port*²⁵⁷ και την *Bocchi*.²⁵⁸ Η *T.Port* αφορούσε την εξέταση και ερμηνεία κάποιων εκ των διατάξεων της Γ.Σ.Δ.Ε./GATT 1994, της Γ.Σ.Ε.Υ./GATS για τις υπηρεσίες και της Συμφωνίας για τις Διαδικασίες Αδειοδότησης Εισαγωγών (Agreement on Import Licensing Procedures – A.I.L.P.), προκειμένου να κρίνει εάν αυτές πληρούσαν τις προϋποθέσεις ώστε να έχουν άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη. Η υπόθεση αυτή αφορούσε το καθεστώς εισαγωγής μπανανών στην Κοινότητα, με την εταιρία *T.Port* να έχει προσφύγει στο Δ.Ε.Κ. και το 1998 για παρόμοιο ζήτημα. Στη συγκεκριμένη υπόθεση η προσφεύγουσα εταιρία πραγματοποίησε αίτηση αποζημίωσης από την Κοινότητα, λόγω ζημίας που υπέστη από τον καταμερισμό των ετήσιων ποσοτώσεων εισαγωγής μπανανών. Το Π.Ε.Κ. αρνήθηκε κατηγορηματικά την ύπαρξη άμεσης ισχύος των διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., επί τη βάση των οποίων προσέφυγε η εταιρία *T. Port*.²⁵⁹ Στο ίδιο συμπέρασμα κατέληξε και στα πλαίσια των άλλων δύο υποθέσεων.²⁶⁰

Δύο περίπου μήνες αργότερα, το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να εξετάσει άλλη μια φορά τη συμβατότητα του καθεστώτος εισαγωγής μπανανών στην Κοινότητα με κανόνες

²⁵⁵ Βλ. υπόθ. C-377/98 (*Netherlands v. EP/Council*), *ibid*, παρ. 52-54.

²⁵⁶ Π.Ε.Κ., 20.03.2001, υπόθεση T-18/99 (*Cordis Obst und Gemüse Großhandel GmbH v. Commission*), *Συλλ.* 2001, σελ. II-913.

²⁵⁷ Π.Ε.Κ., 20.03.2001, υπόθεση T-52/99 (*T. Port GmbH & Co. K.G. v. Commission*), *Συλλ.* 2001, σελ. II-981.

²⁵⁸ Π.Ε.Κ., 20.03.2001, υπόθεση T-30/99 (*Bocchi Food and Trade International GmbH v. Commission*), *Συλλ.* 2001, σελ. II-943.

²⁵⁹ Βλ., υπόθ. T-52/99 (*T. Port GmbH & Co. K.G. v. Commission*), παρ. 58-60.

²⁶⁰ Βλ. υπόθ. T-30/99 (*Bocchi Food and Trade International GmbH v. Commission*), *op cit*, παρ. 63-65 και υπόθ. T-18/99 (*Cordis Obst und Gemüse Großhandel GmbH v. Commission*), *op cit*, παρ. 58-60.

του Π.Ο.Ε., στην υπόθεση *OGT*.²⁶¹ Το προδικαστικό ερώτημα που κλήθηκε να απαντήσει το Δ.Ε.Κ. αφορούσε την ερμηνεία των άρθ. Ι και XIII της GATT 1994. Η υπόθεση αφορούσε ζημία της προσφεύγουσας εταιρίας λόγω πρόσθετων δασμών εισαγωγής μπανανών από το Εκουαδόρ. Το panel, που είχε συσταθεί με αίτημα του Εκουαδόρ, διαπίστωσε ότι το νέο σύστημα εμπορίου μπανανών μεταξύ της Ε.Κ. και τρίτων χωρών, που εισήχθη με τον Κανονισμό αρ. 1637/98/Ε.Κ. που αντικατέστησε τον προηγούμενο, συνέχισε να αντιβαίνει στην GATT 1994 παραβιάζοντας τα άρθ. Ι(1) και XIII αυτής. Ωστόσο, το Δ.Ε.Κ. αρνήθηκε την ύπαρξη άμεσης ισχύος των άρθρων αυτών.²⁶²

Ιδιαίτερως σημαντική είναι η απόφαση του Δικαστηρίου και ειδικότερα η γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα στην υπόθεση *Omega*.²⁶³ Η εν λόγω υπόθεση αφορούσε προσφυγή, της αεροπορικής εταιρίας Omega, με την τελευταία να ζητά την ακύρωση του Κανονισμού αρ. 925/99/Ε.Κ., περί της ηχορύπανσης από τα αεροσκάφη. Συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι ο κανονισμός αυτός έπρεπε να ακυρωθεί, επειδή ήταν αντίθετος προς τις σχετικές διατάξεις της Συμφωνίας περί των Τεχνικών Εμποδίων στο Εμπόριο (*Agreement on Technical Barriers to Trade – A.T.B.T.*), μία εκ των συμφωνιών του Π.Ο.Ε., αφού εισήγαγε νέα κριτήρια υπερσκελίζοντας τα ισχύοντα διεθνή standards. Συνεπώς, το ζήτημα που τέθηκε ήταν η ερμηνεία των οικείων άρθρων της συμφωνίας από το Δ.Ε.Κ., προκειμένου να αποφανθεί υπέρ ή κατά της ύπαρξης άμεσης ισχύος τους στην κοινοτική έννομη τάξη. Η προσφεύγουσα εταιρία, γνωρίζοντας τη στάση που τηρεί το Δ.Ε.Κ. σε παρόμοιες υποθέσεις, τόνισε ότι ακόμα κι αν το Δ.Ε.Κ. αποκλείει κατ' αρχήν την ύπαρξη άμεσης ισχύος των διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., πάραυτα θα πρέπει να εξετάσει συγκεκριμένες διατάξεις του δικαίου του Π.Ο.Ε. προκειμένου να κρίνει εάν πληρούν στην προκειμένη περίπτωση τα κριτήρια που έχει θέσει μέσω της νομολογίας του ώστε να αποδώσει άμεση ισχύ σε μια διάταξη διεθνούς συμφωνίας.²⁶⁴ Αυτό που ουσιαστικά ζήτησε η Omega ήταν το Δ.Ε.Κ. να προβεί σε μια *ad hoc* εξέταση των συγκεκριμένων διατάξεων της Σ.Τ.Ε.Ε. και υπό το φως των δεδομένων της παρούσας υπόθεσης να αποφανθεί σχετικά με το ζήτημα της

²⁶¹ Δ.Ε.Κ., 02.05.2001, υπόθεση C-307/99 (*OGT Fruchthandelsgesellschaft mbH v. Hauptzollamt Hamburg-St. Annen*), *Συλλ.* 2001, *σελ.* I-3159.

²⁶² *Ibid*, *παρ.* 30-31.

²⁶³ Δ.Ε.Κ., 12.03.2002, υπόθεση C-27 & 122/00 (*The Queen v. Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions ex parte Omega Air Ltd.; Omega Air Ltd., Aero Engines Ireland Ltd., Omega Aviation Services Ltd. v. Irish Aviation Authority*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* I-2569.

²⁶⁴ *Ibid*, *παρ.* 85-88.

άμεσης ισχύος, ακολουθώντας τη λογική μιας case-by-case εξέτασης της άμεσης ισχύος διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. χωρίς να τις αποκλείει συλλήβδην από ένα τέτοιο status.

Στις προτάσεις του, ο Γ.Ε. Aber. Ο Γ.Ε. ενέμεινε στην πάγια θέση του Δ.Ε.Κ. ότι οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. δεν έχουν άμεση ισχύ αφού «*οι νομικές διαφορές επί του περιεχομένου του δικαίου του Π.Ο.Ε. βασίζονται στις διαπραγματεύσεις μεταξύ των κυβερνήσεων*»,²⁶⁵ ενώ τόνισε πως μια γενική αναγνώριση της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. θα οδηγούσε σε μια σταδιακή αποδυνάμωση της θέσης της Κοινότητας στο διεθνές πεδίο με αρνητικές συνέπειες για τη διαπραγματευτική της θέση στα διεθνή fora.²⁶⁶ Συνεπώς, ο Γ.Ε. επεσήμανε ότι μια τέτοια εξέλιξη, αν και θα οδηγούσε σε υψηλότερη και αποτελεσματικότερη ένδικη προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου στην Κοινότητα, άνοιγε τον ασκό του Αιόλου, με την Ε.Κ. να κινδυνεύει να βρεθεί ταυτόχρονα ως εναγόμενη τόσο ενώπιον των κοινοτικών δικαστηρίων όσο και ενώπιον του μηχανισμού επίλυσης διαφορών του Π.Ο.Ε. για τις ίδιες παραβιάσεις του δικαίου του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου λόγω της υιοθέτησης ασύμβατων με αυτό κοινοτικών πράξεων. Ακολουθώντας την παγιωθείσα νομολογία του Δ.Ε.Κ. επί του ζητήματος της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., ο Γ.Ε. αιτιολόγησε τη θέση του με τα δύο βασικά επιχειρήματα που έχει χρησιμοποιήσει το Δ.Ε.Κ. έως σήμερα.

Τα επιχειρήματα αυτά είναι αφενός, ότι η αποδοχή της άμεσης ισχύος των συμφωνιών αυτών θα περιόριζε σημαντικά τη δυνατότητα του κοινοτικού νομοθέτη να χρησιμοποιεί περιοδικά την εναλλακτική επιλογή της διαπραγμάτευσης μιας συμφωνίας σε περίπτωση διαφοράς με αντισυμβαλλόμενο μέρος, με σκοπό την προσωρινή αποζημίωση που προβλέπεται στο άρθρ. 22(2) του μηχανισμού επίλυσης διαφορών του Π.Ο.Ε., αφετέρου το Δ.Ε.Κ. αναφέρεται στο επιχείρημα της αμοιβαιότητας, αφού οι σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι της Ε.Κ. στον Π.Ο.Ε. (Η.Π.Α./Ιαπωνία) δεν αναγνωρίζουν άμεση ισχύ στις συμφωνίες Π.Ο.Ε. στο εσωτερικό τους. Επιπλέον, ο Γ.Ε. Alber διετύπωσε την άποψή του περί ανάγκης διατήρησης της θεσμικής ισορροπίας εντός της Ε.Κ., προκειμένου να διατηρηθεί και να ενισχυθεί ο διεθνής ρόλος της Κοινότητας.²⁶⁷ Ωστόσο, πέραν μιας απλής επανάληψης της πάγιας θέσης και επιχειρηματολογίας του Δ.Ε.Κ., ο Γενικός

²⁶⁵ Προτάσεις Γ.Ε. Alber, 20.09.2001, στην υπόθ. C-27 & 122/00 (*Omega*), *ibid*, παρ. 92.

²⁶⁶ Προτάσεις Γ.Ε. Alber, *ibid*, παρ. 93.

²⁶⁷ Snyder F. (2003), "The Gatekeepers: The European Courts and WTO Law", *Common Market Law Review*, vol. 40(2), p.p. 313-367 (330).

Εισαγγελέας εξέφρασε τις δικές του σκέψεις και θέσεις αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.

Διευρύνοντας το πεδίο εξέτασης του ζητήματος της άμεσης ισχύος για το δίκαιο του Π.Ο.Ε., ο Γ.Ε. Alber αναφέρθηκε στο ζήτημα αυτό από την πλευρά του Π.Ο.Ε. αυτή τη φορά. Η βασική του θέση ήταν ότι ο έλεγχος της νομιμότητας και συμβατότητας των νομοθετικών πράξεων των συμβαλλομένων μερών του οργανισμού υπό το φως των διατάξεων Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., δεν ήταν αποδεκτό όχι μόνο απ' τα κοινοτικά δικαστήρια αλλά και από τη σκοπιά του ίδιου του δικαίου του Π.Ο.Ε., αφού ασχέτως του γράμματος των άρθρων των συμφωνιών αυτών οι διατάξεις τους «υπόκεινται σε μια γενική επιφύλαξη»,²⁶⁸ αφού προβλέπονται διάφοροι τρόποι εξεύρεσης λύσης σε περίπτωση παραβίασης, από τα συμβαλλόμενα μέρη, των κανόνων που ενσωματώνονται σ' αυτές.

Επιπρόσθετα, τόνισε ότι η απόφαση για την αναγνώριση της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. θα πρέπει να ληφθεί όχι μεμονωμένα από τα επιμέρους συμβαλλόμενα μέρη αλλά σε πολυμερές επίπεδο και συλλογικά. Συνέχισε, λέγοντας ότι μια τέτοια απόφαση από το Δ.Ε.Κ. εν τη απουσία «αμοιβαιότητας» στη λήψη τέτοιας απόφασης από τους άλλους εμπορικούς εταίρους της Κοινότητας, δεν θα ήταν ορθή, ενώ είπε πως το δίκαιο του Π.Ο.Ε. μπορεί να διαδραματίσει διαφορετικό ρόλο σε σχέση με το κοινοτικό, αναφερόμενος ουσιαστικά στην αρχή της «έμμεσης ισχύος» και δη στην ερμηνεία των κοινοτικών πράξεων με τρόπο συμβατό με το δίκαιο του Π.Ο.Ε.²⁶⁹ Αν και παραδέχτηκε ότι οι διατάξεις της Σ.Τ.Ε.Ε. μπορούν να έχουν άμεση εφαρμογή (direct applicability) όντας σαφείς και ανεπιφύλακτες δεν αποδέχθηκε ότι μπορούν να έχουν και άμεση ισχύ (direct effect), ώστε να μπορούν να τις επικαλεστούν άτομα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων.²⁷⁰ Συνεπώς, ο Γ.Ε. αποσαφήνισε τη θέση των ευρωπαϊκών δικαστηρίων αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος του δικαίου του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη.

²⁶⁸ Προτάσεις Γ.Ε. Alber, στην υπόθ. C-27 & 122/00 (*Omega*), *op cit*, παρ. 94.

²⁶⁹ *Ibid*, παρ. 95.

²⁷⁰ *Ibid*, παρ. 96.

A.2 Εξαιρέσεις στην πάγια νομολογιακή θέση του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ.

A.2.1 Η αρχή της «έμμεσης ισχύος» ή «συμβατής ερμηνείας»

Η αρχή αυτή συνίσταται στη χρήση ενός κανόνα του διεθνούς δικαίου, μιας διάταξης διεθνούς συνθήκης, προκειμένου να ερμηνευθεί κατ' αναλογία κανόνας του εσωτερικού υπό το φως του διεθνούς δικαίου.²⁷¹ Η άμεση ισχύς, όπως διευκρινίστηκε στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, συνίσταται γενικότερα στην αρχή που απαιτεί ή επιτρέπει σε ένα δικαστήριο να εφαρμόσει κανόνα του διεθνούς δικαίου ως αυτόνομο κανόνα στα πλαίσια της εσωτερικής έννομης τάξης και επί τη βάση αυτού να κρίνει τη νομιμότητα εσωτερικών νομοθετικών πράξεων, όταν ο κανόνας αυτός δεν έχει μεταφερθεί (ή όχι επαρκώς) στην εσωτερική έννομη τάξη. Ουσιαστικά, όπως διαφαίνεται και μέσα από τη νομολογία του δικαστηρίου, οι δύο παραπάνω αρχές αποτελούν εναλλακτικές τεχνικές για τα δικαστήρια προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθή εφαρμογή του διεθνούς δικαίου. Η αρχή της συμβατής ερμηνείας είναι γνωστή και ως «έμμεση ισχύς» ενός κανόνα του διεθνούς δικαίου στην εσωτερική έννομη τάξη, ενώ τις περισσότερες φορές είναι η πρώτη επιλογή (και πιο «ανώδυνη» από την άμεση ισχύ) για τα δικαστήρια, εκτός των περιπτώσεων που η ασυμβατότητα της εσωτερικής πράξης δεν δύναται να αρθεί απλά με μια συμβατή με το διεθνή κανόνα ερμηνεία της, αλλά απαιτείται η άμεση ισχύς του. Είτε πρόκειται για άμεση είτε για έμμεση ισχύ, το ζήτημα της ορθής εφαρμογής κανόνων του διεθνούς δικαίου προκύπτει στα πλαίσια των σχέσεων μεταξύ ενός κράτους ή διεθνούς οργανισμού (Ε.Κ.) και ενός προσώπου φυσικού ή νομικού, με το πρώτο να έχει παραβιάσει τον κανόνα αυτό εις βάρος των δικαιωμάτων και των συμφερόντων του θιγομένου προσώπου. Η αρχή της «έμμεσης ισχύος» αποτελεί μια εξαίρεση στη βασική θέση των κοινοτικών δικαστηρίων ότι οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. δεν έχουν άμεση ισχύ. Η υποχρέωση αυτή της Κοινότητας και των κρατών μελών, απορρέει από τη διάταξη του άρθ. 300(7) Σ.Ε.Κ. και σύμφωνα με την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Kupferberg*, με σκοπό να μην επισύρεται η διεθνής ευθύνη της Κοινότητας.²⁷²

Η εν λόγω αρχή καθιερώθηκε αρχικά στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου και εν συνεχεία επεκτάθηκε στις διεθνείς συνθήκες που συνομολογεί η Κοινότητα.²⁷³

²⁷¹ Betlem G. and Nollkaemper A. (2003), *op cit*, σελ. 571-572.

²⁷² Βλ. υπόθ. 104/81 (*Kupferberg*), *op cit*, παρ. 13.

²⁷³ Betlem G. and Nollkaemper A. (2003), *op cit*, σελ. 574.

Έτσι, στην υπόθεση *Marleasing*²⁷⁴ του 1990, το Δ.Ε.Κ. βασιζόμενο στο άρθ. 10 Σ.Ε.Κ. είπε ότι «τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν όλα τα αναγκαία μέτρα [...] προκειμένου να διασφαλίσουν την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που πηγάζουν από την ιδρυτική συνθήκη ή είναι αποτέλεσμα ενεργειών των κοινοτικών οργάνων», διευκρινίζοντας ότι ο όρος «κράτος μέλος» συμπεριλαμβάνει και τα εθνικά δικαστήρια τα οποία οφείλουν να ασκούν την ερμηνευτική τους αρμοδιότητα με τρόπο όσο το δυνατό περισσότερο συμβατό με το κοινοτικό δίκαιο.²⁷⁵

Η αρχή της έμμεσης ισχύος εφαρμόστηκε στην GATT του 1947 για πρώτη φορά με την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Interfood*,²⁷⁶ ενώ αναφορικά με τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. σημαντική είναι η απόφασή του στην υπόθεση *International Dairy Agreement*. Στην υπόθεση αυτή η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προσφεύγοντας κατά της Γερμανίας, ζήτησε από το Δ.Ε.Κ. να διαπιστώσει τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεων που υπέχει στα πλαίσια της Σ.Ε.Κ. αυτό το κράτος μέλος, επειδή οι αρμόδιες αρχές της είχαν εγκρίνει την εισαγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων με δασμό χαμηλότερο από τον ελάχιστο προβλεπόμενο στην IDA, η οποία συνομολογήθηκε στα πλαίσια της GATT.²⁷⁷ Ο Γ.Ε. Tesauro τόνισε ότι το Δικαστήριο θα έπρεπε να λάβει υπόψη του ότι και η σχετική κοινοτική νομοθεσία παραβίαζε την I.D.A.²⁷⁸ Το Δ.Ε.Κ., προκειμένου να αποκαταστήσει την ασυμβατότητα αυτή τόνισε ότι ο σχετικός κοινοτικός κανονισμός θα ερμηνευτεί με τρόπο συμβατό ως προς τη διεθνή συμφωνία,²⁷⁹ και ότι η Γερμανία είχε όντως παραβιάσει υποχρεώσεις της που απέρρεαν απ' αυτήν.²⁸⁰

A.2.2 Η υπόθεση *Fediol*

Πέραν της «έμμεσης ισχύος» ο κοινοτικός δικαστής έχει αναγνωρίσει ότι μπορεί να υπάρξει απόκλιση από την συνεπή αρνητική στάση που έχει τηρήσει σχετικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και των αποφάσεων που υιοθετούνται από το Μ.Ε.Δ. Οι δύο βασικές υποθέσεις που έθεσαν

²⁷⁴ Δ.Ε.Κ., 13.11.1990, υπόθεση C-106/89 (*Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentación SA.*), Συλλ. 1990, σελ. I-4135.

²⁷⁵ *Ibid*, παρ. 8.

²⁷⁶ Δ.Ε.Κ., 26.04.1972, υπόθεση 92/71 (*Interfood v. Hauptzollamt Hamburg*), Συλλ. 1972, σελ. 231, παρ. 6.

²⁷⁷ Βλ. υπόθ. C-61/94 [*Commission v. Germany (International Dairy Agreement)*], *op cit*, παρ. 1.

²⁷⁸ Προτάσεις Γ.Ε. Tesauro, 07.05.1996, υπόθ. C-61/94 (*Commission v. Germany*), *op cit*, παρ. 24.

²⁷⁹ Βλ. υπόθ. C-61/94 [*Commission v. Germany (International Dairy Agreement)*], *op cit*, παρ. 52.

²⁸⁰ *Ibid*, παρ. 63.

τα κριτήρια που θα πρέπει να πληρούνται ώστε να υπάρξει άμεση ισχύς είναι η Fediol και η Nakajima, με το δόγμα αυτό να εξελίσσεται περαιτέρω μέσω της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων.

Στην υπόθεση *Fediol*,²⁸¹ η προσφεύγουσα εταιρία αρχικά είχε ζητήσει από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να κινήσει διαδικασίες για την παύση συγκεκριμένων αθέμιτων εμπορικών πρακτικών από την Αργεντινή, δυνάμει του Κανονισμού αρ. 2641/84/Ε.Ο.Κ. για την κοινή εμπορική πολιτική της Κοινότητας. Η Fediol αξίωσε παραβίαση συγκεκριμένων διατάξεων της GATT 1947, επιχείρημα όμως που απέρριψε η Επιτροπή. Αυτή η άρνηση της Επιτροπής είχε ως αποτέλεσμα η Fediol να πραγματοποιήσει προσφυγή ακυρώσεως της απόφασης της Επιτροπής.²⁸²

Στη διατύπωση της επιχειρηματολογίας της, η Επιτροπή τόνισε ότι απέρριψε την αξίωση της προσφεύγουσας με το αιτιολογικό ότι οι διατάξεις της GATT 1947 δεν έχουν άμεση ισχύ. Το Δ.Ε.Κ. στο σκεπτικό του σημείωσε ότι εκ του γεγονότος ότι οι διατάξεις της GATT στερούνται άμεσης ισχύος, δεν μπορεί να συναχθεί ότι «*οι πολίτες δεν μπορούν, σε διαδικασίες ενώπιον του Δικαστηρίου, να βασίζονται σε διατάξεις της GATT προκειμένου να εκδοθεί απόφαση...*».²⁸³ Αυτό που είπε το Δ.Ε.Κ. είναι ότι ασχέτως της απουσίας άμεσης ισχύος της GATT, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ασκώντας τη διακριτική της ευχέρεια αναφορικά με την υποβολή διαφορών στο Μ.Ε.Δ., πρέπει να ερμηνεύσει τις σχετικές διατάξεις της συμφωνίας. Η δυνατότητα αυτή ωστόσο, δεν θα πρέπει να αποκλείει τα πρόσωπα που έχουν συμφέροντα και εμπλέκονται στην όλη διαδικασία από την αξίωση δικαστικού ελέγχου των αποφάσεων της Επιτροπής. Η σημασία της υπόθεσης Fediol έγκειται στην αναγνώριση από το Δ.Ε.Κ. μιας εξαίρεσης στον γενικό κανόνα απουσίας άμεσης ισχύος για τις διατάξεις της GATT 1947 και των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. Το Δ.Ε.Κ. ανέφερε χαρακτηριστικά ότι αν και «*δεν αμφισβητείται ότι τις διατάξεις της ΓΣΔΕ χαρακτηρίζει μεγάλη ελαστικότητα, ιδίως αυτές που αφορούν τις δυνατότητες εξαιρέσεως, τα μέτρα που μπορούν να θεσπιστούν σε περίπτωση εξαιρετικών δυσχερειών και το διακανονισμό των διαφορών μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Η εκτίμηση αυτή δεν εμποδίζει [...] το Δικαστήριο να ερμηνεύει και να εφαρμόζει τους κανόνες της ΓΣΔΕ υπό το πρίσμα ορισμένης περιπτώσεως, προκειμένου να εξετάσει αν ορισμένες εμπορικές πρακτικές πρέπει να θεωρηθούν ασυμβίβαστες προς τους κανόνες*

²⁸¹ Δ.Ε.Κ., 22.06.1989, υπόθεση 70/87 [*Fédération de l'industrie de l'huilerie de la CEE (Fediol) v. Commission*], Σνλλ. 1989, σελ. 1781.

²⁸² *Ibid*, παρ. 6-12.

²⁸³ Βλ. υπόθ. 70/87 (*Fediol v. Commission*), *ibid*, παρ. 19.

αυτούς. Οι διατάξεις της ΓΣΔΕ έχουν δικό τους περιεχόμενο που πρέπει να συγκεκριμενοποιείται εκάστοτε δια της ερμηνευτικής οδού ενόψει της εφαρμογής τους»²⁸⁴. Ο ισχύον Κανονισμός αρ. 3286/94/Ε.Κ. (Trade Barriers Regulation) ρητώς απονέμει στις επιχειρήσεις και στα άτομα το δικαίωμα να παραπονεθούν στην Επιτροπή για αθέμιτες εμπορικές πρακτικές που εφαρμόζουν τρίτες χώρες και θεωρούν ασύμβατες με το δίκαιο του Π.Ο.Ε. Ακολούθως, η Επιτροπή πρέπει να αποφασίσει εάν όντως υπάρχει πρόβλημα συμβατότητας των πρακτικών αυτών με τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., ενώ οι ιδιώτες δύνανται να ζητήσουν τον δικαστικό έλεγχο της απόφασης αυτής της Επιτροπής προκειμένου να διασφαλίζεται η αποτελεσματική δικαστική προστασία τους.²⁸⁵ Στις περιπτώσεις αυτές αν και δεν αναγνωρίζεται η άμεση ισχύς των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., το Δ.Ε.Κ. δεν εφαρμόζει μια διάταξη του κοινοτικού δικαίου. Αυτό που εξετάζει το Δ.Ε.Κ. είναι κατά πόσο η Επιτροπή έδρασε εντός των περιθωρίων διακριτικής ευχέρειας που έχει, ερμηνεύοντας το δίκαιο του Π.Ο.Ε. ή τα υπερέβη. Εάν κατά την ερμηνεία του δικαίου του Π.Ο.Ε. από το Δ.Ε.Κ. δεν διαπιστωθεί τέτοια υπέρβαση από την Επιτροπή, τότε αποτέλεσμα είναι η ύπαρξη παραβίασης διατάξεων του κοινοτικού κανονισμού με συνέπεια να μην αφήνονται ανεφάρμοστες κοινοτικές διατάξεις λόγω μη συμβατότητας με το δίκαιο του Π.Ο.Ε.²⁸⁶ Τελικώς το Δ.Ε.Κ. απέρριψε την ένσταση απαραδέκτου της Επιτροπής.

Ουσιαστικά, η εξαίρεση που αναγνώρισε το Δ.Ε.Κ., γνωστή και ως «*Fediol doctrine*» ή «*clear reference exception*», ήταν ότι σε περίπτωση που κοινοτική πράξη αναφέρεται με σαφήνεια σε συγκεκριμένη διάταξη των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., τότε τα άτομα έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν ενώπιον των κοινοτικών δικαστηρίων αμφισβητώντας τη νομιμότητα – συμβατότητα της εν λόγω πράξης με την οικεία διάταξη του δικαίου του Π.Ο.Ε.²⁸⁷

²⁸⁴ Βλ. υπόθ. 70/87 (*Fediol v. Commission*), *ibid*, παρ. 20.

²⁸⁵ *Ibid*, παρ. 22.

²⁸⁶ Kuijper P. and Bronckers M. (2005), *op cit*, σελ. 1324.

²⁸⁷ Τη θέση αυτή επανέλαβε και επιβεβαίωσε με μεταγενέστερες αποφάσεις του: Βλ. υπόθ. C-149/96 (*Portugal v. Council*), *op cit*, παρ. 49 και Δ.Ε.Κ., 30.09.2003, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-93/02P (*Biret International v. Council*), *Συλλ.* 2003, σελ. I-10497 και C-94/02P (*Ets. Biret v. Council*), *Συλλ.* 2003, σελ. I-10565, παρ. 53.

A.2.3 Η υπόθεση *Nakajima*

Η τελευταία εξαίρεση στον κανόνα της απουσίας άμεσης ισχύος για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. διαμορφώθηκε από το Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Nakajima*.²⁸⁸ Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως της ιαπωνικής εταιρίας εισαγωγής εκτυπωτών στην Κοινότητα *Nakajima* κατά του Κανονισμού αρ. 3651/88/Ε.Ο.Κ. του Συμβουλίου. Ο επίδικος κανονισμός επέβαλε δασμούς αντι-ντάμπινγκ στα προϊόντα που εισάγονταν στην Ε.Κ. Η προσφεύγουσα υποστήριξε ότι οι δασμολογικές αυτές επιβαρύνσεις παραβίαζαν διατάξεις του Κώδικα Αντι-ντάμπινγκ της GATT, και βασιζόμενη σε αυτές ζητούσε την ακύρωση του κανονισμού. Υποστηρίζοντας τη νομιμότητα της κοινοτικής πράξης, το Συμβούλιο τόνισε ότι απ' τη στιγμή που ο Κώδικας Αντι-ντάμπινγκ είχε υιοθετηθεί στα πλαίσια της GATT, οι διατάξεις της οποίας στερούνταν άμεσης ισχύος σύμφωνα με τη νομολογία του Δ.Ε.Κ.²⁸⁹

Το Δ.Ε.Κ. αποδέχθηκε ότι με την υιοθέτηση του Κανονισμού αρ. 2423/88/Ε.Ο.Κ. η Κοινότητα επεδίωκε την εφαρμογή των διεθνών υποχρεώσεων που υπέχει στα πλαίσια του Κώδικα Αντι-ντάμπινγκ της GATT. Συνεπώς, υπογράμμισε ότι η Κοινότητα όφειλε να διασφαλίσει τη συμβατότητα των μέτρων εφαρμογής με τις διεθνείς της υποχρεώσεις. Καταλήγοντας, είπε ότι η νομιμότητα κανονισμών που επιβάλλουν δασμούς αντι-ντάμπινγκ θα πρέπει να εξετάζεται υπό το πρίσμα των διατάξεων της Συμφωνίας Αντι-ντάμπινγκ της GATT.²⁹⁰

Συμπερασματικά, η εξαίρεση που αναγνώρισε το Δ.Ε.Κ. με την απόφαση αυτή που είναι γνωστή και ως «*Nakajima doctrine*» ή «*transposition exception*», συνίσταται στην αναγνώριση της άμεσης ισχύος σε διατάξεις της GATT και πλέον των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., εάν κοινοτική πράξη αποσκοπεί στην εφαρμογή συγκεκριμένων υποχρεώσεων όπως αυτές απορρέουν από τις διατάξεις των συμφωνιών αυτών. Στην υπόθεση *NMB v. Commission*,²⁹¹ που αφορούσε μέτρα αντι-ντάμπινγκ όπως η *Nakajima*, το Δ.Ε.Κ. επιβεβαίωσε ότι όσον αφορά παραβιάσεις του Κώδικα Αντι-ντάμπινγκ της GATT, συνεπεία της απόφασης *Nakajima*, αυτές θα

²⁸⁸ Δ.Ε.Κ., 07.05.1991, υπόθεση C-69/89 (*Nakajima all Precision Co. Ltd. v. Council*), Σβλλ. 1991, σελ. I-2069.

²⁸⁹ *Ibid*, παρ. 27.

²⁹⁰ *Ibid*, παρ. 31-32.

²⁹¹ Δ.Ε.Κ., 10.03.1992, υπόθεση C-188/88 (*NMB v. Commission*), Σβλλ. 1992, σελ. I-1689.

μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο εξέτασης από το Δ.Ε.Κ. για τον έλεγχο της νομιμότητας κοινοτικής πράξης.²⁹²

Μετά την απόφαση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Nakajima*, οι υψηλές προσδοκίες που υπήρχαν αναφορικά με την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. μετριάστηκαν έπειτα από κάποιες αποφάσεις του Δ.Ε.Κ. και του Π.Ε.Κ. Ειδικότερα, στην υπόθεση *Portugal v. Council* του 1999, το Δ.Ε.Κ. αρνήθηκε να εφαρμόσει το «δόγμα» που είχε διαμορφώσει στην υπόθεση *Nakajima*, αποστερώντας έτσι τα άτομα από το δικαίωμα δικαστικού ελέγχου της συμβατότητας κοινοτικών μέτρων με τις υποχρεώσεις που υπέχει η Κοινότητα δυνάμει διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. Επιπλέον, τόσο το Δ.Ε.Κ. στα πλαίσια της προαναφερθείσας υπόθεσης *OGT*, όσο και το Π.Ε.Κ. με τις αποφάσεις που εξέδωσε στα πλαίσια των υποθέσεων *T. Port, Cordis* και *Bocchi*, υιοθέτησαν μια προσέγγιση που συνεπαγόταν μία μινιμαλιστική εφαρμογή του «δόγματος» αυτού, τηρώντας μια επιφυλακτική στάση ως προς τη δυνατότητα των ιδιωτών να προσφεύγουν στα δικαστήρια επί τη βάση κανόνων που ενσωματώνουν οι διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.

Ωστόσο, η πιο πρόσφατη επιβεβαίωση της νομολογίας *Nakajima* του Δ.Ε.Κ. και όσον αφορά τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., έγινε με την απόφαση του Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Petrotub*.²⁹³ Η υπόθεση αυτή αφορούσε και πάλι την επιβολή δασμών αντι-ντάμπινγκ αυτή τη φορά στις εισαγωγές μεταλλικών σωλήνων από τη Ρουμανία, όπως αυτοί καθορίστηκαν το 1997 από το Συμβούλιο με τον Κανονισμό αρ. 2320/97/Ε.Κ. Η *Petrotub*, μία εκ των εταιριών που κλήθηκαν να καταβάλουν τους δασμούς αυτούς, πραγματοποίησε προσφυγή ακυρώσεως κατά του εν λόγω κανονισμού ενώπιον του Π.Ε.Κ., την οποία και απέρριψε.²⁹⁴ Ακολούθως, προσέφυγε εκ νέου αυτή τη φορά στο Δ.Ε.Κ. κάνοντας αίτηση αναιρέσεως της απόφασης του Π.Ε.Κ. Η *Petrotub* τόνισε ότι η απόφαση του Π.Ε.Κ. δεν ήταν ορθή αφού η απόφαση του Συμβουλίου για τη χρησιμοποίηση της ασυμμετρικής μεθόδου²⁹⁵ ήταν ανεπαρκώς

²⁹² Βλ. υπόθ. C-188/88 (*NMB v. Commission*), *ibid*, παρ. 23.

²⁹³ Δ.Ε.Κ., 09.01.2003, υπόθεση C-76/00P (*Petrotub S.A. and Republica S.A. v. Council*), *Συλλ.* 2003, σελ. I-79.

²⁹⁴ Βλ. συνεκδ. υποθ. T-33/98 και T-34/98 (*Petrotub S.A. and Republica S.A. v. Council*), *op cit*, παρ. 216.

²⁹⁵ Η «ασυμμετρική μέθοδος» ή «zeroing», εφαρμόζεται για τα μέτρα αντι-ντάμπινγκ και βρέθηκε στο επίκεντρο της διαφοράς *Bed-Linen* που εξέτασε panel του Π.Ο.Ε. Το άρθ. 2.4 της Α.Δ.Α. ορίζει ότι θα πρέπει να γίνεται μια δίκαιη σύγκριση μεταξύ της τιμής εξαγωγής και της κανονικής τιμής διάθεσης στην εγχώρια αγορά, του προϊόντος που αφορούν τα μέτρα αντι-ντάμπινγκ. Το άρθ. 2.4.2 αυτής προβλέπει ότι η ύπαρξη περιθωρίων ντάμπινγκ κατά τη φάση της διερεύνησης θα πρέπει να διαπιστώνεται επί τη βάσει σύγκρισης του μέσου όρου της εγχώριας τιμής με τον μέσο όρο της τιμής εξαγωγής όλων των ομοειδών προϊόντων (πρώτη μέθοδος) ή βάσει σύγκρισης της εγχώριας τιμής και

αιτιολογημένη, χωρίς να υπάρχει μια λογική σύνδεση μεταξύ της διάταξης του άρθ. 2(11) του κοινοτικού κανονισμού και της απόφασης αυτής. Η προσφεύγουσα συνέχισε λέγοντας ότι η υποχρέωση επαρκούς αιτιολόγησης τέτοιων μέτρων απορρέει και από τη ρητή αναφορά της στη διάταξη του άρθ. 2.4.2 της Συμφωνίας Αντι-ντάμπινγκ του Π.Ο.Ε., αλλά και από τη διάταξη του άρθ. 253 Σ.Ε.Κ.

Το Δ.Ε.Κ., αντίθετα με το Πρωτοδικείο, έκρινε ότι έπρεπε να ληφθεί υπόψη η διάταξη του άρθ. 2.4.2 της Συμφωνίας Αντι-ντάμπινγκ του Π.Ο.Ε. (Anti-dumping Agreement – A.D.A.) κατά τη λήψη της απόφασης του Συμβουλίου. Ο κοινοτικός δικαστής, αφού τόνισε ότι ο γενικός κανόνας που είχε επιβεβαιωθεί και στην *Portugal v. Council* ήταν ότι οι διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. δεν έχουν άμεση ισχύ στην κοινοτική έννομη τάξη, αναφέρθηκε στη νομολογιακή θέση του Δικαστηρίου όπως αυτή διαμορφώθηκε στις υποθέσεις *Fediol* και *Nakajima*, υπενθυμίζοντας ότι σε περίπτωση που κοινοτική πράξη αναφέρεται σε συγκεκριμένη διάταξη των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. ή αποσκοπεί στην εφαρμογή συγκεκριμένης υποχρέωσης της Κοινότητας, όπως αυτή απορρέει από συγκεκριμένη διάταξη των συμφωνιών αυτών, τότε το Δ.Ε.Κ. μπορεί να ελέγξει τη νομιμότητα της κοινοτικής αυτής πράξης υπό το φως των οικείων διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε.²⁹⁶ Στα ίδια πλαίσια με την υπόθεση *Nakajima*, τόνισε ότι εφόσον η Κοινότητα με την υιοθέτηση του κανονισμού περί των μέτρων αντι-ντάμπινγκ αποσκοπούσε στην εφαρμογή συγκεκριμένης υποχρέωσης μέσω του άρθ. 2(11) αυτού,²⁹⁷ όπως απέρρευε από τη Συμφωνία Αντι-ντάμπινγκ του Π.Ο.Ε. και το άρθ. 2.4.2 αυτής, ο κοινοτικός δικαστής μπορούσε να εξετάσει τη νομιμότητα κοινοτικών μέτρων στο πεδίο αυτό.²⁹⁸

Επιπρόσθετα, το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι οι κανόνες του Π.Ο.Ε. που ενσωματώνονται στο κοινοτικό δίκαιο μέσω των κοινοτικών πράξεων εφαρμογής τους «*συνεπάγονται ένα επιπλέον επίπεδο προστασίας*» και εν προκειμένω το άρθ. 253 Σ.Ε.Κ.,²⁹⁹ που αναφέρεται στην υποχρέωση αιτιολόγησης της υιοθέτησης των

της εξαγωγικής τιμής του συγκεκριμένου προϊόντος κάθε φορά (δεύτερη μέθοδος). - Zonnekeyn G. (2003), "The ECJ's *Petrotub* Judgement: Towards a Revival of the '*Nakajima* Doctrine'?", *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 30(3), p.p. 249-266 (251).

²⁹⁶ Βλ. υπόθ. C-76/00 P (*Petrotub S.A. and Republica S.A. v. Council*), *op cit*, παρ. 53-54.

²⁹⁷ *Ibid*, παρ. 55.

²⁹⁸ *Ibid*, παρ. 55-56.

²⁹⁹ Το άρθ. 253 Σ.Ε.Κ. ορίζει ότι: «*Οι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις που εκδίδονται από κοινού από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο, καθώς και οι κανονισμοί, οι οδηγίες και οι αποφάσεις του Συμβουλίου ή της Επιτροπής, πρέπει να αιτιολογούνται και να αναφέρονται στις προτάσεις ή γνώμες που απαιτούνται κατά την παρούσα συνθήκη*» - στο Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. επιμ. (2003), *op cit*, σελ. 181.

κοινοτικών πράξεων.³⁰⁰ Τέλος, το Δ.Ε.Κ. σημείωσε ως γενικότερη αρχή που θα πρέπει να διέπει τη σχέση κοινοτικού και διεθνούς δικαίου, την υποχρέωση συμβατής ερμηνείας της εσωτερικής νομοθεσίας ως προς τους κανόνες που εμπεριέχονται σε διεθνείς συνθήκες, συμβαλλόμενο μέρος των οποίων είναι η Κοινότητα. Τη θέση αυτή του επανέλαβε τόσο το Δ.Ε.Κ. όσο και το Π.Ε.Κ. με μεταγενέστερες αποφάσεις του, ενώ πολλές φορές το δίκαιο του Π.Ο.Ε. έχει χρησιμοποιηθεί από τον κοινοτικό δικαστή και τους γενικούς εισαγγελείς ως βάση ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου.³⁰¹

Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η νομολογία του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. με την οποία αποδέχεται το δόγμα Nakajima, περιστρέφεται γύρω από τα ζητήματα που εγείρονται στα πλαίσια της Συμφωνίας Αντι-ντάμπινγκ του Π.Ο.Ε. και του κοινοτικού κανονισμού εφαρμογής των προβλεπομένων σε αυτήν καθώς και ζητήματα που αφορούν τη γεωργία, με τον κοινοτικό δικαστή να μοιάζει περισσότερο προσεκτικός στην ερμηνεία και θέση που τηρεί όσον αφορά άλλους τομείς όπου καλείται να εξετάσει εάν υπάρχει άμεση ισχύς διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. Η υπόθεση *BEUC*,³⁰² αφορούσε την A.D.A., με μια ένωση καταναλωτών να προσφεύγει ενώπιον του Π.Ε.Κ. ζητώντας την ακύρωση απόφασης της Επιτροπής με την οποία δεν την αναγνώριζε ως ενδιαφερόμενο μέρος σε διαδικασίες αντι-ντάμπινγκ. Το άρθ. 6.11 της Συμφωνίας Αντι-ντάμπινγκ αναφέρει μια μη εξαντλητική λίστα ενδιαφερομένων μερών για τους σκοπούς της συμφωνίας αυτής. Με την υιοθέτηση του κανονισμού αντι-ντάμπινγκ και ειδικότερα με τα άρθ. 5(10), 6(7) και 21 αυτού, η Κοινότητα ουσιαστικά έκανε χρήση της δυνατότητας που παρέχει ο Π.Ο.Ε. στα κράτη μέλη του να αναγνωρίσουν τις ενώσεις καταναλωτών ως ενδιαφερόμενα μέρη. Το Π.Ε.Κ. ακύρωσε την απόφαση της Επιτροπής.³⁰³

Εν τούτοις υπήρξαν και μερικές υποθέσεις που δεν αφορούσαν την A.D.A. και το Δ.Ε.Κ. εφήρμοσε το δόγμα Nakajima. Μια τέτοια ήταν η υπόθεση *Italy v. Council*,³⁰⁴ που αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως της Ιταλίας κατά κοινοτικού κανονισμού που καθόριζε ποσοτώσεις στις εισαγωγές ρυζιού στην Κοινότητα, οι

³⁰⁰ *Ibid*, παρ. 59.

³⁰¹ Βλ. Π.Ε.Κ., 20.06.2001, υπόθεση T-188/99 (*Euroalligees and Others v. Commission*), *Συλλ.* 2000, σελ. II-757 - Δ.Ε.Κ., 03.10.2000, υπόθεση C-458/98P (*Industrie des Poudres Sphériques v. Council*), *Συλλ.* 2000, σελ. I-8147 - Δ.Ε.Κ., 30.05.2002, υπόθεση C-296/00 (*Prefetto Provincia di Cuneo v. Silvano Carbone*), *Συλλ.* 2002, σελ. I-4657 - Δ.Ε.Κ., 16.07.1998, υπόθεση C-355/96 (*Silhouette International Schmied GmbH & Co KG v. Hartlauer Handelsgesellschaft mbH*), *Συλλ.* 1998, σελ. I-4799.

³⁰² Π.Ε.Κ., 27.01.2000, υπόθεση T-256/97 [*Bureau Européen des Unions de Consommateurs (BEUC) v. Commission*], *Συλλ.* 2000, σελ. II-101.

³⁰³ *Ibid*, παρ. 58.

³⁰⁴ Δ.Ε.Κ., 12.11.1998, υπόθεση C-352/96 (*Italy v. Council*), *Συλλ.* 1998, σελ. I-6937.

οποίες είχαν συμφωνηθεί στα πλαίσια διαπραγματεύσεων για το άρθρ. XXIV(6) της GATT 1994 μεταξύ της Ε.Κ., της Αυστραλίας και της Ταϊλάνδης, μετά την προσχώρηση της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας στην Κοινότητα. Η Ιταλία υποστήριξε ότι ο κανονισμός αυτός παραβίαζε το εν λόγω άρθρο της GATT. Το Δ.Ε.Κ., απορρίπτοντας τους ισχυρισμούς της προσφεύγουσας, τόνισε ότι με την υιοθέτηση του κανονισμού αυτού, συνεπεία των συμφωνιών που έχει συνολογήσει η Κοινότητα με τρίτα κράτη έπειτα από διαπραγματεύσεις που διεξήχθησαν στα πλαίσια του άρθρ. XXIV(6) της GATT 1994, η Κοινότητα αποσκοπούσε στην εφαρμογή συγκεκριμένης υποχρέωσης που απέρρεε απ' το πλαίσιο της GATT.³⁰⁵ Συνεπώς, το Δ.Ε.Κ. αποδέχθηκε την εφαρμογή του δόγματος Nakajima στην περίπτωση αυτή, αν και δεν γινόταν άμεση αναφορά σε διάταξη της GATT από τον κανονισμό, αλλά κατέληξε στο συμπέρασμα αυτό λόγω του πλαισίου εντός του οποίου διεξήχθησαν οι σχετικές διαπραγματεύσεις.

A.3 Το άρθρο 50 TRIPs: Τάση μεταστροφής της νομολογίας;

Έναν χρόνο μετά την απόφαση στην υπόθεση Portugal v. Council, το Δ.Ε.Κ. κλήθηκε να ερμηνεύσει τη διάταξη του άρθρ. 50 της TRIPs ώστε να κρίνει αν αυτή είχε άμεση ισχύ σε δύο υποθέσεις, αφού στην Hermès δεν είχε αποφανθεί σχετικώς. Οι υποθέσεις αυτές τέθηκαν ενώπιον του Δ.Ε.Κ. το 2000 μέσω προδικαστικών ερωτημάτων ολλανδικών δικαστηρίων και ήταν η *Dior* και η *Assco*.³⁰⁶ Όσον αφορά την υπόθεση *Dior*, αυτή αφορούσε προσφυγή της ομώνυμης εταιρίας κατά της εταιρίας *Tuk*. Η εταιρία *Dior* είναι η νόμιμη κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων για τις ονομασίες κάποιων αρωμάτων που διαθέτει στην κοινοτική αγορά, μέσω ενός επιλεκτικού συστήματος διάθεσης. Η προσφεύγουσα κατηγόρησε την *Tuk* ότι είχε παρανόμως προβεί σε πωλήσεις προϊόντων με τα εμπορικά αυτά σήματα, εντός του Ε.Ο.Χ., χωρίς την έγκριση της *Dior*.³⁰⁷ Ο εθνικός δικαστής θεωρώντας ότι έπρεπε να δοθεί απάντηση στο ερώτημα εάν η διάταξη του άρθρ. 50(6) TRIPs έχει άμεση ισχύ, απηύθυνε σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ. Όσον αφορά την υπόθεση *Assco*, η εταιρία αυτή προσέφυγε κατά της *Wilhelm Layher* επί τη βάση του άρθρ.

³⁰⁵ *Ibid*, παρ. 20.

³⁰⁶ Δ.Ε.Κ., 14.12.2000, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-300/98 (*Parfums Christian Dior S.A. v. Tuk Consultancy B.V.*) και C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH and R. van Dijk v. Wilhelm Layher GmbH & Co. K.G. and Layher B.V.*), Συλλ. 2000, σελ. I-11307.

³⁰⁷ Βλ. υποθ. C-300/98 (*Parfums Christian Dior S.A. v. Tuk Consultancy B.V.*), *ibid*, παρ. 17.

50(6) TRIPs επειδή, όπως υποστήριξε, ενώ ήταν η νόμιμη κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων για την εμπορία και διάθεση του προϊόντος Allroundsteiger, η εταιρία Wilhelm Layher εισήγαγε ομοειδές προϊόν στην Ολλανδία με την ονομασία Assco Rondosteiger, που η προσφεύγουσα θεωρούσε ως προϊόν μίμησης του δικού της. Το Ανώτατο Ολλανδικό Δικαστήριο (Hoge Raad) απηύθυνε σχετικό προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ.³⁰⁸ Συνεπώς, σε αντίθεση με την Hermes, αυτή τη φορά τα προδικαστικά ερωτήματα αναφέρονταν ρητώς στο ζήτημα της άμεσης ισχύος και το Δ.Ε.Κ. έπρεπε να ερμηνεύσει τη διάταξη της TRIPs προκειμένου να αποφανθεί σχετικά.

Ο Γ.Ε. Κοσμάς στο σκεπτικό του και για τις δύο υποθέσεις τόνισε ότι το Δικαστήριο θα έπρεπε να ακολουθήσει την ίδια γραμμή που είχε χαράξει με την απόφασή του στην Portugal v. Council, όπερ εσήμαινε την άρνηση της ύπαρξης άμεσης ισχύος των διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και εν προκειμένω της TRIPs. Συνεπώς, όπως είπε, αφού το Δ.Ε.Κ. είχε ήδη αρνηθεί την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., λόγω της φύσης του και ορισμένων χαρακτηριστικών του, δεν ήταν αναγκαίο να αποφανθεί εκ νέου και ειδικά για το άρθ. 50(6) TRIPs.³⁰⁹ Ωστόσο, το Δ.Ε.Κ. άφησε στον εθνικό δικαστή την ερμηνεία των σχετικών με τα πνευματικά δικαιώματα κανόνων του εθνικού δικαίου ώστε να διασφαλιστεί η συμβατότητά τους με το άρθ. 50 TRIPs, με τον Γ.Ε. Κοσμά να παραπέμπει και στην προαναφερθείσα γνώμη του Γ.Ε. Tesauro στην υπόθεση Hermès.³¹⁰

Αν δεν μπορεί να αναγνωριστεί η άμεση ισχύς των Συμφωνιών του ΠΟΕ συλλήβδην, τότε ίσως να μπορεί να αναγνωριστεί αυτό το νομικό status σε ορισμένες εκ των διατάξεών τους, με προσφορότερη για μια μεταστροφή της νομολογίας να είναι η TRIPs, αναφορικά με την οποία το Δ.Ε.Κ. μοιάζει να αφήνει ανοιχτό ένα παράθυρο ευκαιρίας. Στις υποθέσεις Dior και Assco το Δ.Ε.Κ. επανέφερε τη θέση που είχε διατυπώσει στην Hermès, ότι δηλαδή τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν υπό το κοινοτικό δίκαιο όταν καλούνται να εφαρμόσουν εθνικούς κανόνες αναφορικά με τα πνευματικά δικαιώματα όπως προστατεύονται στην TRIPs και για τα οποία η ΕΚ έχει ήδη ρυθμίσει, να το κάνουν υπό το φως του γράμματος και του σκοπού του άρθ. 50 TRIPs, αναφερόμενο στην «έμμεση ισχύ» εν είδει υποκατάστατου της άμεσης ισχύος.

³⁰⁸ Βλ. υπόθ. C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH and R. van Dijk v. Wilhelm Layher GmbH & Co. K.G. and Layher B.V.*), *op cit*, παρ. 26

³⁰⁹ Προτάσεις Γ.Ε. Κοσμά, 11.07.2000, στις συνεκδ. υπόθ. C-300/98 (*Parfums Christian Dior S.A. v. Tuk Consultancy B.V.*) και C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH and R. van Dijk v. Wilhelm Layher*), *ibid*, παρ. 78.

³¹⁰ *Ibid*, παρ. 39.

Συνεχίζοντας, είπε ότι στις υπόλοιπες περιπτώσεις που δεν εμπίπτουν στα πλαίσια του κοινοτικού δικαίου αλλά αφορούν αρμοδιότητες των κρατών μελών, τα τελευταία δεν εμποδίζονται να αναγνωρίσουν στις έννομες τάξεις τους δικαίωμα στα πρόσωπα να προσφεύγουν στα εθνικά δικαστήρια βασιζόμενα στη διάταξη του άρθ. 50(6).³¹¹ Εδώ το ΔΕΚ μοιάζει να εισάγει την έννοια της «επικουρικότητας» της δικαιοσύνης αναφορικά με την προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία υπαγορεύει το σεβασμό της δικονομικής αυτονομίας των εθνικών δικαστηρίων κατά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου.³¹² Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ο κίνδυνος τη μη ομοιόμορφης εφαρμογής, με κάθε κράτος μέλος και το Δ.Ε.Κ. να έχουν διαφορετική στάση επί του θέματος δημιουργώντας και ανασφάλεια δικαίου αλλά και ενισχύοντας μια τάση *forum shopping*, με τις επιχειρήσεις να προτιμούν να εγκαθίστανται στα κράτη μέλη που αποδέχονται την άμεση ισχύ της TRIPs και επομένως προστατεύουν αποτελεσματικά τα πνευματικά δικαιώματα.

Σημειώτέον ότι στις 08.02.2006 το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο της Πολωνίας εξέδωσε μια σημαντική απόφαση στα πλαίσια προσφυγής της Πολωνικής Αρχής Πνευματικών Δικαιωμάτων κατά απόφασης του Διοικητικού Δικαστηρίου της Βαρσοβίας, στην οποία το τελευταίο είπε ότι η απόφαση της Αρχής αυτής να μην παρατείνει την εγκυρότητα της κατοχυρωθείσας ευρεσιτεχνίας του ιδιώτη στα 20 χρόνια, μετά από σχετικό αίτημα, επί τη βάση του άρθρου 33 της TRIPs, υιοθετήθηκε χωρίς νομική βάση και επομένως ήταν άκυρη. Το Ανώτατο Δικαστήριο τόνισε ότι συγκεκριμένες διατάξεις της TRIPs, όπως τα άρθ. 70(2) και 33, μπορούν να έχουν άμεση ισχύ στην Πολωνία.³¹³ Επιπλέον, εκκρεμεί προδικαστικό ερώτημα του πορτογαλικού Supremo Tribunal de Justiça της 03.11.2005, με το οποίο το Δ.Ε.Κ. ερωτάται εάν είναι αρμόδιο να ερμηνεύσει το άρθ. 33 TRIPs, καθώς και εάν αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως έχον άμεση ισχύ.³¹⁴

³¹¹ Βλ. συνεκδ. υποθ. C-300/98 (*Parfums Christian Dior S.A. v. Tuk Consultancy B.V.*) και C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH and R. van Dijk v. Wilhelm Layher*), *ibid*, παρ. 34-36.

³¹² Heliskoski J. (2002), “Joined Cases C-300/98 (*Parfums Christian Dior*) and C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH*)”, *Common Market Law Review*, vol. 39(1), p.p. 159-174 (172-173).

³¹³ Ponikiewski A. (2007), “Poland: Direct Effect of certain provisions of the TRIPs Agreement”, *Building and Enforcing Intellectual Property Value 2007*, Polservice, p.p. 210-212, (Supreme Administrative Court of Poland, 08.02.2006, Case II GPS 1/05) – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: <http://www.buildingipvalue.com/07EU/p.210-212%20Poland.pdf> – Πολωνική Αρχή για τα Πνευματικά Δικαιώματα (10.09.2007).

³¹⁴ Δ.Ε.Κ., υποθ. C-431/05 (*Merck Genéricos-Produtos Farmacêuticos, Lda. v. Merck & CO. INC. and Merck Sharp & Dohme, Lda*), 2006/C 36/46, περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων την 05.12.2006, *εκκρεμεί*.

B. Η θέση των αποφάσεων του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών του Π.Ο.Ε. στην κοινοτική έννομη τάξη

B.1 Η θέση τους στο διεθνές δίκαιο

Η GATT 1947 δεν προέβλεπε μια διαδικασία επίλυσης διαφορών, αλλά διαμορφώθηκε σταδιακά στα πλαίσιά της ένα σύστημα επίλυσης διαφορών.³¹⁵ Με το Μνημόνιο συμφωνίας για τους κανόνες και τις διαδικασίες που διέπουν την επίλυση διαφορών, δημιουργήθηκε ένα μοναδικό ημι-δικαστικό σύστημα επίλυσης διαφορών στα πλαίσια του Π.Ο.Ε. Αυτό συνίσταται στην ύπαρξη του Dispute Settlement Understanding (DSU) και του Dispute Settlement Body/Όργανο Επίλυσης Διαφορών (DSB/Ο.Ε.Δ), ενώ κάποιες εκ των καινοτομιών που εισήχθησαν σε σχέση με την GATT 1947 είναι η καθιέρωση του θεσμού της διαιτησίας, η ύπαρξη λεπτομερών διαδικαστικών κανόνων και η ύπαρξη ειδικού καθεστώτος για τις αναπτυσσόμενες χώρες.³¹⁶ Το προηγούμενο σύστημα είχε συγκεκριμένες αδυναμίες, όπως ότι η σύσταση ενός panel μπορούσε να εμποδιστεί από το καταγγελλόμενο κράτος, ενώ το καταγγέλλον κράτος μπορούσε να λάβει μέτρα χωρίς να έχει συσταθεί panel (αυτοδικία).³¹⁷ Το DSU αποτελείται από δύο επίπεδα εξέτασης των υποβαλλόμενων σε αυτό διαφορών, αφενός υπάρχουν τα Panels που εξετάζουν σε πρώτο βαθμό μια διαφορά και συστήνονται σε ad hoc βάση και αφετέρου το Δευτεροβάθμιο Όργανο Επίλυσης Διαφορών ή Εφετειακό Σώμα (Appellate Body). Αμφότερα συστάθηκαν με τη Συμφωνία του Π.Ο.Ε. ως ανεξάρτητα, ημι-δικαστηριακού τύπου, σώματα ερμηνείας των εμπορικών συμφωνιών. Αρμοδιότητά τους είναι η εξέταση των διαφορών ερμηνεύοντας τις εκάστοτε διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., εκδίδοντας μια καταληκτική έκθεση (report) αναφέροντας τα συμπεράσματά τους. Οι εκθέσεις αυτές αποκτούν δεσμευτική ισχύ μόνο μετά την υιοθέτησή τους με απόφαση του DSB, όπου εκπροσωπούνται όλα τα κράτη μέλη του Π.Ο.Ε., ενώ σε περίπτωση που αποφασισθεί με consensus η μη υιοθέτησή τους δεν είναι δεσμευτικές για τους διαδίκους (reversed consensus). Συνεπώς, δεδομένου ότι μια ομόφωνη απόφαση, συμπεριλαμβανομένης και της ψήφου του κράτους μέλους που κέρδισε στη διαφορά,

³¹⁵ Στάγκος Π. (1995), «Το καθεστώς επίλυσης διαφορών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου», στο Φατούρος Α. και Στεφάνου Κ. (επιμ.), *Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών*, σ.σ. 121-165 (121).

³¹⁶ Στάγκος Π. (1995), *ibid*, σελ. 138-139.

³¹⁷ Στεφάνου Κ. και Γκόρτσος Χ. (2006), *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, Σειρά Μελετών Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, σελ. 45-46.

που θα αρνείται τη δεσμευτικότητα μιας έκθεσης δεν είναι πολύ πιθανή, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι οι εκθέσεις των panels και του Δ.Δ.Ο. είναι de facto δεσμευτικές ακόμα και πριν υιοθετηθούν από το DSB ώστε να γίνουν δεσμευτικές και de jure.³¹⁸

B.2 Η άμεση ισχύς τους στην κοινοτική έννομη τάξη

Το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ., όπως και για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., αρνείται να αναγνωρίσει την άμεση ισχύ των αποφάσεων του Ο.Ε.Δ. στην κοινοτική έννομη τάξη. Έως σήμερα έχει αναπτύξει μια πλούσια νομολογία, από την οποία παρεξέκλινε ελάχιστες φορές. Απ' τις πρώτες υποθέσεις που ο κοινοτικός δικαστής κλήθηκε να ερμηνεύσει αποφάσεις των panels προκειμένου να κρίνει εάν αυτές δύνανται να τις επικαλεστούν άτομα ενώπιον δικαστηρίων, ήταν η υπόθεση *Comafrica*³¹⁹ του 1997. Η υπόθεση αυτή αφορούσε προσφυγή δύο μελών του ομίλου επιχειρήσεων Dole για τη λήψη προσωρινών μέτρων αντίστοιχων με τη μείωση που υπήρξε στις εισαγωγές μπανανών από τρίτες χώρες και μπανανών «κατηγορίας β'», από τις χώρες Α.Κ.Ε. Επικαλέστηκαν, μεταξύ άλλων, και σχετική έκθεση panel, με την οποία έκρινε ότι το σύστημα αδειοδότησης δεν ήταν συμβατό με την GATT 1994 και πως οι κανόνες παροχής των υπηρεσιών αυτών δεν ήταν συμβατοί με την GATS. Απορρίπτοντας τους ισχυρισμούς αυτούς, το Δ.Ε.Κ. είπε ότι τα σχετικά με την έκθεση του panel επιχειρήματα κρίνονται ως μη έχοντα σχέση με την παρούσα υπόθεση αφού «κάθε τελική απόφαση από τον Π.Ο.Ε. θα αφήσει ανοικτή την πιθανότητα για την Επιτροπή να καταβάλει αποζημίωση ή θα οδηγήσει σε τροποποίηση του ισχύοντος καθεστώτος, το οποίο δεν αποκλείει την πιθανότητα οι προσφεύγοντες να αντλήσουν πλεονεκτήματα».³²⁰ Παρόμοια ήταν η στάση που τήρησε το Πρωτοδικείο και στην υπόθεση *Dürbeck*.³²¹

Πέραν των εκθέσεων των panels, ο κοινοτικός δικαστής έχει αποκλείσει το ενδεχόμενο άμεσης ισχύος και των εκθέσεων του Δ.Δ.Ο. του Π.Ο.Ε. Το Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Chemnitz*,³²² κλήθηκε να εξετάσει μια περίπτωση όπου ο προσφεύγων επικαλέστηκε έκθεση του Δ.Δ.Ο. εν γένει, χωρίς συγκεκριμένη αναφορά. Συνεπώς, το

³¹⁸ Στάγκος Π. (1995), *ibid*, σελ. 138-139.

³¹⁹ Π.Ε.Κ., 01.10.1997, υπόθεση T-230/97 (*Comafrica SpA and Dole Fresh Fruit Europe Ltd. & Co v. Commission*), Σδλλ. 1997, σελ. II-1589.

³²⁰ *Ibid*, παρ. 40.

³²¹ Π.Ε.Κ., 19.09.2000, υπόθεση T-252/97 (*Anton Dürbeck v. Commission*), Σδλλ. 2000, σελ. II-3031.

³²² Π.Ε.Κ., 28.09.1999, υπόθεση T-254/97 (*Fruchthandels-gesellschaft mbH Chemnitz v. Commission*), Σδλλ. 1999, σελ. II-2743.

Πρωτοδικείο έκρινε ότι δεν ήταν αναγκαίο να εξετάσει το ζήτημα της άμεσης ισχύος της απόφασης αυτής. Ωστόσο, απεφάνθη σχετικά στα πλαίσια της υπόθεσης *Atlanta*,³²³ που αφορούσε προσφυγή αναιρέσεως απόφασης του Π.Ε.Κ.³²⁴ Το Δ.Ε.Κ. αποσαφήνισε τη θέση του αποκλείοντας ρητώς την ύπαρξη άμεσης ισχύος για τις αποφάσεις του Δ.Δ.Ο. του Π.Ο.Ε. Οι προσφεύγουσες εταιρίες υποστήριξαν ότι η απόφαση που υιοθέτησε το Ο.Ε.Δ. την 25.09.1997, συνεπαγόταν για την Κοινότητα ότι η κοινή οργάνωση αγοράς για τις μπανάνες ήταν ασύμβατη με το δίκαιο του Π.Ο.Ε. Το Δ.Ε.Κ. σημείωσε ότι «μια τέτοια απόφαση θα μπορούσε να ληφθεί υπόψη μόνο εάν το Δικαστήριο έκρινε ότι η GATT έχει άμεση ισχύ».³²⁵ Σύμφωνα με το Δικαστήριο, οι προσφεύγουσες θα έπρεπε να είχαν θέσει το ζήτημα της άμεσης ισχύος εξ αρχής και όχι στα πλαίσια της διαδικασίας ακρόασης των επιχειρημάτων των διαδίκων, τονίζοντας ότι ουσιαστικά προσπάθησαν να οδηγήσουν το δικαστήριο στην αποδοχή της άμεσης ισχύος των αποφάσεων του Ο.Ε.Δ., με συνέπεια να απορρίψει την έμμεση αυτή οδό. Στην υπόθεση αυτή, ο Γ.Ε. Mischo τόνισε ότι η εταιρία Atlanta βασιζόταν σε ουσιαστικό δίκαιο του Π.Ο.Ε., ενώ οι εκθέσεις του Δ.Δ.Ο. απλώς ερμηνεύουν το δίκαιο αυτό. Αφού είπε ότι η προσφεύγουσα θα έπρεπε να είχε επικαλεστεί το γεγονός ότι η απόφαση του Π.Ε.Κ. της απέκλειε τη δυνατότητα να προσφύγει επί τη βάση κανόνων της GATT, προκειμένου να αναιρέσει την απόφασή του. Ωστόσο, μη έχοντας αναφερθεί στο επιχείρημα αυτό, ο Γ.Ε. έκρινε ότι η προσφυγή της Atlanta ήταν μη παραδεκτή, υπενθυμίζοντας ότι με βάση τη νομολογία του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. δεν έχουν άμεση ισχύ.³²⁶

Το 2001, στα πλαίσια της υπόθεσης *Banatrading*,³²⁷ το Π.Ε.Κ. κλήθηκε να εξετάσει προσφυγή ακυρώσεως του Κανονισμού αρ. 404/93/Ε.Κ. από την ομώνυμη εταιρία, αφού όπως υποστήριζε ο εν λόγω κανονισμός παραβίαζε διατάξεις της GATT, κάτι που προέκυπτε από σχετική έκθεση του Δ.Δ.Ο. Το Πρωτοδικείο διατυπώνοντας το σκεπτικό του, επανέλαβε ότι οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. δεν έχουν

³²³ Δ.Ε.Κ., 14.10.1999, υπόθεση C-104/97P (*Atlanta AG and Others v. Council and Commission*), Συλλ. 1999, σελ. I-6983.

³²⁴ Π.Ε.Κ., 11.12.1996, υπόθεση T-521/93 (*Atlanta and Others v. European Community*), Συλλ. 1996, σελ. II-1707.

³²⁵ Βλ. υπόθ. C-104/97P (*Atlanta AG and Others v. Council and Commission*), *op cit*, παρ. 20.

³²⁶ Zonnekeyn G. (1999), "The Legal Status of WTO Panel Reports in the EC Legal Order: Some Reflections of the Opinion of Advocate General Mischo in the Atlanta case", *Journal of International Economic Law*, Notes, News and Developments, p.p. 713-722 (714).

³²⁷ Π.Ε.Κ., 12.07.2001, υπόθεση T-3/99 (*Banatrading GmbH v. Council of the EU*), Συλλ. 2001, σελ. II-2123.

άμεση ισχύ λαμβανομένης υπόψη της φύσης και της δομής τους.³²⁸ Συνεχίζοντας, πρόσθεσε ότι η προσφεύγουσα εταιρία δεν μπορούσε να επικαλεστεί την δυνατότητα εφαρμογής των εξαιρέσεων που είχε αναγνωρίσει το Δ.Ε.Κ. στις υποθέσεις Nakajima και Fediol, αφού δεν συνέτρεχαν οι αναγκαίες προϋποθέσεις.³²⁹

Πολύ σημαντική για την εξέλιξη της νομολογιακής θέσης του Δ.Ε.Κ. είναι η απόφαση που εξέδωσε στην υπόθεση *Biret*.³³⁰ Η υπόθεση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος των αποφάσεων του Ο.Ε.Δ. στην κοινοτική έννομη τάξη, αν και εγείρει και το ζήτημα της ευθύνης της Κοινότητας, κάτι που εκφεύγει του πεδίου μελέτης της παρούσας εργασίας και συνεπώς αναφέρεται ακροθιγώς. Όσον αφορά τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, αυτή αφορούσε προσφυγή της εταιρίας εισαγωγής κρεάτων, *Biret*, με την οποία αξίωνε αποζημίωση από την Κοινότητα για τη ζημία που υπέστη λόγω της απαγόρευσης εισαγωγής κρεάτων εμπλουτισμένων με ορμόνες στην Ε.Κ. Ειδικότερα το όλο ζήτημα ανέκυψε στα πλαίσια της διαφοράς μεταξύ Η.Π.Α. και Ε.Κ. στην υπόθεση των Ορμονών, όπου το panel και εν συνεχεία το Δ.Δ.Ο. απεφάνθησαν ότι η κοινοτική νομοθεσία παραβίαζε την S.P.S.. Ως καταληκτική ημερομηνία για συμμόρφωση της Κοινότητας προς την απόφαση αυτήν ορίστηκε η 13.05.1999.³³¹ Ωστόσο, η Κοινότητα, αγνοώντας την απόφαση αυτή, συνέχισε να απαγορεύει τις εισαγωγές τέτοιων κρεάτων.³³²

Ακολούθως, η εταιρία *Biret* προσέφυγε ενώπιον του Π.Ε.Κ.³³³ Η γαλλική εταιρία αξίωσε αποζημίωση από την Κοινότητα αφού, όπως υποστήριξε, χρεοκόπησε το 1995 συνεπεία της απαγόρευσης εισαγωγών που είχε επιβάλει η Ε.Κ. Ουσιαστικά στην υπόθεση αυτή τέθηκε το ζήτημα της άμεσης ισχύος τόσο μιας συμφωνίας του Π.Ο.Ε. [άρθ. 3(3) και 5(1) S.P.S.] όσο και της έκθεσης του Δ.Δ.Ο., με την τελευταία να μπορεί να ληφθεί υπόψη απ' το Π.Ε.Κ. μόνο εάν η S.P.S. είχε άμεση ισχύ. Το

³²⁸ Βλ. υπόθ. T-3/99 (*Banatrading GmbH v. Council of the EU*), *ibid*, παρ. 43.

³²⁹ *Ibid*, παρ. 49.

³³⁰ Βλ. συνεκδ. υποθ. C-93/02P (*Biret International v. Council*) και C-94/02P (*Ets. Biret v. Council*), *op cit*.

³³¹ WTO Appellate Body Report, 16.01.1998, “*European Communities – Measures concerning meat and meat products (Hormones)*”, Complaint by the United States, WT/DS48/AB/R, no. 98-0099, AB-1997-4 - Η απόφαση ήταν ότι τα κοινοτικά μέτρα που απαγόρευαν τις εισαγωγές κρέατος προερχόμενου από ζώα που τους είχαν χορηγηθεί ορμόνες προώθησης της ανάπτυξής τους, παραβίαζε την S.P.S., αφού τα μέτρα αυτά δεν είχαν βασιστεί σε εκτίμηση επιπτώσεων (risk assessment) – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://docsonline.wto.org//GEN_highLightParent.asp?qu=%40meta%SFsymbol+%28WT%FCDS26%FC%2A.html – Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).

³³² Βλ. υπόθ. C-93/02P (*Biret International v. Council*), *ibid*, παρ. 31-32.

³³³ Π.Ε.Κ., 11.01.2002, συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-174/00 (*Biret International v. Council*), *Συλλ.* 2002, σελ. II-17 και T-210/00 (*Ets. Biret v. Council*), *Συλλ.* 2002, σελ. II-47.

Πρωτοδικείο, βασιζόμενο στην πάγια νομολογιακή θέση περί της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., έκρινε ότι η προσφεύγουσα δεν μπορούσε να βασιστεί σε διατάξεις της συμφωνίας αυτής προκειμένου να επισύρει την ευθύνη της Κοινότητας, κρίνοντας ότι στερείται άμεσης ισχύος.³³⁴

Στη συνέχεια, η Biret προσέφυγε στο Δ.Ε.Κ., όπου προέβαλε ως βασικό επιχείρημα ότι το Π.Ε.Κ. δεν ερμήνευσε ορθώς το άρθ. 228(7) Σ.Ε.Κ. καθώς και ότι δεν εξέτασε εις βάθος τη σχετική νομολογία του Δ.Ε.Κ. και σε συνδυασμό με τα δεδομένα της υπόθεσης να αποφανθεί σχετικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος. Ο Γ.Ε. Alber έκρινε, ότι το δίκαιο του Π.Ο.Ε. είχε άμεση ισχύ εν προκειμένω και ότι η Κοινότητα ήταν υπεύθυνη και έπρεπε να αποζημιώσει τη γαλλική εταιρία, απ' τη στιγμή που δεν εφήρμοσε την απόφαση του Δ.Δ.Ο. Συνεπώς, ζήτησε από το Δ.Ε.Κ. να ακυρώσει την απόφαση του Π.Ε.Κ. και να στείλει την υπόθεση πάλι στο Πρωτοδικείο για να αποφανθεί εκ νέου, τονίζοντας ότι η επιτυχημένη προσφυγή της Biret για την αξίωση αποζημίωσης, προϋποθέτει ότι η εταιρία αυτή μπορεί να επικαλεστεί κανόνες του δικαίου του Π.Ο.Ε., οι οποίοι στην υπόθεση αυτή είχαν άμεση ισχύ και προστάτευαν δικαιώματα ιδιωτών.³³⁵ Ωστόσο, ο Γ.Ε. απέρριψε το επιχείρημα της προσφεύγουσας ότι το Πρωτοδικείο παρερμήνευσε το άρθ. 228(7) Σ.Ε.Κ. αφού οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινοτικής έννομης τάξης, όπως και οι υπόλοιπες διεθνείς συνθήκες που συνομολογεί η Ε.Κ.

Αντιθέτως, αρνήθηκε ότι οι συμφωνίες αυτές μπορούν να αποτελέσουν γενικά τη βάση δικαστικής εξέτασης του παράγωγου κοινοτικού δικαίου.³³⁶ Αφού τόνισε ότι καμία εκ των εξαιρέσεων που έχει αναγνωρίσει το Δ.Ε.Κ. με τη νομολογία του (Fediol, Nakajima) δεν έχει εφαρμογή στη συγκεκριμένη υπόθεση,³³⁷ συμπέρανε ότι ένα κράτος μέλος του Π.Ο.Ε. που παραβίασε κανόνες του δεν έχει άλλη επιλογή από το να εφαρμόσει την απόφαση του Ο.Ε.Δ., σημειώνοντας ότι η δυνατότητα διαπραγματεύσεων που αναγνωρίζουν οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. δεν αποτελούν εναλλακτική, αφού μια «αμοιβαίως αποδεκτή λύση», όπως αναφέρει το άρθ. 22.8 DSU, θα πρέπει και πάλι να είναι συμβατή με το δίκαιο του Π.Ο.Ε.³³⁸ Συνεχίζοντας το σκεπτικό του, ο Γ.Ε. Alber δεν αποδέχτηκε το επιχείρημα περί σημαντικού

³³⁴ Βλ. συνεκδ. υποθ. T-174/00 και T-210/00 (Biret), *ibid*, παρ. 63-64.

³³⁵ Προτάσεις Γ.Ε. Alber, 15.05.2003, στις υποθ. T-174/00 (Biret International v. Council) και T-210/00 (Ets. Biret v. Council), *ibid*, παρ. 46.

³³⁶ *Ibid*, παρ. 47-52.

³³⁷ *Ibid*, παρ. 53-69.

³³⁸ *Ibid*, παρ. 74-86.

περιορισμού της διακριτικής ευχέρειας της νομοθετικής και εκτελεστικής εξουσίας στην Κοινότητα με την αναγνώριση της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., ενώ απέρριψε και το επιχείρημα περί έλλειψης αμοιβαιότητας.³³⁹ Αφού έκανε μια σύγκριση με την ευθύνη που υπέχουν τα κράτη μέλη της Κοινότητας σε περίπτωση μη ορθής εφαρμογής κοινοτικών οδηγιών, ο Γ.Ε. Alber εξέτασε κατά πόσο είχε παραβιαστεί κανόνας δικαίου που προστατεύει ατομικά δικαιώματα. Προς την κατεύθυνση αυτή, αναφερόμενος γενικότερα στον Π.Ο.Ε., αναγνώρισε ότι το παραγόμενο στα πλαίσια αυτού δίκαιο αποσκοπεί στην προστασία των ιδιωτών ιδιαιτέρως με τη διασφάλιση εμπορικών ελευθεριών και της τήρησης της αρχής της μη διάκρισης, τονίζοντας ότι δεν είναι επαρκές ένα μέτρο που λαμβάνεται στα πλαίσια του Π.Ο.Ε. να έχει άμεση εφαρμογή, αλλά πρέπει και να αποσκοπεί στην προστασία του ατόμου, προκειμένου να έχει άμεση ισχύ.³⁴⁰

Το Δ.Ε.Κ. δεν υιοθέτησε τη γραμμή του Γ.Ε., αποφασίζοντας ότι δεν υφίσταται ευθύνη της Κοινότητας. Ωστόσο, το Δ.Ε.Κ., αν και αρχικά αναφέρθηκε στην παγιωθείσα νομολογία του περί των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., στη συνέχεια «επέπληξε» το Π.Ε.Κ.,³⁴¹ επειδή δεν εξέτασε εάν στην προκειμένη περίπτωση η απόφαση του Δ.Δ.Ο. πληρούσε τα τεθέντα κριτήρια ώστε να έχει άμεση ισχύ και δεν αιτιολόγησε επαρκώς τη θέση του.³⁴² Το Δ.Ε.Κ. δεν απέρριψε το αίτημα της προσφεύγουσας εταιρίας επί τη βάση της απουσίας άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. ή αμοιβαιότητας, αλλά επειδή η ζημία που υπέστη η εταιρία επήλθε το 1995, δηλαδή πριν υιοθετήσει τη σχετική απόφαση το Όργανο Επίλυσης Διαφορών του Π.Ο.Ε. το 1998.³⁴³

Με τη θέση του αυτή, το Δ.Ε.Κ. άφησε ουσιαστικά ανοικτό το ενδεχόμενο να είναι επιτυχείς, ατομικές προσφυγές κατά κοινοτικών μέτρων που κρίθηκαν ασύμβατα με το δίκαιο του Π.Ο.Ε. από panel ή το Δ.Δ.Ο. και εφόσον η ζημία που υπέστη ο προσφεύγων έλαβε χώρα μετά το πέρας της περιόδου που ορίστηκε προκειμένου η Ε.Κ. να συμμορφωθεί με την απόφαση αυτή. Επιπλέον, όσον αφορά την καταβολή αποζημίωσης, το Δ.Ε.Κ. έχει θέσει τα κριτήρια που πρέπει να

³³⁹ Βλ. Προτάσεις Γ.Ε. Alber, στις υποθ. T-174/00 (*Biret International v. Council*) και T-210/00 (*Ets. Biret v. Council*), *ibid*, παρ. 93, 97-103.

³⁴⁰ *Ibid*, παρ. 115-117.

³⁴¹ Βλ. και προαναφερθείσα υπόθ. C-76/00P (*Petro tub*), *op cit*.

³⁴² Βλ. υπόθ. C-93/02 (*Biret International v. Council*), *op cit*, παρ. 56.

³⁴³ *Ibid*, παρ. 64.

πληρούνται, ώστε να έχει ευθύνη η Κοινότητα,³⁴⁴ ενώ με τη θέση του αυτή άφησε ανοικτό το ενδεχόμενο μελλοντικές προσφυγές αποζημιώσεως επί τη βάσει παραβιάσεων του δικαίου του Π.Ο.Ε. από την Ε.Κ., να είναι επιτυχείς.³⁴⁵

Στην υπόθεση *Chiquita* του 2005, το Πρωτοδικείο, ακολουθώντας την πορεία που χάραξε το Δ.Ε.Κ. στην υπόθεση *Biret*, αποδέχθηκε τον ισχυρισμό ότι με την τροποποίηση της κοινής οργάνωσης αγοράς για τις μπανάνες, η Κοινότητα αποσκοπούσε στην εφαρμογή υποχρεώσεων που υπέχει στα πλαίσια της GATT 1994 και της GATS τις οποίες είχε παραβιάσει,³⁴⁶ όπως έκρινε το panel.³⁴⁷

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η ανάλυση της απόφασης του Δικαστηρίου στην υπόθεση *Van Parys*³⁴⁸ του 2005. Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή της εταιρείας *Van Parys* (εισάγει μπανάνες απ' τον Ισημερινό) ενώπιον του Βελγικού Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου το οποίο και απήλυθε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ. Το 1997, μετά από αίτημα του Ισημερινού, το panel που συστάθηκε εξέτασε τη συμβατότητα κοινοτικού κανονισμού για τις μπανάνες και έκρινε ότι αντιβαίνει σε άρθρα της GATT. Ακολούθησε τροποποίηση του κανονισμού από την ΕΚ, αλλά το Έκουαδór μη όντας ικανοποιημένο προσέφυγε εκ νέου στο μηχανισμό επίλυσης διαφορών του Π.Ο.Ε. (1999), το οποίο διαπίστωσε και πάλι παραβίαση διατάξεων της GATT.³⁴⁹ Το ζήτημα που τέθηκε ήταν εάν πρόσωπα μπορούσαν να αμφισβητήσουν τη νομιμότητα κοινοτικής πράξης επί τη βάσει αποφάσεων του Π.Ο.Ε. Το Δ.Ε.Κ. επανέλαβε τη θέση του, ότι η φύση και η δομή των αποφάσεων στα πλαίσια του

³⁴⁴ Βλ. Δ.Ε.Κ., 04.07.2000, υπόθεση C-352/98P (*Bergaderm and Goupil v. Commission*), Σνλλ. 2000, σελ. I-5291, παρ. 34-44 - Μεταξύ άλλων, θα πρέπει να υπάρξει παράνομη παραβίαση, πράξη/παράληψη που μπορεί να αποδοθεί στην Κοινότητα, αιτιώδης σχέση μεταξύ της πράξης και της ζημίας και να αποτελεί επαρκώς σοβαρή παραβίαση υπέρτερου κανόνα δικαίου που απονέμει ή αποσκοπεί να απονείμει δικαιώματα σε άτομα, με τα κοινοτικά όργανα να είχαν ευρεία διακριτική ευχέρεια.

³⁴⁵ Wiers J. (2004), "One Day, You're Gonna Pay: The European Court of Justice in *Biret*", *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 31(2), p.p. 143-151 (147).

³⁴⁶ Π.Ε.Κ., 03.02.2005, υπόθεση T-19/01 (*Chiquita Brands International et al. v. Commission*), Σνλλ. 2005, σελ. II-315, παρ. 127, 159-170.

³⁴⁷ Στην έκθεσή του για την υπόθεση *Bananas III*, το Εφετειακό Σώμα του Π.Ο.Ε. επιβεβαίωσε την απόφαση του panel που είχε εξετάσει τη διαφορά σε πρώτη φάση αναφέροντας ότι η πρακτική του καθορισμού εισαγωγικών ποσοστώσεων για συγκεκριμένες τρίτες χώρες συνιστούσε παραβίαση της αρχής της μη διάκρισης και ότι η Συμφωνία για τη Γεωργία δεν επιτρέπει στην Κοινότητα να δρα με τρόπο μη συμβατό με τη διάταξη του άρθρου XIII της GATT 1994 [παρ. 255 (d,e)] - WTO Appellate Body Report, 09.09.1997, "European Communities - Regime for the Importation, Sales and Distribution of Bananas", WT/DS27/AB/R, no. 97-3593, AB-1997-3, σελ.105-108 - διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση:

http://docsonline.wto.org//GEN_highLightParent.asp?qu=%40meta%SFsymbol+%28WT%FCDS16%FC%2A.html - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007)

³⁴⁸ Δ.Ε.Κ., 01.03.2005, υπόθεση C-377/02 [*NV Firma Léon Van Parys v. Belgisch Interventie - en Restitutiebureau (BIRB)*], Σνλλ. 2005, σελ. I-1465.

³⁴⁹ Βλ. υπόθ. C-377/02 (*Léon Van Parys v. BIRB*), *ibid*, παρ. 1-2.

Π.Ο.Ε., δεν τις κατατάσσουν ανάμεσα στους κανόνες υπό το φως των οποίων μπορεί να εξεταστεί η νομιμότητα κοινοτικών πράξεων, ενώ είπε πως κάτι τέτοιο μπορεί να συμβεί μόνο εάν πληρούνται τα κριτήρια που τέθηκαν στις υποθέσεις Nakajima/Fediol.³⁵⁰

Ωστόσο, ο Γ.Ε. Tizzano απέρριψε το επιχείρημα της αμοιβαιότητας συντασσόμενος με τη θέση που είχε εκφράσει ο Γ.Ε. Alber στην υπόθ. Biret, λέγοντας ότι οι αποφάσεις των panels έχουν δεσμευτική ισχύ για την ΕΚ μετά το πέρας του εύλογου χρονικού διαστήματος συμμόρφωσης και επομένως πρέπει να αποτελούν κριτήριο ελέγχου της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων.³⁵¹ Συνεχίζοντας, ο Γ.Ε. Tizzano είπε ότι με δεδομένο ότι η ΕΚ τροποποίησε τον κανονισμό μετά την πρώτη απόφαση του panel αποβλέποντας στη συμμόρφωσή της προς αυτήν, είναι σαφές ότι η επίδικη πράξη αποσκοπούσε στην εφαρμογή συγκεκριμένης υποχρέωσης που υπέχει η Ε.Κ. στα πλαίσια του Π.Ο.Ε. (και συνεπώς επέκταση του «δόγματος Nakajima» και στις αποφάσεις του Ο.Ε.Δ. του Π.Ο.Ε.) και άρα θα έπρεπε να αναγνωριστεί η άμεση ισχύς της.³⁵² Όμως το ΔΕΚ δεν συμφώνησε, αρνούμενο να επιτρέψει στην Van Parys να προσφύγει σε εθνικό δικαστήριο κατά του κοινοτικού αυτού κανονισμού επί τη βάση της απόφασης του panel.³⁵³ Στην υπόθεση αυτή, αρχικώς όλα έδειχναν πως θα έχει εφαρμογή το «δόγμα Nakajima» κάτι που τελικώς δεν έγινε, με το ΔΕΚ να αποφεύγει την αναγνώριση άμεσης ισχύος αναφέροντας τη δυνατότητα εξεύρεσης λύσης μέσω διαπραγματεύσεων. Η απόφαση αυτή του ΔΕΚ αποτελεί μια απόδειξη της επιθυμίας του να μην αποδυναμώσει τη θέση της ΕΚ στα διεθνή fora με πρόσθετα ένδικα μέσα που μπορούν να στραφούν εναντίον της.

Το Πρωτοδικείο επιβεβαίωσε τη θέση που διετύπωσε το Δ.Ε.Κ στην Van Parys, με την απόφαση που εξέδωσε στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *FIAMM*³⁵⁴ το 2005. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο ανέφερε ότι η Κοινότητα, τροποποιώντας τον κανονισμό που κρίθηκε ασύμβατος με το δίκαιο του Π.Ο.Ε., δεν αποσκοπούσε να εφαρμόσει συγκεκριμένες υποχρεώσεις που απέρρεαν από κανόνες του Π.Ο.Ε. ενώ ούτε η ισχύουσα κοινοτική νομοθεσία αναφερόταν ρητώς σε κανόνες του Π.Ο.Ε.³⁵⁵

³⁵⁰ Βλ. υπόθ. C-377/02 (*Léon Van Parys v. BIRB*), *ibid*, παρ. 39-40.

³⁵¹ Προτάσεις Γ.Ε. Tizzano, 18.11.2004, στην υπόθ. C-377/02 (*Léon Van Parys v. BIRB*), *ibid*, παρ. 64.

³⁵² Προτάσεις Γ.Ε. Tizzano, *ibid*, παρ. 98.

³⁵³ Βλ. υπόθ. C-377/02 (*Léon Van Parys v. BIRB*), *op cit*, παρ. 58.

³⁵⁴ Π.Ε.Κ., 14.12.2005, συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-69, 301, 320, 383/00 και T-135/01 (*FIAMM and FIAMM Technologies and others v. Council and Commission*), *Συλλ.* 2005, *σελ.* II-5393.

³⁵⁵ *Ibid*, παρ. 137-144.

Γ. Η νομολογία των εθνικών δικαστηρίων

Γ.1 Γαλλία

Μέσα από την εξέλιξη της νομολογίας του Δ.Ε.Κ., τα γαλλικά δικαστήρια επηρεάστηκαν διττά όσον αφορά το ζήτημα της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και των αποφάσεων του Ο.Ε.Δ. Αφενός, κατέχουν την υψηλότερη θέση στη γαλλική νομική ιεραρχία, κάτι που πριν δεν ίσχυε αφού όσον αφορά τις αποφάσεις των διεθνών οργανισμών, όπως αναφέρθηκε, δεν υπήρχε σαφής διάταξη. Αφετέρου, τα γαλλικά δικαστήρια εναρμονιζόμενα με την πάγια νομολογιακή θέση του Δ.Ε.Κ. αρνούνται την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και των αποφάσεών του, παρά μόνο εάν πληρούνται τα κριτήρια που έθεσε το Δ.Ε.Κ. στις υποθέσεις *Fediol/Nakajima*.³⁵⁶

Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από την εξέταση της περιορισμένης νομολογίας των γαλλικών δικαστηρίων αναφορικά με τις Συμφωνίες και αποφάσεις του Π.Ο.Ε.³⁵⁷ Η υπόθεση, που κλήθηκε να εξετάσει το *Cour de Cassation* το 2001,³⁵⁸ αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως γαλλικής εταιρίας σε υπόθεση σχετική με τις «Ορμόνες». Ειδικότερα, η εταιρία αυτή κατηγορήθηκε και καταδικάστηκε επειδή πραγματοποίησε εισαγωγές κρέατος με ορμόνες προελεύσεως Η.Π.Α., αφού θεωρήθηκε ότι παραβίαζε την ισχύουσα κοινοτική νομοθεσία που είχε απαγορεύσει τις εισαγωγές των προϊόντων αυτών στην Κοινότητα. Στην προσφυγή της, βασιζόμενη στις σχετικές διατάξεις της S.P.S. καθώς και στην απόφαση του Ο.Ε.Δ. για τις «Ορμόνες», τόνισε ότι η κατηγορία εναντίον της παραβίαζε τη διάταξη του άρθ. 55 του Γαλλικού Συντάγματος απ' τη στιγμή που η κοινοτική πράξη που επέβαλε την εν λόγω απαγόρευση είχε κριθεί ασύμβατη με το δίκαιο του Π.Ο.Ε. από το panel που εξέτασε τη διαφορά. Συνεπώς ο κοινοτικός κανονισμός έπρεπε να θεωρηθεί άκυρος. Το *Cour de Cassation*, αναφερόμενο στην επιχειρηματολογία που έχει αναπτύξει το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. περί της επικλησιμότητας διατάξεων των συμφωνιών και των αποφάσεων του Π.Ο.Ε. από ιδιώτες σε δικαστικές διαδικασίες,

³⁵⁶ Lavranos N. (2004), *op cit*, σελ. 163.

³⁵⁷ Σημειώτεον ότι το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο στα πρώτα χρόνια που το Δ.Ε.Κ. δεν είχε ακόμη διαμορφώσει την τελική του θέση αναφορικά με την άμεση ισχύ της GATT 1947, είχε αφήσει να εννοηθεί, με αποφάσεις του, ότι θα μπορούσαν να έχουν άμεση ισχύ κάποιες διατάξεις της. Ωστόσο, μετά το 1972 εναρμονίστηκε με τη θέση του Δ.Ε.Κ. - Βλ. Lavranos (2004), *op cit*, σελ. 36.

³⁵⁸ *Cour de Cassation, chamber criminelle, 03.05.2001, No de pourvoi 00-81691, Rejet, Publié au bulletin.*

απέρριψε τα ανωτέρω επιχειρήματα της προσφεύγουσας. Συνεπώς, επιβεβαίωσε ότι οι Συμφωνίες και οι αποφάσεις του Π.Ο.Ε. δεν έχουν άμεση ισχύ, κάτι που είχε πει σε πρώτη φάση και το *Cour d' Appel de Paris*.³⁵⁹

Γ.2 Γερμανία

Τόσο η GATT 1947 όσο και Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. μεταφέρθηκαν στη γερμανική έννομη τάξη με ομοσπονδιακό διάταγμα ιεραρχούμενες χαμηλότερα από τον Θεμελιώδη Νόμο. Ωστόσο, στα πλαίσια της Κοινότητας οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. και οι αποφάσεις του Ο.Ε.Δ., αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινοτικής έννομης τάξης και υπερέχουν του παράγωγου κοινοτικού και εθνικού δικαίου. Συνεπώς έχουν την υψηλότερη νομική θέση και στα πλαίσια της γερμανικής έννομης τάξης απ' τη στιγμή που η Γερμανία είναι μέλος της Κοινότητας, ενώ τα γερμανικά δικαστήρια ακολουθούν τα κοινοτικά και όσον αφορά το ζήτημα της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. τηρώντας αρνητική στάση.

Το 1971, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Γερμανίας κλήθηκε να εξετάσει την πιθανότητα το άρθ. III της GATT 1947 να έχει άμεση ισχύ. Η υπόθεση *Milk-powder* αφορούσε προσφυγή εμπόρου που έκανε εισαγωγές γάλακτος σε σκόνη, επειδή το 1963, εισάγοντας το εμπόρευμα αυτό στη Γερμανία από άλλο κράτος μέλος της Κοινότητας, του ζητήθηκε να καταβάλει «εξισωτικό φόρο». Ο Γερμανός δικαστής τόνισε ότι ο προσφεύγων θα μπορούσε να επικαλεστεί παραβίαση ενός θεμελιώδους κανόνα του εθνικού διεθνούς δικαίου που ενσωματώθηκε στη γερμανική έννομη τάξη με το άρθ. 25 Θ.Ν. Ωστόσο, το άρθ. III(2) της GATT είναι μια απλή διάταξη διεθνούς συμφωνίας και όχι ένας τέτοιος κανόνας, με συνέπεια να μην υπερέχει του γερμανικού δικαίου. Συνεχίζοντας, είπε ότι το άρθρο αυτό δεν παρέχει πρόσθετα δικαιώματα πέραν αυτών που αναγνωρίζει το άρθ. 95 Σ.Ε.Ο.Κ. στον προσφεύγοντα, ενώ διευκρίνισε ότι η γενική αρχή του *pacta sunt servanda* δεν ανάγει μεμονωμένες διατάξεις διεθνών συνθηκών σε γενικούς κανόνες του διεθνούς δικαίου με υπεροχή έναντι του εθνικού δικαίου. Έτσι, έκρινε ότι η GATT στερείται άμεσης ισχύος στη γερμανική έννομη τάξη, πριν ακόμα το Δ.Ε.Κ. διαμορφώσει τη σχετική θέση του.³⁶⁰

³⁵⁹ *Ibid*, παρ. II.

³⁶⁰ *Ibid*, παρ. Β.ΙΙ.2(c).

Όσον αφορά τον Π.Ο.Ε. χαρακτηριστική είναι μια υπόθεση του 1995.³⁶¹ Αν και δεν είχε τεθεί σε ισχύ η Συμφωνία του Π.Ο.Ε. όταν εξετάστηκε η υπόθεση, τα επιχειρήματα των γερμανικών δικαστηρίων καταδεικνύουν ότι τα ίδια ισχύουν και για την περίπτωση αυτή. Η υπόθεση αφορούσε προσφυγή εταιρίας εισαγωγής μπανανών από το Εκουαδόρ, η οποία δεν είχε άδεια εισαγωγών όπως προβλεπόταν στο σχετικό κοινοτικό κανονισμό. Όταν οι γερμανικές τελωνειακές αρχές αρνήθηκαν το αίτημα της προσφεύγουσας να μην καταβάλει τον υψηλότερο φόρο που προέβλεπε ο κοινοτικός κανονισμός, η τελευταία προσέφυγε ενώπιον του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου υποστηρίζοντας ότι ο κανονισμός για τις μπανάνες έθιγε θεμελιώδη δικαιώματα και συνεπώς δεν μπορούσε να εφαρμοστεί στη Γερμανία, ενώ επικαλέστηκε διατάξεις της GATT που παραβιάστηκαν και μια σχετική έκθεση panel. Η προσφυγή κρίθηκε μη παραδεκτή αφού δεν είχε εξαντλήσει όλα τα κατώτερα ιεραρχικά ένδικα μέσα πριν προσφύγει στο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, το οποίο ωστόσο σημείωσε ότι ίσως ο κανονισμός αυτός να παραβίαζε συγκεκριμένες διατάξεις της GATT, αφήνοντας ανοικτό το ενδεχόμενο άμεσης ισχύος τους.³⁶² Το Finanzgericht Hamburg που κλήθηκε να εξετάσει την υπόθεση απηύθυνε προδικαστικό ερώτημα στο Δ.Ε.Κ.

Αυτό το ερώτημα εξετάστηκε στα πλαίσια της υπόθεσης *T.Port*³⁶³ του 1998. Το Δ.Ε.Κ., αφού ανέφερε ότι το Εκουαδόρ δεν ήταν μέλος της GATT 1947 και δεν έγινε μέλος του Π.Ο.Ε. παρά μόνο το 1996, τόνισε ότι: «...το άρθρο 234, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης έχει την έννοια ότι δεν έχει εφαρμογή σε υποθέσεις αφορώσες την εισαγωγή μπανανών καταγωγής τρίτης χώρας, η οποία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος σε διεθνή σύμβαση συναφθείσα από κράτη μέλη προ της ενάρξεως ισχύος της Συνθήκης».³⁶⁴ Το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο, ακολουθώντας το Δ.Ε.Κ. αρνήθηκε την ύπαρξη άμεσης ισχύος για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. και έκρινε ότι ο κοινοτικός κανονισμός για τις μπανάνες έχει πλήρη ισχύ στη γερμανική έννομη τάξη.

³⁶¹ BVerfG, Beschluss, 26.04.1995, EuZW 1995, όπως παραπέμπεται στο Lavranos N. (2004), *op cit*, σελ. 149, υποσημ. 79.

³⁶² BVerfG, Beschluss, 26.04.1995, EuZW 1995, παρ. 412-413.

³⁶³ Βλ. Δ.Ε.Κ., υποθ. C-364 & 365/95 (*T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*), *op cit*.

³⁶⁴ Βλ. υποθ. C-364 & 365/95 (*T. Port*), *op cit*, παρ. 64-65.

Γ.3 Η θέση του Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου των Η.Π.Α.

Οι αρχές της αμοιβαιότητας και της άμεσης ισχύος συνδέονται στενά, με το ζήτημα της ύπαρξης υπεροχής μιας διεθνούς συνθήκης έναντι του εσωτερικού δικαίου να εγείρεται μόνο εφόσον αυτή έχει αναγνωρισθεί ως έχουσα άμεση ισχύ. Στις Η.Π.Α., μια διεθνής συνθήκη ακόμα και αν έχει άμεση ισχύ δεν μπορεί να υπερισχύσει του ομοσπονδιακού δικαίου. Ισχύει ο κανόνας *lex posterior derogat legi priori*,³⁶⁵ που συναντάται και σε κράτη μέλη της κοινότητας, με τα τελευταία να τον αναστέλλουν όσον αφορά την εφαρμογή του κοινοτικού δικαίου. Στην υπόθεση *Foster*, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο διευκρίνισε ότι πρέπει να συνυπολογίζεται και η βούληση των συμβαλλομένων μερών, ενώ στην υπόθεση *Frolona v. USSR* του 1985, έθεσε κάποια κριτήρια που θα πρέπει να πληρούνται ώστε μια διεθνής συνθήκη να έχει άμεση ισχύ, αναφερόμενο, μεταξύ άλλων, στο γράμμα, το σκοπό και τη φύση των υποχρεώσεων που απορρέουν από αυτήν,³⁶⁶ κριτήρια που ομοιάζουν με εκείνα που έχει θέσει το Δ.Ε.Κ.

Το νομικό καθεστώς των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και των αποφάσεων του Οργάνου Επίλυσης Διαφορών αυτού αποσαφηνίζεται με τις διατάξεις της Uruguay Round Agreements Act (URAA) του 1994. Ειδικότερα στο τμήμα 102(a) αυτής, αναφέρεται ότι καμία εκ των διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. δεν θα έχει ισχύ στις Η.Π.Α. εάν κριθεί ως «ασύμβατη με κάποιο νόμο των Η.Π.Α. [...]», ενώ στο τμήμα 102(c) διευκρινίζει ότι κανένα άτομο δεν μπορεί να κινήσει δικαστικές διαδικασίες ή να βασιστεί σε κάποια εκ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. αμφισβητώντας τη νομιμότητα πράξης ή παράληψης κάποιου θεσμού. Συνεπώς, αυτό που προκύπτει είναι ότι αν στην Κοινότητα υπάρχουν κάποια περιορισμένα εμπόδια όσον αφορά την πρόσβαση των ατόμων στη δικαιοσύνη, στις Η.Π.Α. η δυνατότητα αυτή αποκλείεται εκ προοιμίου. Όσον αφορά τις αποφάσεις του Ο.Ε.Δ., στο τμήμα 123(g)(1) της URAA αναφέρεται ότι σε περίπτωση που ένα panel ή το Δ.Δ.Ο. καταλήξει με την έκθεσή του στο συμπέρασμα ότι κάποιος κανονισμός ή πρακτική που εφαρμόζεται στις Η.Π.Α. είναι ασύμβατα με διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., η πράξη ή πρακτική αυτή δεν τροποποιείται η καταργείται. Αντίθετα, η εκτελεστική εξουσία

³⁶⁵ Jackson J. (1992), *op cit*, σελ. 320.

³⁶⁶ Vazquez C. (1995), “The Four Doctrines of Self-Executing Treaties”, *The American Journal of International Law*, vol. 89(4), p.p. 695-723 (710-711).

αποφασίζει εάν θα εφαρμόσει το δίκαιο του Π.Ο.Ε., έπειτα από συζήτηση με τις αρμόδιες επιτροπές του Κογκρέσου και ομάδες συμφερόντων.³⁶⁷

Ωστόσο, στην υπόθεση *Charming Betsy*, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο των Η.Π.Α. διαμόρφωσε το ομώνυμο δόγμα που υπαγορεύει τη συμβατή με τις διεθνείς συνθήκες ερμηνεία του εσωτερικού δικαίου (έμμεση ισχύς)³⁶⁸ Αυτό το δόγμα που χάραξε το δικαστήριο δεν είναι ο κανόνας αφού, ισχύοντας της αρχής *lex posterior*, τα αμερικανικά δικαστήρια οφείλουν να εφαρμόσουν ένα σαφές ομοσπονδιακό διάταγμα ακόμα κι αν μια τέτοια ενέργεια θα ήταν αντίθετη με το δίκαιο του Π.Ο.Ε.³⁶⁹ Επιπλέον, τα αμερικανικά δικαστήρια δεν το εφαρμόζουν πάντοτε, καθώς υπάρχει και το δόγμα *Chevron*. Στην ομώνυμη υπόθεση, το Ομοσπονδιακό Δικαστήριο έθεσε δύο στάδια εξέτασης και ερμηνείας ενός ομοσπονδιακού διατάγματος. Σε πρώτη φάση το δικαστήριο εξετάζει το γράμμα του διατάγματος προκειμένου να διαπιστώσει εάν αυτό είναι επαρκώς σαφές ώστε να επιδέχεται μιας και μόνο ερμηνείας, ενώ εάν δεν πληροί τα κριτήρια αυτά περνά στο δεύτερο στάδιο της εξέτασης, κατά το οποίο εμπλέκεται και το δόγμα «*Charming Betsy*».³⁷⁰ Στο στάδιο αυτό ελέγχεται η θέση και η ερμηνεία που έχει δώσει η αρμόδια αρχή στο υπό εξέταση διάταγμα προκειμένου να κρίνει εάν αυτή είναι αιτιολογημένη. Αυτό που είπε ουσιαστικά το δικαστήριο ήταν ότι θα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα στην ικανοποίηση των οικονομικών συμφερόντων των Η.Π.Α. και να αναγνωρίζεται μεγάλο εύρος διακριτικής ευχέρειας για την εκτελεστική εξουσία και τις αρμόδιες εθνικές αρχές κατά την δράση τους στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων των Η.Π.Α.

³⁶⁷ Barceló J. III (2006), “The Status of WTO Rules in U.S. Law”, *Legal Studies Research Series*, The Social Science Research Network Electronic Paper Collection, Cornell Law School research paper, No. 06-004, p.p. 1-34 (3-4, 17-18).

³⁶⁸ U.S. Supreme Court, *Murray v. Schooner “Charming Betsy”*; p. 6 U.S. (2 Cranch), 64, 118 (1804), διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση: <http://supreme.justia.com/us/6/64/case.html> - Ιστοσελίδα Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Η.Π.Α. (10.09.2007).

³⁶⁹ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι υποθέσεις *GATT Superfund Case* και *Section 337*, όπου και στις δύο αυτές περιπτώσεις ενώ τα συγκεκριμένα ομοσπονδιακά διατάγματα κρίθηκαν από panels του Π.Ο.Ε. ως μη συμβατά με το δίκαιο του οργανισμού και ειδικότερα το άρθρο III GATT 1947 που απαγόρευε τις διακρίσεις, οι αρμόδιες αρχές των Η.Π.Α. εφήρμοσαν τα επίδικα διατάγματα πάραυτα – Βλ. WTO Panel Report, 17.06.1987, “*United States Taxes on Petroleum and Certain Imported Substances*”, GATT B.I.S.D. (34th Supp.), L/6175-34S/136 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/87superf.wpf και WTO Panel Report, 07.11.1989, “*United States – Section 337 of the Tariff Act of 1930*”, 07.11.1989, GATT B.I.S.D. (36th Supp.), L/6439-36S/345 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/87tar337.wpf - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).

³⁷⁰ U.S. Supreme Court, “*Chevron U.S.A., Inc. v. Natural Res. Def. Council*”, p. 467, U.S. 837, 838 (1984), διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση: <http://supreme.justia.com/us/467/837/case.html> - Ιστοσελίδα Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Η.Π.Α. (10.09.2007).

Αν και το δόγμα «Charming Betsy» επιβεβαιώθηκε σε κάποιες περιπτώσεις,³⁷¹ η τάση που επικρατεί, όσον αφορά τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., είναι να δίνεται έμφαση στην ικανοποίηση των εμπορικών συμφερόντων των Η.Π.Α.³⁷² Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η υπόθεση *Corus Staal*. Με την απόφαση που εξέδωσε το 2005 το αμερικανικό δικαστήριο, ουσιαστικά απέρριψε το δόγμα της «έμμεσης ισχύος» και πρόκρινε τη χρήση του δόγματος Chevron.³⁷³

³⁷¹ Βλ. υπόθεση U.S. Supreme Court, *F. Hoffmann-La Roche Ltd. V. Empagran S.A.*, 124 U.S. 2359, 2366 (2004), όπως παραπέμπεται στο Barceló J. III (2006), *op cit*, σελ. 6, υποσημ. 20.

³⁷² Kuijper P. and Bronckers M. (2005), *op cit*, σελ. 1329-1330.

³⁷³ U.S. Court of Appeals for the Federal District, 21.01.2005, *Corus Staal BV v. Department of Commerce*, case no. 04-1107, 395 F.3d 1343 (Fed Cir. 2005).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συμπερασματικά, η έννοια της άμεσης ισχύος αναπτύχθηκε νομολογιακά από το Δ.Ε.Κ. προκειμένου να προστατεύσει τα δικαιώματα των προσώπων, εν είδει ελάχιστης εγγυημένης δικαστικής προστασίας. Αυτό φαίνεται με σαφήνεια στην απόφαση του Δ.Ε.Κ. στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις *Brasserie du Pêcheur/Factortame*, όπου ανέφερε ότι «Κατά πάγια νομολογία [...] η παρεχομένη στους διοικουμένους ευχέρεια να επικαλούνται ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων απευθείας εφαρμοστέες διατάξεις της Συνθήκης συνιστά ελαχίστη απλώς κατοχύρωση και δεν αρκεί από μόνη της για να εξασφαλίσει την πλήρη και ολοκληρωτική εφαρμογή της Συνθήκης...».³⁷⁴

Με το πέρασμα από την GATT 1947 στον Π.Ο.Ε., έναν διεθνή οργανισμό πλέον, οι προσδοκίες για μια αλλαγή της πάγιας νομολογιακής θέσης του Δ.Ε.Κ. αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος ήταν υψηλές. Προς αυτή την κατεύθυνση συνηγορούσαν μια σειρά από παράγοντες. Ουσιαστικά, με την ίδρυση του Π.Ο.Ε. έλαβε χώρα μια σημαντική εξέλιξη με τον τελευταίο να στρέφεται από τη διπλωματία περισσότερο στο δίκαιο. Αυτό προκύπτει απ' την ύπαρξη, πλέον, ενός ισχυρού, δεσμευτικού ημι-δικαστικού μηχανισμού επίλυσης διαφορών με το Ο.Ε.Δ. να εγκρίνει τις εκθέσεις των panels και του Δ.Δ.Ο. σχετικά με τις αναφερόμενες μεταξύ των συμβαλλομένων μερών διαφορές. Επιπλέον, η σημασία της δημιουργίας ενός διεθνούς οργανισμού με θεσμικό πλαίσιο και αρμοδιότητες είναι μεγάλη, αφού η GATT 1947 ήταν μια διεθνής συμφωνία.³⁷⁵ Παρά τις προσδοκίες που δημιουργήθηκαν, ότι τα επιχειρήματα της ευελιξίας και της απουσίας ανεπιφύλακτων διατάξεων θα χάσουν την ισχύ τους, το Δ.Ε.Κ. αρνήθηκε την ύπαρξη άμεσης ισχύος και όσον αφορά τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε., επεκτείνοντας τη νομολογία που είχε διαμορφώσει για την GATT 1947 και εμπλουτίζοντας την επιχειρηματολογία του, θέση που επανέλαβε και όσον αφορά αποφάσεις του Ο.Ε.Δ. Απέκλεισε δε την επικλησιμότητά τους ενώπιον των κοινοτικών δικαστηρίων τόσο από πρόσωπα όσο και από τα κράτη μέλη, τηρώντας μια σαφώς διαφορετική στάση από αυτήν που τηρεί για τις υπόλοιπες διεθνείς συμφωνίες της Κοινότητας.

³⁷⁴ Δ.Ε.Κ., 05.03.1996, υποθέσεις C-46/93 και C-48/93 (*Brasserie du Pêcheur/ v. Bundesrepublik Deutschland* και *The Queen v. Secretary of State for Transport ex parte: Factortame Ltd.*), Συλλ. 1996, σελ. I-1029, παρ. 20.

³⁷⁵ Ohlhoff S. and Schloemann H. (2001), "Transcending the Nation-State? Private Parties and the Enforcement of International Trade Law", *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 5, p.p. 575-734 (719).

Πάραυτα, όπως τονίστηκε, υπήρξαν κάποιες εξαιρέσεις στη νομολογιακή αυτή θέση του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. Η αρχή της «έμμεσης ισχύος» που χρησιμοποιείται κατά κόρον και στις Η.Π.Α., φάνηκε να αποτελεί ένα υποκατάστατο της άμεσης ισχύος με περιορισμένες νομικές συνέπειες για την Κοινότητα, το οποίο ωστόσο δεν μπορεί να συγκριθεί ως προς τη σημασία του με την άμεση ισχύ. Η προσέγγιση αυτή της συμβατής, με τις διεθνείς υποχρεώσεις της Ε.Κ. στα πλαίσια του Π.Ο.Ε., ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου όπως απορρέει και από το άρθρ. 300(7) Σ.Ε.Κ. αποσκοπεί στην αποφυγή του καταλογισμού διεθνούς ευθύνης της Κοινότητας. Οι άλλες δύο εξαιρέσεις που αναγνώρισε ο κοινοτικός δικαστής νομολογιακά, είναι η αναγνώριση της άμεσης ισχύος διάταξης μιας εκ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., εφόσον η επίδικη κοινοτική πράξη αναφέρεται συγκεκριμένα σε αυτήν ή εάν αποσκοπεί στην εφαρμογή συγκεκριμένων υποχρεώσεων της Κοινότητας όπως απορρέουν από την εν λόγω διάταξη (Fediol/Nakajima). Μέσω της παρακολούθησης της νομολογιακής εξέλιξης των δύο αυτών εξαιρέσεων, οι οποίες διαμορφώθηκαν αρχικώς αναφορικά με την GATT 1947 και εν συνεχεία επεκτάθηκαν στον Π.Ο.Ε., προκύπτει το συμπέρασμα ότι τα κοινοτικά δικαστήρια είναι ιδιαίτερος προσεκτικά και φειδωλά ως προς την αναγνώριση της εκπλήρωσης των τεθέντων κριτηρίων. Αν και επιβεβαιώθηκε πολλές φορές η ισχύς, ιδιαίτερα του «δόγματος Nakajima», αυτό έγινε κατά κύριο λόγο στο πεδίο ρυθμίσεων της Συμφωνίας Αντι-ντάμπινγκ του Π.Ο.Ε. Ωστόσο, υπήρξαν κάποιες αποκλίσεις, δείχνοντας μια τάση περισσότερο διευρυμένης χρήσης του δόγματος αυτού.

Αντίθετα με το δίκαιο του Π.Ο.Ε., όπως καταδείχθηκε από την ανωτέρω μελέτη της εξέλιξης της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων αναφορικά με την άμεση ισχύ των διεθνών συνθηκών της Κοινότητας στην κοινοτική έννομη τάξη, ο κοινοτικός δικαστής έκρινε ότι οι εμπορικές συμφωνίες και συμφωνίες σύνδεσης αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινοτικής έννομης τάξης, είναι ιεραρχικά υπέρτερες του παραγώγου κοινοτικού δικαίου και δυνάμενες να έχουν άμεση ισχύ. Κατά την εξέταση της άμεσης ισχύος τους, έκανε χρήση κάποιων βασικών αλλά και κάποιων συμπληρωματικών κριτηρίων σε ορισμένες περιπτώσεις. Προκειμένου να διαπιστώσει την ύπαρξη ή όχι άμεσης ισχύος διατάξεων μιας διεθνούς συνθήκης, ο κοινοτικός δικαστής χρησιμοποιεί τα ίδια «βασικά» κριτήρια που έχει χρησιμοποιήσει και για τη διαπίστωση της άμεσης ισχύος πράξεων του Κοινοτικού δικαίου. Το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. εξετάζει κατά πόσο μια διάταξη είναι σαφής, συγκεκριμένη και ανεπιφύλακτη. Τα κριτήρια αυτά πληρούνται όταν η υπό εξέταση

διάταξη απονέμει δικαιώματα ή συνεπάγεται μια σαφή και συγκεκριμένη υποχρέωση για τα άτομα που δεν επαφίεται, στην εφαρμογή της και στα αποτελέσματά της, στην υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων. Επιπλέον, τόνισε ότι για την ορθή εξέταση μιας διάταξης διεθνούς συνθήκης αναφορικά με το ζήτημα της άμεσης ισχύος, είναι απαραίτητο να εξεταστεί απ' το δικαστήριο η φύση, το πνεύμα, το γενικότερο πλαίσιο και το γράμμα της.

Πλέον των παραπάνω κριτηρίων, το Δ.Ε.Κ. έδειξε να λαμβάνει υπόψη του και άλλα κριτήρια όπως τις πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις και συνέπειες μιας διεθνούς συμφωνίας (π.χ. εάν και σε πιο βαθμό οι συνθήκες δημιουργούν ασύμμετρες υποχρεώσεις, ειδικές σχέσεις συνεργασίας με την Κοινότητα ή την ύπαρξη αμοιβαιότητας) με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη σχετική θέση που διατύπωσε στην υπόθεση *Portugal v. Council* (1999), όσον αφορά τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. Στην υπόθεση αυτή είπε χαρακτηριστικά ότι *«Όσον αφορά την εφαρμογή των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. στην Κοινοτική έννομη τάξη, πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το προοίμιό της, η συμφωνία ίδρυσης του Π.Ο.Ε., εξακολουθεί να βασίζεται, όπως η GATT 1947, στην αρχή των διαπραγματεύσεων αποσκοπώντας σε αμοιβαίες υποχρεώσεις και οφέλη και συνεπώς διακρίνεται, από τις συμφωνίες που συνομολογεί η Κοινότητα με τρίτα κράτη οι οποίες συνεπάγονται ασύμμετρες υποχρεώσεις ή δημιουργούν ειδικές σχέσεις συνεργασίας με την Κοινότητα, όπως π.χ. η συμφωνία που κλήθηκε να ερμηνεύσει το Δ.Ε.Κ. στην Kupferberg»*.³⁷⁶ Επιπλέον, παρά το γεγονός ότι το Δ.Ε.Κ. χρησιμοποιεί τα ίδια κριτήρια με εκείνα που θέτει για την άμεση ισχύ κοινοτικών διατάξεων και για τις διεθνείς συνθήκες, τόνισε επανειλημμένα ότι αυτό δεν συνεπάγεται ότι μια διάταξη διεθνούς συνθήκης με το ίδιο ή παρόμοιο γράμμα με κοινοτική διάταξη θα πρέπει να ερμηνεύεται όπως η κοινοτική διάταξη, αλλά θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το πλαίσιο κάθε φορά και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε συνθήκης, ενώ εξετάζεται και η βούληση των συμβαλλομένων μερών, με έμφαση να δίνεται στο κριτήριο αυτό από τα δικαστήρια των Η.Π.Α. Συνεπώς, όταν το Δ.Ε.Κ. πρέπει να εξετάσει κατά πόσο η διάταξη μιας διεθνούς συνθήκης έχει άμεση ισχύ, προβαίνει σε μια ανάλυση τόσο του γράμματος όσο και ιδιαίτερων στοιχείων της συνθήκης αυτής. Με τον τρόπο αυτό η χρήση των συμπληρωματικών κριτηρίων από το Δ.Ε.Κ., του δίνει μεγαλύτερη ευελιξία ώστε να εξετάζει κατά

³⁷⁶ Δ.Ε.Κ., 23.11.1999, υπόθεση C-149/96 (*Portugal v. Council*), Συλλ. 1999, σελ. I-8395, παρ. 42.

περίπτωση, εάν διατάξεις μιας συμφωνίας που συνομολόγησε η Ε.Κ. μπορούν να τις επικαλεστούν πρόσωπα ενώπιον εθνικών δικαστηρίων.

Το επιχείρημα ότι οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. είναι συμφωνίες μεταξύ κρατών και συνεπώς δεν απονέμουν δικαιώματα στα άτομα, μπορεί να αμφισβητηθεί εάν ληφθεί υπόψη η εξέλιξη του κοινοτικού δικαίου. Η Σ.Ε.Κ. είναι μια συνθήκη μεταξύ κρατών, ωστόσο το Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. πολλές φορές ερμήνευσε τις διατάξεις της ως απονέμουσες δικαιώματα στα άτομα. Κάτι τέτοιο ισχύει και για τις διεθνείς συνθήκες περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως η Ε.Σ.Δ.Α. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η θέση που διετύπωσε το panel του Π.Ο.Ε. που εξέτασε τη διαφορά «Section 301»: «*το πολυμερές εμπορικό σύστημα αποτελείται, per force, όχι μόνο από Κράτη αλλά επίσης, στο μεγαλύτερο βαθμό, από ατομικούς οικονομικούς δρώντες [...] η άρνηση οφελών σε ένα Κράτος, λόγω παραβίασης, είναι συνήθως έμμεση και επέρχεται από την επίπτωση της παραβίασης στην αγορά και τις δραστηριότητες των ιδιωτών στα πλαίσια αυτής*».³⁷⁷

Γενικότερα, αν και το Δ.Ε.Κ. έχει αποδεχθεί ότι πέραν των διατάξεων συμφωνιών σύνδεσης και εμπορικών συμφωνιών ακόμη και κανόνες του εθιμικού διεθνούς δικαίου μπορούν να αποτελέσουν τη βάση αμφισβήτησης της νομιμότητας κοινοτικών πράξεων, αρνείται να αναγνωρίσει κάτι τέτοιο για τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. Τα δύο βασικά επιχειρήματα του Δ.Ε.Κ., όπως διαφαίνονται μέσα από τη νομολογία του, είναι αφενός ότι η αποδοχή της άμεσης ισχύος των συμφωνιών αυτών θα περιόριζε σημαντικά τη δυνατότητα του κοινοτικού νομοθέτη να χρησιμοποιεί περιοδικά την εναλλακτική επιλογή της διαπραγμάτευσης μιας συμφωνίας σε περίπτωση διαφοράς με αντισυμβαλλόμενο μέρος, με σκοπό την προσωρινή αποζημίωση που προβλέπεται στο άρθρ. 22(2) του Μηχανισμού Επίλυσης Διαφορών του Π.Ο.Ε, αφετέρου το Δ.Ε.Κ. αναφέρεται στο επιχείρημα της αμοιβαιότητας, αφού οι σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι της Ε.Κ. στον Π.Ο.Ε. (ΗΠΑ/Ιαπωνία) δεν αναγνωρίζουν άμεση ισχύ στις συμφωνίες ΠΟΕ. Επιπλέον, ενώ το Δ.Ε.Κ. συμφώνησε με την απόφαση του Π.Ε.Κ. στην Biret, κατά την εξέταση της ίδιας υπόθεσης άσκησε κριτική σε αυτό επειδή δεν εξέτασε κατά πόσο ήταν δυνατή η αναγνώριση της άμεσης ισχύος της συγκεκριμένης έκθεσης του panel. Με τη θέση

³⁷⁷ WTO Panel report, 22.12.1999, *US-Sections 301-310 of the Trade Act of 1974*, WT/DS/152/R, no. 99-5454, paras. 7.76-77, όπως παραπέμπεται στο Zonnekeyn (2003), “EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions”, *Journal of International Economic Law*, vol. 6(3), p.p.761-770 (768) – διαθέσιμο και στην ηλ. δ/ση: http://docsonline.wto.org//GEN_highLightParent.asp?qu=%40meta%SFSSymbol+%28WT%FCDS152%FC%2A%29.html - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).

του αυτή άφησε ουσιαστικά ανοιχτό το ενδεχόμενο αναγνώρισης άμεσης ισχύος εκθέσεων panels σε περίπτωση που στα πλαίσια μιας άλλης υπόθεσης τα δεδομένα αιτιολογούσαν μια τέτοια απόφαση. Επιπλέον, αναφέρεται στη φύση του Π.Ο.Ε. ως forum διαπραγματεύσεων, αποδεχόμενο ωστόσο ότι ο βαθμός ευελιξίας του συστήματος έχει περιοριστεί σημαντικά.

Τα εν λόγω επιχειρήματα επιδέχονται κριτικής, ωστόσο δεν είναι αβάσιμα. Το Δ.Ε.Κ. είχε κρίνει στις αναλυθείσες υποθέσεις *Kupferberg* και *Bresciani*, ότι η απουσία αμοιβαιότητας δεν συνιστά επαρκή λόγο για την άρνηση της άμεσης ισχύος μιας διεθνούς συνθήκης που συνομολόγησε η Ε.Κ., θέση που επιβεβαίωσε και σε μεταγενέστερες αποφάσεις του. Ωστόσο, αναφορικά με τις Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. διευκρίνισε, στην *Portugal v. Council*, ότι ακριβώς επειδή ο Π.Ο.Ε. βασιζόταν στην αρχή των διαπραγματεύσεων και των αμοιβαίων ωφελειών θα έπρεπε να διακριθούν από τις υπόλοιπες διεθνείς συνθήκες της Ε.Κ. και συνεπώς να αποστερηθούν άμεσης ισχύος οι διατάξεις τους. Η θέση αυτή της Κοινότητας οφείλεται κατά κύριο λόγο στη στάση που τηρούν οι Η.Π.Α., ο μεγαλύτερος εμπορικός της εταίρος, οι οποίες δεν αναγνωρίζουν καμία ισχύ για τις διατάξεις των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. στο εσωτερικό τους. Σημειωτέον ότι, η μη εκπλήρωση από κράτος μέλος κάποιων εκ των υποχρεώσεων που υπέχει υπό το κοινοτικό δίκαιο δεν απαλλάσσει τα υπόλοιπα κράτη μέλη από τις υποχρεώσεις αυτές. Βεβαίως, η αναλογικότητα με την περίπτωση του Π.Ο.Ε. δεν είναι η ίδια δεδομένου του επιπέδου ολοκλήρωσης που υπάρχει στην Κοινότητα. Επιπλέον, όσον αφορά την αρχή των διαπραγματεύσεων, πρέπει να σημειωθεί ότι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο και στα πλαίσια άλλων συστημάτων επίλυσης διαφορών, πέραν του Π.Ο.Ε. Για παράδειγμα προκειμένου να υπαχθεί μια διαφορά δύο κρατών στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης θα πρέπει να προηγηθούν μεταξύ τους διαπραγματεύσεις ώστε να καταλήξουν στην υπογραφή συνυποσχετικού, ενώ διατάξεις της Συμφωνίας Yaoundé, την οποία αφορούσε η υπόθεση *Bresciani*, παροτρύνουν τα συμβαλλόμενα μέρη που έχουν μια διαφορά να επιχειρήσουν την εξεύρεση λύσης πρώτα μέσω διαπραγματεύσεων στα πλαίσια του Συμβουλίου Σύνδεσης.³⁷⁸

Όσον αφορά το επιχείρημα περί της διαπραγματευτικής ευχέρειας της Ε.Κ., στο άρθ. 22(2) του DSB προβλέπονται ως εναλλακτικά μέτρα σε περίπτωση μη

³⁷⁸ Broek N. (2001), "Legal Persuasion, Political Realism and Legitimacy: The European Court's Recent Treatment of the Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order", *Journal of International Economic Law*, vol. 4 (2), p.p. 411-440 (423-424).

έγκαιρης συμμόρφωσης με έκθεση κάποιου panel, η παροχή εύλογης προθεσμίας συμμόρφωσης, η παροχή αντισταθμιστικών ανταλλαγμάτων στο θιγόμενο μέρος ή προσωρινή αποζημίωση, είτε η έγκριση μέτρων ανταπόδοσης ή αντιποίνων (retaliatory measures), εάν δεν επιτευχθεί συμφωνία για καταβολή προσωρινής αποζημίωσης.³⁷⁹ Ωστόσο, όπως αναφέρεται στο άρθρο 22 η αποζημίωση αυτή είναι μέτρο προαιρετικό και τα εμπλεκόμενα στη διαφορά μέρη πρέπει πριν τη καταβολή της να φτάσουν σε συμφωνία αναφορικά με το ύψος της αποζημίωσης αυτής, με πρωτοβουλία του θιγόμενου ή και του ίδιου του μέρους που ευθύνεται. Επομένως, και ενόσω εκκρεμεί η εφαρμογή της απόφασης του panel, η ΕΚ εξαρτάται και από τη βούληση του άλλου μέρους που προσέφυγε εναντίον της προκειμένου αυτό να διαπραγματευθεί μαζί της και να αποδεχθεί την προσωρινή αυτή αποζημίωση. Επομένως δεν μιλάμε για ένα μέτρο που η ΕΚ μπορεί να λάβει μονομερώς. Επιπλέον, με το πέρας του εύλογου χρονικού διαστήματος συμμόρφωσης με την απόφαση του panel, το αντισυμβαλλόμενο μέρος που έχει θιγεί δύναται να ζητήσει τη χορήγηση άδειας από το Ο.Ε.Δ. προκειμένου να αναστείλει έναντι της Κοινότητας την εφαρμογή των αντιποίνων. Βεβαίως, αν και οι δύο αυτές εναλλακτικές εναπόκεινται στη βούληση του άλλου μέρους και όχι της ΕΚ, τα όποια περιθώρια διαπραγματεύσεων έχει θα περιορίζονταν λόγω της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών Π.Ο.Ε. και ενός πιθανού ακτιβισμού απ' την πλευρά του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ.

Αν και το Δ.Ε.Κ. είπε στην Kupferberg ότι η αμοιβαιότητα δεν αποτελεί εμπόδιο για την ύπαρξη άμεσης ισχύος, ενώ και ο Γ.Ε. Alber στην υπόθεση Biret, τόνισε ότι είναι δύσκολο να πει κανείς πως θα επηρεαστεί η διαπραγματευτική θέση της ΕΚ έναντι των άλλων μελών του ΠΟΕ από την αναγνώριση της άμεσης ισχύος των συμφωνιών του, η στάση του Δ.Ε.Κ. όσον αφορά το δίκαιο του Π.Ο.Ε. έχει μια αιτιολογική βάση που δεν μπορεί να παραβλεφθεί. Βεβαίως, η αναγνώριση της άμεσης ισχύος διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και αποφάσεων του Ο.Ε.Δ. θα συνεπαγόταν την ενίσχυση της ένδικης προστασίας φυσικών και νομικών προσώπων στην Κοινότητα σε μεγάλο φάσμα εμπορικών δικαιωμάτων, ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι η Κοινότητα δικαιολογημένα φοβάται πως έτσι ενδέχεται να βρεθεί ως εναγόμενη για παραβίαση του δικαίου του Π.Ο.Ε. για την ίδια υπόθεση τόσο στα πλαίσια των panels του Οργανισμού, όσο και ενώπιον των ευρωπαϊκών δικαστηρίων, κάτι που δεν μπορεί κανείς να αποκλείσει. Με το δεδομένο αυτό, πρέπει να σημειωθεί

³⁷⁹ Στεφάνου Κ. και Γκόρτσος Χ. (2006), *op cit*, σελ. 48.

ότι οι μικτές συμφωνίες δημιουργούν όντως περίπλοκες νομικές σχέσεις και καταστάσεις, αφού ήδη στα πλαίσια του συστήματος επίλυσης διαφορών του Π.Ο.Ε. οι θιγόμενοι, προσφεύγοντες ενώπιον panels, προσπαθούν να διασπάσουν την αμυντική γραμμή της Ε.Κ. προσφεύγοντας ταυτόχρονα για την ίδια διαφορά τόσο εναντίον της Κοινότητας, όσο και εναντίον μεμονωμένων κρατών μελών. Τέτοια ήταν η περίπτωση της προσφυγής των Η.Π.Α. κατά της Ε.Κ. και κατά της Μ. Βρετανίας και της Ιρλανδίας το 1998, για διαφορά σχετική με τη δασμολογική κατάταξη ανταλλακτικών για ηλεκτρονικούς υπολογιστές (*EC-LAN case*).³⁸⁰ Όσον αφορά κατηγορίες περί παραβίασης της αρχής *pacta sunt servanda* καθώς και θεμελιωδών δικαιωμάτων εγγενών στην έννοια της άμεσης ισχύος (άρθ. 6, 13 Ε.Σ.Δ.Α. - αποτελεσματική δικαστική προστασία), οι υποστηρικτές της προσέγγισης του Δ.Ε.Κ. αντιτείνουν ότι η Ε.Κ. δεν κάνει τίποτε άλλο απ' το να χρησιμοποιεί τα διαπραγματευτικά μέσα που έχει στη διάθεσή της στα πλαίσια του Π.Ο.Ε., ενώ τονίζεται ότι η Κοινότητα σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, κάτι που αποδεικνύεται και με την απόφαση *Bosphorus* του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Ωστόσο, όπως καταδείχθηκε στο οικείο κεφάλαιο, το επίπεδο της ένδικης προστασίας των ιδιωτών στην Ε.Κ. δεν είναι το υψηλότερο δυνατό αφού υπάρχουν πολλά κωλύματα προκειμένου κάποιος να πραγματοποιήσει προσφυγή ακυρώσεως κοινοτικής πράξης.

Απ' τα προεκταθέντα προκύπτει ότι η άμεση ισχύς των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., έχει τόσο θετικές όσο και αρνητικές συνέπειες. Με την αναγνώριση της άμεσης ισχύος κάποιων εκ των διατάξεων των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., οι κανόνες του θα εφαρμοστούν αποτελεσματικότερα και σε ολόκληρη την κοινοτική επικράτεια και τα άτομα θα απολαμβάνουν υψηλότερου επιπέδου ένδικη προστασία των δικαιωμάτων που τους απονέμουν διατάξεις των συμφωνιών αυτών, έναντι εθνικών πρακτικών εμπορικού προστατευτισμού και παραβίασης των πνευματικών τους δικαιωμάτων. Δεδομένου ότι οι Συμφωνίες του Π.Ο.Ε. είναι «μικτές», όπως είχε πει το Δ.Ε.Κ. στη *Γνωμοδότηση 1/94*,³⁸¹ και συνεπώς αφορούν αρμοδιότητες τόσο των κρατών μελών όσο και της Κοινότητας, μια πιθανή απόκλιση από την πάγια νομολογία του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. ίσως να μπορούσε να υπάρξει από κράτος μέλος, εάν μια έκθεση panel αφορούσε συγκεκριμένα ένα κράτος και όχι γενικά την Κοινότητα.

³⁸⁰ Bogdandy A. (1999), "Case C-53/96, *Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*", *Common Market Law Review*, vol. 36(3), p.p. 663-672 (663).

³⁸¹ Δ.Ε.Κ., 15.11.1994, *Γνωμοδότηση 1/94*, *Συλλ.* 1994, *σελ.* I-5267, *παρ.* 104 επ.

Ειδικότερα, σε προηγούμενο κεφάλαιο αναλύθηκε η υπόθεση Dior και το παράθυρο ευκαιρίας που δίνεται στον εθνικό δικαστή από το Δ.Ε.Κ. όσον αφορά ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Στην υπόθεση αυτή, το Δ.Ε.Κ. τόνισε ότι στην περίπτωση που εθνική νομοθεσία ρυθμίζει ένα πεδίο που εμπίπτει στα πλαίσια της TRIPs, αλλά στο οποίο η Κοινότητα δεν έχει ακόμα ρυθμίσει, τα κράτη μέλη έχουν το δικαίωμα να αναγνωρίσουν την άμεση ισχύ των οικείων διατάξεων ώστε να μπορούν να τις επικαλούνται οι ιδιώτες ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Μια τέτοια εξέλιξη ίσως να μοιάζει περισσότερο πιθανή σε κράτη μέλη με μονιστική παράδοση.

Ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι μια τέτοια αποκεντρωμένη προσέγγιση θα ενισχύσει σημαντικά τη δικαστική έναντι της νομοθετικής εξουσίας, ενώ ενδέχεται να οδηγήσει σε μια πλειάδα διαφορετικών και αντικρουόμενων προσεγγίσεων και ερμηνειών των εν λόγω διατάξεων, ανάλογα με την κρίση και τη νομική κουλτούρα του εκάστοτε δικαστή, συμβάλλοντας σε μεγαλύτερη ανασφάλεια δικαίου για τα άτομα. Επιπλέον, μια τέτοια τάση ενδέχεται να οδηγήσει σε ένα «forum shopping» από την πλευρά των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων, οι οποίες θα επιθυμούν την εγκατάστασή τους στα κράτη μέλη που αναγνωρίζουν την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. και συνεπώς προστατεύουν καλύτερα τα δικαιώματά τους. Εφόσον κρίνει το Δ.Ε.Κ. ότι πληρούν τα κριτήρια άμεσης ισχύος κάποιες διατάξεις της TRIPs, στην οποία φαίνεται να είναι προσφορότερο το έδαφος για μια μεταστροφή της νομολογίας όπως έδειξε η υπόθεση Dior, η ενδεδειγμένη λύση θα είναι τα κοινοτικά δικαστήρια να αναγνωρίσουν ρητώς την άμεση ισχύ τους προκειμένου να διασφαλιστεί η ομοιόμορφη και αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων αυτών στην Κοινότητα.

Ιδωμένο από μια άλλη οπτική γωνία, το ενδεχόμενο αναγνώρισης της άμεσης ισχύος των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε. ενδέχεται να επιβαρύνει και επιβραδύνει σημαντικά τα δικαστικά συστήματα σε κοινοτικό και εθνικό επίπεδο, αφού θα άνοιγε ο ασκός του Αιόλου με σειρά ατομικών προσφυγών κατά της εθνικής και της κοινοτικής νομοθεσίας που θεωρούν ότι είναι ασύμβατη με το δίκαιο του Π.Ο.Ε. Πέραν αυτού, στο διεθνές επίπεδο, οι εμπορικοί εταίροι της Κοινότητας που δεν αναγνωρίζουν την άμεση ισχύ των συμφωνιών αυτών στο εσωτερικό τους, όπως οι Η.Π.Α., θα μπορούν να ασκούν μεγαλύτερη διπλωματική πίεση στην Ε.Κ.

Στην περίπτωση των αποφάσεων των Συμβουλίων Σύνδεσης, η νομολογία του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. συνέβαλε σε μια «κοινοτικοποίηση» των αποφάσεων αυτών αναγνωρίζοντας ότι αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι της κοινοτικής έννομης τάξης

και δύνανται να έχουν άμεση ισχύ οι διατάξεις τους που πληρούν τις προϋποθέσεις που έχουν θέσει τα κοινοτικά δικαστήρια. Τα εθνικά δικαστήρια, όπως φάνηκε, εναρμονίζονται με τη νομολογία του Δ.Ε.Κ./Π.Ε.Κ. αναφορικά με την άμεση ισχύ των συμφωνιών σύνδεσης και των εμπορικών συμφωνιών της Κοινότητας, ανεξαρτήτως της νομικής τους παράδοσης και στάσης ως προς τις υπόλοιπες διεθνείς συνθήκες (μονισμός/δ्वισμός). Όσον αφορά την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., τα γερμανικά και τα γαλλικά δικαστήρια, αν και υπήρξαν αρχικώς κάποιες τάσεις προς την αντίθετη κατεύθυνση από κατώτερα δικαστήρια, φαίνεται να αναγνωρίζουν τα κοινοτικά δικαστήρια ως αποκλειστικώς αρμόδια για την ερμηνεία τους, υιοθετώντας πλήρως τη συνεπή θέση που έχει οικοδομήσει προοδευτικά το Δ.Ε.Κ. αποκλείοντας την άμεση ισχύ των Συμφωνιών του Π.Ο.Ε., από την υπόθεση *Portugal v. Council* του 1999 και εξής. Η μόνη περίπτωση απόκλισης από την κοινοτική νομολογία περί της άμεσης ισχύος, που ισχύει και όσον αφορά την αρχή της υπεροχής του κοινοτικού έναντι του εθνικού δικαίου, θα μπορούσε να υπάρξει εάν κρίνει ο εθνικός δικαστής ότι κοινοτική πράξη είναι αντισυνταγματική υπό το πρίσμα του σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων, κάτι όμως που είναι δύσκολο με δεδομένο το σημερινό επίπεδο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην Κοινότητα.

Πρέπει να σημειωθεί, παρενθετικά, ότι πέραν του ζητήματος της άμεσης ισχύος, διαφαίνεται και μία τάση των ευρωπαϊκών οργάνων και ειδικότερα των κοινοτικών δικαστηρίων και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, να αναπτύξουν σταδιακά μια διαφορετική θεσμική πρακτική λαμβάνοντας υπόψη το δίκαιο του Π.Ο.Ε. Αυτό προκύπτει από την υπόθεση *Intervet*, που αφορούσε προσφυγή ακυρώσεως επιστολής γνωστοποίησης, από την Επιτροπή προς τον προσφεύγοντα, της άρνησής της να καθορίσει ένα μέγιστο επιτρεπόμενο όριο για μια ορμόνη. Η Επιτροπή είχε ενημερώσει την Ευρωπαϊκή Αρχή για την Αξιολόγηση των Φαρμακευτικών Προϊόντων (European Agency for the Evaluation of Medicinal Products - E.M.E.A.) σχετικά με τις επιστημονικές εξελίξεις, συμπεριλαμβανομένης της προαναφερθείσας έκθεσης του panel στην υπόθεση για τις ορμόνες. Η Επιτροπή δεν είπε ότι το report του panel ήταν νομικώς δεσμευτικό, αλλά με δεδομένη την ύπαρξη πληροφοριών σχετικά με τις τρέχουσες επιστημονικές εξελίξεις στον τομέα αυτό, κατέληξε στο

συμπέρασμα ότι η Ε.Μ.Ε.Α. θα έπρεπε να επανεκτιμήσει το προϊόν υπό το φως των νέων αυτών δεδομένων.³⁸²

Το Δ.Ε.Κ. απ' τα πρώτα κιόλας χρόνια άρχισε να αναπτύσσει μια νομολογία που χαρακτηρίστηκε από την δυναμική ερμηνεία που έδωσε πολλές φορές σε διατάξεις των ιδρυτικών συνθηκών, επεκτείνοντας το πεδίο ελέγχου του και προωθώντας την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση. Έτσι, και στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων και ειδικότερα αναφορικά με τις διεθνείς συνθήκες (διμερείς και πολυμερείς) που συνομολογεί η Ε.Κ. με τρίτα κράτη και διεθνείς οργανισμούς, εξέδωσε αποφάσεις σταθμούς που προσδιόρισαν το νομικό καθεστώς των διεθνών συνθηκών στην κοινοτική έννομη τάξη. Συνεπώς, με δεδομένο τον ακτιβισμό του Δ.Ε.Κ. και ιδιαίτερα τον δυναμικό χαρακτήρα του Π.Ε.Κ. στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων της Ε.Κ., το ενδεχόμενο αναγνώρισης της άμεσης ισχύος κάποιων εκ των συμφωνιών και αποφάσεων του Π.Ο.Ε. που έχουν επαρκώς λεπτομερείς διατάξεις δεν μπορεί να αποκλειστεί μελλοντικά, ωστόσο με τα σημερινά δεδομένα και τις τρέχουσες νομολογιακές εξελίξεις, το πεδίο των πνευματικών δικαιωμάτων διαφαίνεται ως το πλέον πρόσφορο για να λάβει χώρα μια τέτοια μεταστροφή.

³⁸² Βλ. υπόθ. T-212/99 (*Intervet International BV formerly Hoechst Roussel Vet GmbH v. Commission*), *op cit*, παρ. 26.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

▪ ΕΠΙΣΗΜΑ ΈΓΓΡΑΦΑ

1. Απόφαση 94/800/Ε.Κ. του Συμβουλίου, της 22^{ης} Δεκεμβρίου 1994, «σχετικά με τη εξ ονόματος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας σύναψη των συμφωνιών που απέρρευσαν από τις πολυμερείς διαπραγματεύσεις του Γύρου της Ουρουγουάης (1986-1994), καθ' όσον αφορά τα θέματα που εμπίπτουν στις αρμοδιότητες της», ΕΕ L 336/1 της 23.12.1994.
2. WTO Panel Report, 17.06.1987, “*United States Taxes on Petroleum and Certain Imported Substances*” GATT B.I.S.D. (34th Supp.), L/6175-34S/136 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/87superf.wpf και WTO Panel Report, 07.11.1989, “*United States – Section 337 of the Tariff Act of 1930*”, GATT B.I.S.D. (36th Supp.), L/6439-36S/345 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/87tar337.wpf - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).
3. WTO Appellate Body Report, 09.09.1997, “*European Communities – Regime for the Importation, Sales and Distribution of Bananas*”, WT/DS27/AB/R, no. 97-3593, AB-1997-3, σελ.105-108 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://docsonline.wto.org//GEN_highLightParent.asp?qu=%40meta%SFsymbol+%28WT%FCDS16%FC%2A.html - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).
4. Report of the WTO Appellate Body, 16.01.1998, “*European Communities – Measures concerning meat and meat products (Hormones)*”, Complaint by the United States, AB-1997-4, WT/DS48/AB/R– διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://docsonline.wto.org//GEN_highLightParent.asp?qu=%40meta%SFsymbol+%28WT%FCDS26%FC%2A.html - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).
5. WTO Panel report, 22.12.1999, “*US-Sections 301-310 of the Trade Act of 1974*”, WT/DS/152/R, no. 99-5454, όπως παραπέμπεται στο Zonnekeyn (2003), “EC Liability for the Non-Implementation of WTO Dispute Settlement Decisions”, *Journal of International Economic Law*, vol. 6(3), p.p.761-770 – Διαθέσιμο και στην ηλ. δ/ση: http://docsonline.wto.org//GEN_highLightParent.asp?qu=%40meta%SFsymbol+%28WT%FCDS152%FC%2A%29.html - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).
6. Agreement Establishing the World Trade Organization, 15.04.1994, Annex 1C, *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, Part III «Enforcement of Intellectual Property Rights», Section 1: General Obligations, p. 341-342 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/27-trips.pdf - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. (10.09.2007).
7. “Vienna Convention on the Law of Treaties”, 23.05.1969, United Nations, *Treaty Series*, vol. 1155, p. 331, διαθέσιμη στην ηλ. δ/ση: http://www.untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_1_1969.pdf - Ιστοσελίδα Ο.Η.Ε. (10.09.2007).

8. “Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations”, 21.03.1996, Official Records of the United Nations Conference on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, United Nations Publication, vol. II, 2005, Vienna, *not yet in force* – διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση: http://www.untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf - Ιστοσελίδα Ο.Η.Ε. (10.09.2007).

9. “Basic Law for the Federal Republic of Germany”, 23.05.1949, German Bundestag, text ed., status December 2000, Admin. Public Relations Sec., Berlin 2001 – διαθέσιμο στην ηλ. δ/νση: http://www.bundestag.de/htdocs_e/parliament/function/legal/germanbasiclaw.pdf - Ιστοσελίδα Bundestag (10.09.2007).

10. “La Constitution Française” du 04.10.1958, διαθέσιμο στην ηλ. δ/νση: <http://www.legifrance.gouv.fr/html/constitution/constitution.htm> - Ιστοσελίδα της Γαλλικής Κυβερνήσεως, νομικού περιεχομένου (10.09.2007).

▪ ΒΙΒΛΙΑ - ΑΡΘΡΑ

ι) *Ελληνικά*

1. Ρούκουνας Ε. (2004), *Διεθνές Δίκαιο: Σχέσεις διεθνούς και εσωτερικού δικαίου – Τρόποι παραγωγής του διεθνούς δικαίου*, τεύχος πρώτο, γ' έκδ., Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
2. Στάγκος Π. (1995), «Το καθεστώς επίλυσης διαφορών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου», στο Φατούρος Α. και Στεφάνου Κ. επιμ. (1995), *Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα, σ.σ. 121-165.
3. Στάγκος Π. (2004), *Η δικαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στην κοινοτική έννομη τάξη: Η σχέση της με τη συνταγματική εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη.
4. Στεφάνου Κ., Φατούρος Αρ., Χριστοδουλίδης Θ. (2001), *Εισαγωγή στις Ευρωπαϊκές Σπουδές: Ιστορία – Θεσμοί – Δίκαιο*, Α' Τόμος, εκδ. Ι. Σιδέρης, Αθήνα.
5. Στεφάνου Κ. και Λυμούρης Ν. επιμ. (2003), *Κείμενα Τεκμηρίωσης: Ευρωπαϊκοί Θεσμοί*, τόμος Ι, Κείμενα ισχύοντος δικαίου, Κέντρο Ευρωπαϊκής Τεκμηρίωσης Παντείου Πανεπιστημίου, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή.
6. Στεφάνου Κ. και Γκόρτσος Χ. (2006), *Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο*, Σειρά Μελετών Διεθνούς και Ευρωπαϊκού Οικονομικού Δικαίου, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα.
7. Φατούρος Α. και Στεφάνου Κ. (επιμ.), *Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το διεθνές εμπόριο αγαθών και υπηρεσιών*, εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα.

ii) Ξενογλωσσα

- 8.** Antoniadis A. (2007), “The European Union and WTO Law: a nexus of reactive, coactive, and protective approaches”, *World Trade Review*, vol. 6 (1), p.p. 45-87.
- 9.** Barceló J. III (2006), “The Status of WTO Rules in U.S. Law”, *Legal Studies Research Series*, The Social Science Research Network Electronic Paper Collection, Cornell Law School research paper, No. 06-004, p.p. 1-34.
- 10.** Betlem G. and Nollkaemper A. (2003), “Giving Effect to Public International Law and European Community Law before Domestic Courts. A Comparative Analysis of the Practice of Consistent Interpretation”, *European Journal of International Law*, vol. 14 (3), p.p. 569-589.
- 11.** Bogdandy A. (1999), “Case C-53/96, Hermès International v. FHT Marketing Choice BV”, *Common Market Law Review*, vol. 36(3), p.p. 663-672.
- 12.** Bogdandy A. (2005), “Legal Effects of World Trade Organization Decisions Within European Union Law: A Contribution to the Theory of the Legal Acts of International Organizations and the Action for Damages Under Article 288(2) EC”, *Journal of World Trade*, vol. 39(1), p.p. 45-66.
- 13.** Brenton P. And Manchin M. (2002), “Making EU Trade Agreements Work: The Role of Rules of Origin”, *Centre for European Policy Studies (CEPS)*, Working Document No. 183, p.p. 1-24.
- 14.** Broek N. (2001), “Legal Persuasion, Political Realism and Legitimacy: The European Court’s Recent Treatment of the Effect of WTO Agreements in the EC Legal Order”, *Journal of International Economic Law*, vol. 4 (2), p.p. 411-440.
- 15.** Cottier T. and Schefer K.N. (1998), “The Relationship Between World Trade Organization Law, National and Regional Law”, *Journal of International Economic Law*, vol. 1(1), p.p. 83-122.
- 16.** Craig P. and De Búrca G. eds. (1999), *The Evolution of EU Law*, Oxford University Press, Oxford.
- 17.** Dashwood A. and Hillion C. (eds.), *The General Law of E.C. External Relations*, Centre for European Legal Studies, Sweet & Maxwell, London.
- 18.** De Witte B. (1999), “Direct Effect, Supremacy, and the nature of the legal order”, στο Craig P. and De Búrca G. (eds.), *The Evolution of EU Law*, Oxford University Press, Oxford, p.p. 177-214.
- 19.** Eeckhout P. (1997), “The Domestic Legal Status of the WTO Agreements: Interconnecting Legal Systems”, *Common Market Law Review*, vol. 34(1), p.p. 11-58.
- 20.** Eisemann P. M. ed. (1996), *L’ integration du Droit International et Communautaire dans l’ ordre juridique national*, Kluwer, Den Haag.

21. Evans M. (ed.), *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, Oxford.
22. Frowein J. and Oellers-Frahm K. (1996), “‘Allemagne’” στο Eisemann P. M. (ed.), *L’ integration du Droit International et Communautaire dans l’ ordre juridique national*, Kluwer, Den Haag.
23. Griller S. (2000), “Judicial Enforceability of WTO Law in the European Union, Annotation to Case C-149/96, Portugal vs. Council”, *Journal of International Economic Law*, vol. 3(3), p.p. 441-472.
24. Heliskoski J. (2002), “Joined Cases C-300/98 (Parfums Christian Dior) and C-392/98 (Assco Gerüste GmbH)”, *Common Market Law Review*, vol. 39(1), p.p. 159-174.
25. Hilf M. (1986), “Application of GATT within EEC Member states” στο Hilf M., Jacobs F., Petersmann E.(eds.), *The European Community and GATT*, Studies in Transnational Economic Law, vol. 4, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer/The Netherlands, p.p. 153-186.
26. Hilf M., Jacobs F., Petersmann E. eds. (1986), *The European Community and GATT*, Studies in Transnational Economic Law, vol. 4, Kluwer Law and Taxation Publishers, Deventer/The Netherlands.
27. Jackson J. (1992), “Status of Treaties in Domestic Legal Systems: A Policy Analysis”, *American Journal of International Law*, vol. 86(2), p.p. 310-340, passim.
28. Kronenberger V. (2000), “A New Approach to the Interpretation of the French Constitution in Respect to International Conventions: From Hierarchy of Norms to Conflict of Competence”, *Netherlands International Law Review*, vol. XL(VII), p.p. 267-292 (332).
29. Kronenberger V. (ed.), *The European Union and the International Legal Order: Discord or Harmony?*, T.M.C. Asser Press, The Hague, p.p. 95-140
30. Kuijper J. P. and Bronckers M. (2005), “WTO Law in the European Court of Justice”, *Common Market Law Review*, vol. 42(5), p.p. 1313-1355.
31. Leal-Arcas R. (2003), “The European Court of Justice and the EC External Trade Relations: A Legal Analysis of the Court’s Problems with Regard to International Agreements”, *Nordic Journal of International Law*, vol. 72(2), p.p. 215–251, σελ. 243.
32. Loibl G. (2006), “International Economic Law” στο Evans M. (ed.), *International Law*, 2nd ed., Oxford University Press, Oxford, p.p. 689-720.
33. Ohlhoff S. and Schloemann H. (2001), “Transcending the Nation-State? Private Parties and the Enforcement of International Trade Law”, *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 5, p.p. 575-734.

34. Ott A. (2001), “Thirty Years of Case-law by the European Court of Justice on International Law: A Pragmatic Approach Towards its Integration” στο Kronenberger V. (ed.), *The European Union and the International Legal Order: Discord or Harmony?*, T.M.C. Asser Press, The Hague, p.p. 95-140.
35. Peers S. (2000), “EC Frameworks of International Relations: Co-operation, Partnership and Association”, στο Dashwood A. and Hillion C. (eds.), *The General Law of E.C. External Relations*, Centre for European Legal Studies, Sweet & Maxwell, London.
36. Petersmann E. (2006), “Multi-Level Judicial Trade Governance without Justice? On the Role of Domestic Courts in the WTO Legal and Dispute Settlement System”, *European University Institute (EUI) Working Papers, LAW No. 2006/44*, p.p. 1-24.
37. Plötner J. (1998), “Report on France” στο Slaughter A.M., Sweet A. and Weiler J.H. eds. (2000), *The European Court and National Courts – Doctrine and Jurisprudence: Legal Change in Social Context*, sec. ed., Hart Publishing, Oxford, p.p. 41-75.
38. Ponikiewski A. (2007), “Poland: Direct Effect of certain provisions of the TRIPS Agreement”, *Building and Enforcing Intellectual Property Value 2007*, Polservice, p.p. 210-212, (Supreme Administrative Court of Poland, 08.02.2006, Case II GPS 1/05) – διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση: <http://www.buildingipvalue.com/07EU/p.210-212%20Poland.pdf>.
39. Rideau J. (2002), *Droit Institutionnel de l’Union et des Communautés Européennes*, 4e ed., Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence (L.G.D.J.), Paris.
40. Rosas A. (2000), “Annotation of Case C-149/96”, *Common Market Law Review*, vol. 37, p.p. 797-816.
41. Slaughter A.M., Sweet A. and Weiler J.H. eds. (2000), *The European Court and National Courts – Doctrine and Jurisprudence: Legal Change in Social Context*, sec. ed., Hart Publishing, Oxford, p.p. 41-75.
42. Snyder F. (2003), “The Gatekeepers: The European Courts and WTO Law”, *Common Market Law Review*, vol. 40(2), p.p. 313-367.
43. Vazquez C. (1995), “The Four Doctrines of Self-Executing Treaties”, *The American Journal of International Law*, vol. 89(4), p.p. 695-723.
44. Wiers J. (2004), “One Day, You’re Gonna Pay: The European Court of Justice in Biret”, *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 31(2), p.p. 143-151.
45. Wouters J. and Eeckhoutte D. (2002), “Giving Effect to Customary International Law Through European Community Law”, *Working Paper Series*, Institute for International Law K.U. Leuven, WP No. 25, p.p.1-49 (33), διαθέσιμο στην ηλ. δ/νση: <http://www.kuleuven.ac.be/iir/nl/wp/WP/WP25e.pdf> (10.09.2007).

46. Zonnekeyn G. (1999), “The Legal Status of WTO Panel Reports in the EC Legal Order: Some Reflections of the Opinion of Advocate General Mischo in the Atlanta case”, *Journal of International Economic Law*, Notes, News and Developments, p.p. 713-722.

47. Zonnekeyn G. (2003), “The ECJ’s *Petrotub* Judgement: Towards a Revival of the ‘*Nakajima* Doctrine’?”, *Legal Issues of Economic Integration*, vol. 30(3), p.p. 249-266.

▪ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

A. Κοινοτική

A.1 Συμφωνίες Σύνδεσης και Εμπορικές Συμφωνίες

ι) Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

1. Δ.Ε.Κ., 05.02.1963, υπόθεση 26/62 (*NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration*), *Συλλ.* 1963, *σελ.* 1.

2. Δ.Ε.Κ., 15.07.1964, υπόθεση 6/64 (*Flaminio Costa v E.N.E.L.*), *Συλλ.* 1964, *σελ.* 585.

3. Δ.Ε.Κ., 04.04.1968, υπόθ. 27/67 (*Firma Fink-Frucht GmbH v. Hauptzollamt München-Landsbergerstrasse*), *Συλλ.* 1968, *σελ.* 223.

4. Δ.Ε.Κ., 19.12.1968, υπόθ. 13/68 (*SpA Salgoil v. Italian Ministry of Foreign Trade*), *Συλλ.* 1968, *σελ.* 453.

5. Δ.Ε.Κ., 31.03.1971, υπόθεση 22/70 (*Commission of the European Communities v. Council of the European Communities, European Agreement on Road Transport*), *Συλλ.* 1971, *σελ.* 263.

6. Δ.Ε.Κ., 07.02.1973, υπόθεση 40/72 (*I. Schroeder KG v. the Federal Republic of Germany*), *Συλλ.* 1973, *σελ.* 125.

7. Δ.Ε.Κ., 30.04.1974, υπόθεση 181/73 (*R. & V. Haegeman v Belgian State. - Reference for a preliminary ruling: Tribunal de première instance de Bruxelles - Belgium*), *Συλλ.* 1974, *σελ.* 449.

8. Δ.Ε.Κ., 05.02.1976, υπόθεση 87/75 (*Conceria Daniele Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze*), *Συλλ.* 1976, *σελ.* 129.

9. Δ.Ε.Κ., 11.10.1979, υπόθεση 225/78 (*Procureur de la République de Besançon v. Bouhelier*), *Συλλ.* 1979, *σελ.* 3151.

10. Δ.Ε.Κ., 09.02.1982, υπόθ. 270/80, (*Polydor Ltd. And RSO Records INC v. Harlequin Record Shops Ltd. And Simons Records Ltd.*), *Συλλ.* 1982, *σελ.* 329.

11. Δ.Ε.Κ., 29.04.1982, υπόθεση 17/81 (*Pabst und Richarz KG v. Hauptzollamt Oldenburg*), Συλλ. 1982, σελ. 1331.
12. Δ.Ε.Κ. 26.10.1982, υπόθεση 104/81 (*Hauptzollamt Mainz K. C. A. Kupferberg & Cie. KG.a. A.*), Συλλ. 1982, σελ. 3641.
13. Δ.Ε.Κ., 10.04.1984, υπόθ. 14/83 (*Sabine von Colson and Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen*), Συλλ. 1984, σελ. 1891.
14. Δ.Ε.Κ., 30.09.1987, υπόθεση 12/86 (*Meryem Demirel v. Stadt Schwäbisch Gmünd*), Συλλ. 1987, σελ. 3719.
15. Δ.Ε.Κ. 14.11.1989, υπόθεση 30/88 (*Hellenic Republic v. Commission of the European Communities*), Συλλ. 1989, σελ. 3711.
16. Δ.Ε.Κ., 20.09.1990, υπόθεση C-192/89 (*S. Z. Sevince v Staatssecretaris van Justitie*), Συλλ. 1990, σελ. I-3461.
17. Δ.Ε.Κ., 31.01.1991, υπόθεση C-18/90 (*Office national de l'emploi v. Bahia Kziber*), Συλλ. 1991, σελ. I-199.
18. Δ.Ε.Κ., 14.09.1991, Γνωμοδότηση σχετικά με τη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου I/91, Συλλ. 1991, σελ. I-6079.
19. Δ.Ε.Κ., 16.07.1992, υπόθεση 163/90 (*Administration des Douanes et droits indirects v. Legros and Others*), Συλλ. 1992, σελ. I-4625.
20. Δ.Ε.Κ., 31.03.1993, συνεκδικασθείσες υποθ. 89, 104, 114, 116, 117, 125, 129/85 (*Ahlström Osakeyhtiö and others v. Commission*), Συλλ. 1993, σελ. I-1307.
21. Δ.Ε.Κ., 01.07.1993, υπόθεση C-207/91 (*Eurim-Pharm GmbH v. Bundesgesundheitsamt*), Συλλ. 1993, σελ. I-3723.
22. Δ.Ε.Κ., 01.07.1993, υπόθεση C-312/91 (*Procedural issue relating to a seizure of goods belonging to Metalsa Srl.*), Συλλ. 1993, σελ. I-3751.
23. Δ.Ε.Κ., 20.04.1994, υπόθεση C-58/93 (*Zoubir Yousfi v Belgian State*), Συλλ. 1994, σελ. I-1353.
24. Δ.Ε.Κ., 05.10.1994, υπόθεση C-355/93 (*Hayriye Eroglu v. Land Baden-Württemberg*), Συλλ. 1994, σελ. I-5113.
25. Δ.Ε.Κ., 05.07.1994, υπόθεση C-432/92 [*The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte S.P. Anastasiou (Pissouri) Ltd. and Others*], Συλλ. 1994, σελ. I-3087.
26. Δ.Ε.Κ., 23.02.1995, υπόθεση C-334/93 (*Bonapharma Arzneimittel GmbH v. Hauptzollamt Krefeld*), Συλλ. 1995, σελ. I-319.

27. Δ.Ε.Κ., 05.04.1995, υπόθεση C-103/94 (*Zoulika Krid v. Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés*), Συλλ. 1995, σελ. I-719.
28. Δ.Ε.Κ., 10.09.1996, υπόθεση C-277/94 (*Z. Taflan-Met, S. Altun-Baser, E. Andal-Bugdayci v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank και O. Akol v. Bestuur van de Nieuwe Algemene Bedrijfsvereniging*), Συλλ. 1996, σελ. I-4085.
29. Δ.Ε.Κ., 03.10.1996, υπόθεση C-126/95 (*A. Hallouzi-Choho v. Bestuur van de Sociale Verzekeringsbank*), Συλλ. 1996, σελ. I-4807.
30. Δ.Ε.Κ., 17.10.1996, υπόθεση C-64/95 (*Konservenfabrik Lubella Friedrich Biker GmbH & Co. KG v. Hauptzollamt Cottbus*), Συλλ. 1996, σελ. I-5105.
31. Δ.Ε.Κ., 17.07.1997, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-114/95 και C-115/95 (*Texaco A/S v. Middelfart Havn and others και Olieselskabet Danmark amba v. Trafikministeriet and others*), Συλλ. 1997, σελ. I-4263.
32. Δ.Ε.Κ., 30.09.1997, υπόθεση C-98/96 (*Kassim Ertanir v. Land Hessen*), Συλλ. 1997, σελ. I-5179.
33. Δ.Ε.Κ., 16.06.1998, υπόθεση C-162/96 (*A. Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz*), Συλλ. 1998, σελ. I-3655.
34. Δ.Ε.Κ., 02.03.1999, υπόθεση C-416/96 (*Nour Eddline El-Yassini v. Secretary of State for Home Department*), Συλλ. 1999, σελ. I-1209.
35. Δ.Ε.Κ., 04.05.1999, υπόθεση C-262/96 (*Sema Sürül v. Bundesanstalt für Arbeit*), Συλλ. 1999, σελ. I-2685.
36. Δ.Ε.Κ., 11.05.2000, υπόθεση C-37/98 (*A. Savas v. Secretary of State for the Home Department*), Συλλ. 2000, σελ. I-2927.
37. Δ.Ε.Κ., 27.09.2001, υπόθεση C-63/99 (*The Queen ex parte: Wieslaw and Elzbieta Gloszczuk v. Secretary of State for the Home Department*), Συλλ. 2001, σελ. I-6369.
38. Δ.Ε.Κ., 27.09.2001, υπόθεση C-257/99 (*The Queen v. Secretary of State ex parte Julius Barkoci and Marcel Malik*), Συλλ. 2001, σελ. I-6557.
39. Δ.Ε.Κ., 29.01.2002, υπόθεση C-162/00 (*Land Nordrhein-Westfalen v. Beata Pokrzepowicz-Meyer*), Συλλ. 2002, σελ. I-1049.
40. Δ.Ε.Κ., 08.05.2003, υπόθεση C-438/00 (*Deutscher Handballbund eV v. Markos Kolpak*), Συλλ. 2003, σελ. I-4135.
41. Δ.Ε.Κ., 08.05.2003, υπόθεση C-171/01 (*Wahlergruppe Gemeinsam Zajedno v. Birlikte Alternative und Gruene GewerkschafterInnen/UG*), Συλλ. 2003, σελ. I-4301.
42. Δ.Ε.Κ., 12.04.2005, υπόθ. C-265/03 (*Igor Simutenkov v. Ministerio de Educación y Cultura και Real Federation Española de Fútbol*), Συλλ. 2005, σελ. I-2579.

43. Δ.Ε.Κ., 14.12.2006, υπόθεση C-97/05 (*Mohamed Gattoussi v. Stadt Rüßelsheim*), Συλλ. 2006, σελ. I-11917.

44. Δ.Ε.Κ., 11.01.2007, υπόθεση C-325/05 (*Ismail Derin v. Landkreis Darmstadt-Dieburg*), Συλλ. 2007, μη δημοσιευθείσα.

ii) Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

45. Π.Ε.Κ., 15.07.1998, υπόθεση T-115/94 (*Opel Austria GmbH v. Council*), Συλλ. 1997, σελ. II-39.

46. Π.Ε.Κ., 15.12.1999, συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-33/98 και T-34/98 (*Petrotub SA and Republica SA v. Council*), Συλλ. 1999, σελ. II-3837.

47. Π.Ε.Κ., 30.03.2006, υπόθεση T-367/03 (*Yedaş Tarım ve Otomotiv Sanayi ve Ticaret AŞ v. Council and Commission*), Συλλ. 2006, σελ. II-873.

A.2 Συμφωνίες και αποφάσεις του Π.Ο.Ε.

i) Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

48. Δ.Ε.Κ., 12.12.1972, υπόθεση 21/72 (*International Fruit Company NV and others v Produktschap voor Groenten en Fruit*), Συλλ. 1972, σελ. 1219.

49. Δ.Ε.Κ., 22.06.1989, υπόθεση 70/87 [*Fédération de l'industrie de l'huileriede la CEE (Fediol) v. Commission*], Συλλ. 1989, σελ. 1781.

50. Δ.Ε.Κ., 13.11.1990, υπόθεση C-106/89 (*Marleasing SA v. La Comercial Internacional de Alimentacion SA.*), Συλλ. 1990, σελ. I-4135.

51. Δ.Ε.Κ., 07.05.1991, υπόθεση C-69/89 (*Nakajima all Precision Co. Ltd. v. Council*), Συλλ. 1991, σελ. I-2069.

52. Δ.Ε.Κ., 10.03.1992, C-188/88 (*NMB v. Commission*), Συλλ. 1992, σελ. I-1689.

53. Δ.Ε.Κ., 05.10.1994, υπόθεση C-280/93 (*Federal Republic of Germany v. Council*), Συλλ. 1994, σελ. I-4973.

54. Δ.Ε.Κ., 15.11.1994, Γνωμοδότηση I/94, Συλλ. 1994, σελ. I-5267.

55. Δ.Ε.Κ., 05.03.1996, υποθέσεις C-46/93 και C-48/93 (*Brasserie du Pêcheur/ v. Bundesrepublik Deutschland* και *The Queen v. Secretary of State for Transport ex parte: Factortame Ltd.*), Συλλ. 1996, σελ. I-1029.

56. Δ.Ε.Κ., 10.09.1996, υπόθεση C-61/94 [*Commission v. Germany (International Dairy Agreement)*], Συλλ. 1996, σελ. I-3989.

57. Δ.Ε.Κ., 17.07.1997, υπόθεση C-183/95 (*Affish v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*), Συλλ. 1997, σελ. I-4315.

58. Δ.Ε.Κ., 10.03.1998, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-364 & 365/95 (*T. Port GmbH & Co. v. Hauptzollamt Hamburg-Jonas*), Συλλ. 1998, σελ. I-1023.
59. Δ.Ε.Κ., 16.06.1998, υπόθεση C-53/96 (*Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*), Συλλ. 1998, σελ. I-3603.
60. Δ.Ε.Κ., 16.07.1998, υπόθεση C-355/96 (*Silhouette International Schmied GmbH & Co KG v. Hartlauer Handelsgesellschaft mbH*), Συλλ. 1998, σελ. I-4799.
61. Δ.Ε.Κ., 12.11.1998, υπόθεση C-352/96 (*Italy v. Council*), Συλλ. 1998, σελ. I-6937.
62. Δ.Ε.Κ., 21.09.1999, υπόθεση C-106/97 (*Dutch Antillian Dairy Industry Inc. and Verenigde Douane-Agenten BV v. Rijksdienst voor de keuring van Vee en Vlees*), Συλλ. 1999, σελ. I-5983.
63. Δ.Ε.Κ., 14.10.1999, υπόθεση C-104/97P (*Atlanta AG and Others v. Council and Commission*), Συλλ. 1999, σελ. I-6983.
64. Δ.Ε.Κ., 23.11.1999, υπόθεση C-149/96 (*Portugal v. Council*), Συλλ. 1999, σελ. I-8395.
65. Δ.Ε.Κ., 22.06.2000, υπόθεση C-147/96 (*Netherlands v. Commission*), Συλλ. 2000, σελ. I-4723.
66. Δ.Ε.Κ., 04.07.2000, υπόθεση C-352/98P (*Bergaderm and Goupil v. Commission*), Συλλ. 2000, σελ. I-5291.
67. Δ.Ε.Κ., 03.10.2000, υπόθεση C-458/98P (*Industrie des Poudres Sphériques v. Council*), Συλλ. 2000, σελ. I-8147.
68. Δ.Ε.Κ., 14.12.2000, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-300/98 (*Parfums Christian Dior S.A. v. Tuk Consultancy B.V.*) και C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH and R. van Dijk v. Wilhelm Layher GmbH & Co. K.G. and Layher B.V.*), Συλλ. 2000, σελ. I-11307.
69. Δ.Ε.Κ., 02.05.2001, υπόθεση C-307/99 (*OGT Fruchthandelsgesellschaft mbH v. Hauptzollamt Hamburg-St. Annen*), Συλλ. 2001, σελ. I-3159.
70. Δ.Ε.Κ., 13.09.2001, υπόθεση C-89/99 (*Schieving-Nijstad and others v. Robert Groeneveld*), Συλλ. 2001, σελ. I-5851.
71. Δ.Ε.Κ., 09.10.2001, υπόθεση C-377/98 (*Netherlands v. European Parliament/Council*), Συλλ. 2001, σελ. I-7079.
72. Δ.Ε.Κ., 12.03.2002, υπόθεση C-27 & 122/00 (*The Queen v. Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions ex parte Omega Air Ltd.; Omega Air Ltd., Aero Engines Ireland Ltd., Omega Aviation Services Ltd. v. Irish Aviation Authority*), Συλλ. 2002, σελ. I-2569.

73. Δ.Ε.Κ., 30.05.2002, υπόθεση C-296/00 (*Prefetto Provincia di Cuneo v. Silvano Carbone*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* I-4657.

74. Δ.Ε.Κ., 25.07.2002, υπόθεση C-50/00 (*Union de Pequeños Agricultores v. Council*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* I-6677.

75. Δ.Ε.Κ., 09.01.2003, υπόθεση C-76/00P (*Petrotub S.A. and Republica S.A. v. Council*), *Συλλ.* 2003, *σελ.* I-79.

76. Δ.Ε.Κ., 30.09.2003, συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-93/02P (*Biret International v. Council*), *Συλλ.* 2003, *σελ.* I-10497 και C-94/02P (*Ets. Biret v. Council*), *Συλλ.* 2003, *σελ.* I-10565.

77. Δ.Ε.Κ., 01.03.2005, υπόθεση C-377/02 [*NV Firma Léon Van Parys v. Belgisch Interventie – en Restitutiebureau (BIRB)*], *Συλλ.* 2005, *σελ.* I-1465.

ii) Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων

78. Π.Ε.Κ., 11.12.1996, υπόθεση T-521/93 (*Atlanta and Others v. European Community*), *Συλλ.* 1996, *σελ.* II-1707.

79. Π.Ε.Κ., 01.10.1997, υπόθεση T-230/97 (*Comafrica SpA and Dole Fresh Fruit Europe Ltd. & Co v. Commission*), *Συλλ.* 1997, *σελ.* II-1589.

80. Π.Ε.Κ., 28.09.1999, υπόθεση T-254/97 (*Fruchthandels-gesellschaft mbH Chemnitz v. Commission*), *Συλλ.* 1999, *σελ.* II-2743.

81. Π.Ε.Κ., 27.01.2000, υπόθεση T-256/97 [*Bureau Européen des Unions de Consommateurs (BEUC) v. Commission*], *Συλλ.* 2000, *σελ.* II-101.

82. Π.Ε.Κ., 20.03.2001, υπόθεση T-18/99 (*Cordis Obst und Gemüse Großhandel GmbH v. Commission*), *Συλλ.* 2001, *σελ.* II-913.

83. Π.Ε.Κ., 20.03.2001, υπόθεση T-30/99 (*Bocchi Food and Trade International GmbH v. Commission*), *Συλλ.* 2001, *σελ.* II-943.

84. Π.Ε.Κ., 20.03.2001, υπόθεση T-52/99 (*T. Port GmbH & Co. K.G. v. Commission*), *Συλλ.* 2001, *σελ.* II-981.

85. Π.Ε.Κ., 20.06.2001, υπόθεση T-188/99 (*Euroalliages and Others v. Commission*), *Συλλ.* 2000, *σελ.* II-757.

86. Π.Ε.Κ., 12.07.2001, υπόθεση T-3/99 (*Banatrading GmbH v. Council of the EU*), *Συλλ.* 2001, *σελ.* II-2123.

87. Π.Ε.Κ., 11.01.2002, συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-174/00 (*Biret International v. Council*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* II-17 και T-210/00 (*Ets. Biret v. Council*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* II-47.

88. Π.Ε.Κ., 07.03.2002, υπόθεση T-212/99 (*Intervet International BV formerly Hoechst Roussel Vet GmbH v. Commission*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* II-1445.

89. Π.Ε.Κ., 03.02.2005, υπόθεση T-19/01 (*Chiquita Brands International et al. v. Commission*), *Συλλ.* 2005, *σελ.* II-315.

90. Π.Ε.Κ., 14.12.2005, συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-69, 301, 320, 383/00 και T-135/01 (*FIAMM and FIAMM Technologies and others v. Council and Commission*), *Συλλ.* 2005, *σελ.* II-5393.

iii) Προτάσεις Γενικών Εισαγγελέων

91. Προτάσεις Γ.Ε. Tesouro, 07.05.1996, στην υπόθ. C-61/94 [*Commission v. Germany (International Dairy Agreement)*], *Συλλ.* 1996, *σελ.* I-3989.

92. Προτάσεις Γ.Ε. Tesouro, 13.11.1997, στην υπόθ. C-53/96 (*Hermès International v. FHT Marketing Choice BV*), *Συλλ.* 1998, *σελ.* I-3603.

93. Προτάσεις Γ.Ε. Saggio, 25.02.1999, στην υπόθ. C-149/96 (*Portugal v. Council*), *Συλλ.* 1999, *σελ.* I-8395.

94. Προτάσεις Γ.Ε. Κοσμά, 11.07.2000, στις συνεκδ. υποθ. C-300/98 (*Parfums Christian Dior S.A. v. Tuk Consultancy B.V.*) και C-392/98 (*Assco Gerüste GmbH and R. van Dijk v. Wilhelm Layher B.V.*), *Συλλ.* 2000, *σελ.* I-11307.

95. Προτάσεις Γ.Ε. Alber, 20.09.2001, στην υπόθ. C-27 & 122/00 (*The Queen v. Secretary of State for the Environment, Transport and the Regions ex parte Omega Air Ltd.; Omega Air Ltd., Aero Engines Ireland Ltd., Omega Aviation Services Ltd. v. Irish Aviation Authority*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* I-2569.

96. Προτάσεις Γ.Ε. Alber, 15.05.2003, στις υποθ. T-174/00 (*Biret International v. Council*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* II-17 και T-210/00 (*Ets. Biret v. Council*), *Συλλ.* 2002, *σελ.* II-47.

97. Προτάσεις Γ.Ε. Tizzano, 18.11.2004, στην υπόθ. C-377/02 [*NV Firma Léon Van Parys v. Belgisch Interventie – en Restitutiebureau (BIRB)*], *Συλλ.* 2005, *σελ.* I-1465.

B. Διεθνής

B.1 Γαλλία

1. Conseil Constitutionnel, 25.06.1986, judgement No. 86-207.

2. Cour de Cassation, 04.10.2001, *Feridum Aydin c. Caisse primaire d'assurance maladie (CPAM) de Saint-Etienne*, Publié au bulletin [2001], No. 00-11755.

3. Conseil d'Etat, 10.10.2003, *M. Musa*, No. 245342.

4. Cour de Cassation, chamber criminelle, 03.05.2001, No de pourvoi 00-81691, Rejet, Publié au bulletin.

B.2 Γερμανία

5. BVerfG, Beschluss, 26.04.1995, EuZW 1995.

B.3 Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

6. U.S. Supreme Court, *Murray v. Schooner "Charming Betsy"*, p. 6 U.S. (2 Cranch), 64, 118 (1804), διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση:

<http://supreme.justia.com/us/6/64/case.html> - Ιστοσελίδα Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Η.Π.Α. (10.09.2007).

7. U.S. Supreme Court *Chevron U.S.A., Inc. v. Natural Res. Def. Council*, p. 467, U.S. 837, 838 (1984), διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση:

<http://supreme.justia.com/us/467/837/case.html> - Ιστοσελίδα Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Η.Π.Α. (10.09.2007).

8. U.S. Court of Appeals for the Federal District, 21.01.2005, *Corus Staal BV v. Department of Commerce*, case no. 04-1107, 395 F.3d 1343 (Fed Cir. 2005).

B.4 Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης

9. Cour Permanente de Justice Internationale (PCIJ), 03.03.1928, Série B, N° 15 (*Competence des Tribunaux de Dantzig*), Recueil des Avis Consultatifs, p.p. 17-18.

B.5 Δικαστήριο EFTA

10. EFTA Ct., 16.12.1994, υπόθεση E-1/94 (*Ravintoloitsijain Liiton Kustannus Oy Restamark*), παρ. 81 – διαθέσιμη στην ηλ. δ/νση:

<http://www.eftacourt.lu/default.asp?layout=article&id=268> – Ιστοσελίδα Δικαστηρίου EFTA (10.09.2007).

Δ. Διαδίκτυο

1. <http://www.wto.org> - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε.

2. <http://docsonline.wto.org> - Ιστοσελίδα Π.Ο.Ε. για αναζήτηση νομικών κειμένων.

3. <http://www.buildingipvalue.com> – Πολωνική Αρχή για τα Πνευματικά Δικαιώματα.

4. <http://www.eftacourt.lu/default.asp?layout=article&id=268>

5. <http://supreme.justia.com> - Ιστοσελίδα Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου Η.Π.Α.

6. <http://www.untreaty.un.org> - Ιστοσελίδα Ο.Η.Ε.

7. <http://www.bundestag.de> - Ιστοσελίδα Bundestag.

8. <http://www.legifrance.gouv.fr> - Ιστοσελίδα της Γαλλικής Κυβερνήσεως, νομικού περιεχομένου.